Magyar Gyógyszerésztörténeti Társaság
www.gyogyszeresztortenet.hu
2017 november 11.

A KATOLIKUS PAPSÁG
ÉS A
MAGYAR GYÓGYSZERÉSZET

Szmodits László

Budapest

2017

Tartalomjegyzék

Bevezetés **5**

Magyarországi szerzetesek és papok a gyógyszerészi pályán **9**

Benedekrendiek, OSB **9**

Betegápoló Irgalmas Rend (OH) **10**

1. Budapesti irgalmas rendi patikák 13
2. Az egri irgalmas rendi patika 16
3. A kismartoni irgalmas-rendi patika 18
4. Nagyváradi irgalmas rendi patika 19
5. A pápai irgalmas rendi patika 19
6. A pécsi irgalmas rendi patika 22
7. Pozsonyi irgalmas rendi patika 23
8. Szakolcai irgalmas rendi patika 24
9. Szatmárnémeti irgalmas rendi patikája 24
10. Szepesváraljai irgalmas rendi patika 25
11. Temesvári irgalmas rendi patika 25
12. Váci irgalmas rendi patika 26
13. Zágrábi irgalmas rendi patika 27

Magyarországi neves irgalmas rendi gyógyszerészek életútja **27**

Berecz János Fidél 27

Dr. Czollner Ferenc 27

Fajcsek József 28

Füzy Szaniszló 28

Jellakovits Boromeus Károly 29

König Levin Ignác 29

Mura József Fülöp 29

Staudt Zoltán Ferenc 30

Thuróczy Kornél 30

Toponáry József Ede 30

Ürghe (Ferencfi) Imre 31

Domonkos Rend, OP **32**

Erzsébet nővérek **33**
1. Pozsonyi gyógyszertár 33
2. Budai Erzsébet apácák 33

Ferences Rend, OFM **35**
1. Bucsuszentlászló 35
2. Nagykanizsa 36
3. Andocs 36
4. Keszthely 36
5. Gyöngyös 37
6. Segesd 38
7. Szolnok 38

Kapucinusrendi gyógyszertárak **40**
1. Hatvan 40
2. Mór 40
3. Besnyő (Máriabesnyő) 41

Ispotályos lovagrendek **42**

Jeruzsálemi Szent János Lovagrend **42**
1. Máltai Lovagrend 43
2. Szentlélek ispotályosok rendje 44

Jezsuiták, SJ **46**
1. Az egri jezsuita patika 48
2. Az eperjesi jezsuita patika 50
3. A győri jezsuita gyógyszertár 51
4. A kassai jezsuita patika 52
5. Kolozsvári jezsuita gyógyszertár 53
6. Kőszegi jezsuita patika 54
7. Az egykori nagyszombati jezsuita patika 54
8. A nagyváradi jezsuita patika 55

9. A pozsegai jezsuita patika 56
10. Az egykori pozsonyi jezsuita patika 57
11. A szakolcai jezsuita patika 58
12. A székesfehérvári jezsuita patika 58
13. A trencséni jezsuita patika 59
14. Az ungvári jezsuita patika 60
15. A zágrábi jezsuita patika 61

Kamalduli Rend, OSBCam 62
Cyprián barát életútja 64

Karthauzi Rend, O. Cart 66

Pálos Rend, OSPPE 68

Neves botanikus és gyógynövényes papok, szerzetesek rövid életútja és munkássága 71
Agnelli József 71
Dr. Cserey Adolf 71
Horvát Adolf Olivér 71
Menyhárt László 72
Dr. Szalai Miklós 72
Dr. Zelenyák János 72

További gyógyszerész papok 73
Dr. Tokaji-Nagy Tivadar 73
Dr. Zimonyi János 74

Katolikus Gyógyszerészek Nemzetközi Szövetsége (FIPC) 75

Zárógondolatok 76

Irodalmi hivatkozások 77

Bevezetés

Ma az állampolgárok vallásos meggyőződése személyes ügy. Ennek a témának a bemutatásához nemcsak történelmi, hanem egyháztörténeti, orvostörténeti és gyógyszerésztörténeti ismeretekre is szükség van.

Ezt a tanulmányt dr. Sági Erzsébet (1932-2017) gyógyszerésztörténész emlékére ajánlom fel.

A katolikus pap közvetítő személy Isten és a hívő emberek között. A papok legfontosabb feladatai közé tartozik a hit terjesztése (oktatás és nevelés által), az egyházi szertartások (szentmise, liturgiák) bemutatása, valamint a szentelmények (keresztelés, esküvő, betegek kenete, temetés) szolgálata. A pap az erkölcsi kötelezettségeinél fogva csak hivatástudattal és több éves főiskolai teológiai stúdium révén válik alkalmassá arra, hogy a püspök felszentelése után már elláthassa a fenti egyházi funkciókat. A katolikus pap így lesz a lélek orvosa és gyógyszerésze, valamint lelkipásztor. A római katolikus egyházban csak nőtlen férfiak lehetnek papok.

A Kr. utáni IV. század végén már áthatotta a kereszténység a római birodalom társadalmát. Ezekben a közösségekben voltak olyan hívek, akik már önként lemondtak a házasságról, az élvezetekről és a vagyonukról azért, hogy az imának és a felebaráti szeretetnek éljenek. Ők voltak az aszkéták. Az aszkéta-csoportok már remete-életmódot folytattak (1).

A kolostori élet megalapítója az egyiptomi Pakhomiosz (292-346) volt, aki korábban kert-kultúrával és gyógynövények gyűjtésével foglalkozott. A sivatagi aszkéta a remeteséget választotta és már az általa rögzített szabályokkal biztosította a korabeli remete-életmódot. A nyugati kereszténység fejlődését szolgálta Joannes Cassianus (360-435) szkíta szerzetes. 400 körül elhagyta Egyiptomot és Bizáncban Aranyszájú Szent János diakónussá szentelte őt. Igazi aszkéta hagyománynak tartotta a szívbéli imádságot (2). Később Rómában pappá szentelték. Marseilleben 415 körül férfi és női kolostorokat alapított. A keleti szerzetesség tapasztalatait ültette át a nyugati egyházba. Két munkájában írta meg a kolostori szabályokat: 1. Constitutiones Coenibitorum. - 2. Collationes Patrum. (430 körül). E tevékenységének a hatása a középkorban is jelen volt (3).

A szerzetesi életforma még nem jelentette azt, hogy feltétel nélkül pappá szenteljék őket és így éljenek. Nursiai Benedek 480 körül született az itáliai umbriai Nursiában. Szülei jómódúak voltak, így Rómába küldték tanulni. Azonban az akkori Róma nem egy istenkereső fiatalember érdekét szolgálta. Ezért fokozatosan szakított a környezetével és megismerkedett a monasztikus élet különböző formáival. Így Joannes Cassianus munkáit is áttanulmányozta. Subiacoba költözött, ahol teljes magányba vonult és a tökéletes lemondást kereste, Istent szolgálva. Így átélhette a lelki fejlődés minden fokozatát. Három év múlva szakított a visszavonuló életformától és újra megjelent a hívő emberek körében. Ekkor már megérett arra, hogy a lelki élet tanítómestere legyen. Az ifjú remete híre hamar messzire is eljutott. Ekkor már többen csatlakoztak hozzá Monte Cassinoban. Így alapította itt az első kolostort. 529-ben alkotta meg a Regulát, amely a Bencés Szerzetesrend alapszabálya lett.

Eszerint a szerzetesi közösség egy családot alkot. A személyes szegénység, az engedelmesség és a közös munka határozta meg az életüket. A hitéletüket az Istendicséret, a szentmise, a zsolozsma, az olvasás és az imádkozás jelentette. Monte Cassinoban halt meg 547. március 21-én. Az „Ora et labora", „Imádkozzál és dolgozzál" volt a jelmondatuk. Saját kezük munkájával csapolták le a mocsarakat és megindították a mezei munkát. Az akkori Európa a bencésektől tanulta meg a földművelést, a kisipart, valamint a munka megbecsülését. Nagy Károly nyomán ők indították meg a gyógynövénytermesztést és a vadon termő drogok begyűjtését. A Sankt Galleni Kert mintájára rendezték be a saját veteményes és gyógynövénykertjüket (4). De külföldről is hozattak fűszereket és növényi gyógyszereket. A Regula a testi munkáról így írt: [48, 1. 7-8].

„A tétlenség a lélek ellensége. Ezért a testvérek megállapított időben foglalkozannak testi munkával Ha pedig a helyi viszonyok azt kívánná, hogy maguk gyűjtsék be a termést, ne szomorkodjanak, mert akkor lesznek igazi szerzetesek, ha saját kezűk munkájával élnek, mint Atyánk és az apostolok is" (5).

Nagyon fontosnak tartották a beteg testvérek ápolását. Erről a Regula ezt így rögzítette:

„A betegekről kell mindenek előtt és mindenek felett gondoskodni, és valóban, mint Krisztusnak, úgy szolgáljanak nekik… A betegek is gondolják meg, hogy Isten dicsőségére szolgálnak nekik és felesleges kívánságaikkal ne szomorítsák meg a nekik szolgáló testvéreket. De még így is türelemmel kell elviselni őket, mert ezáltal bőségesebb jutalmat lehet szerezni. Az apátnak tehát a legnagyobb gondja legyen, hogy semmiképpen el ne hanyagolják őket" [36, 1. 4-6 pont] (6).

Az ókori egyiptomi, a zsidó és a görög-római orvostudomány nagy hatással volt a középkori gyógyításra. Minden kolostor mellett kórházak is voltak. A rendházakban orvostudományhoz értő papok működtek. De a szegényeket is ellátták. A gyógynövénytermesztés és a betegápolás révén kapcsolódtak be a gyógyításba, valamint ezen belül a gyógyszerkészítésbe. Ott, ahol volt patika, a gyógyszerész is jelen volt.

A johanniták, a domonkos, az Erzsébet nővérek, a kamalduli, a karthauzi és a magyar alapítású Pálos Szerzetesrend magyarországi történetéről a következő fejezetben foglalkozunk.

Assziszi Szent Ferenc (1181/82-1226) 1208-ban alapította meg a róla elnevezett szerzetesrendet (Ordo Fratrum Minorum, OFM). A ma is működő, a világviszonylatban is a legnépesebb rendnek a hittérítés és a lelkipásztorkodás a feladatköre. Jelmondatuk volt: „Ne csak a magunk hasznára, hanem mások javára éljünk".

Ferenc ekkor megfogalmazott egy rövid, Formula vitae-életszabályt, amelyet 1209 tavaszán III. Ince pápa szóban jóváhagyott. 1215. novemberében a pápa a IV. lateráni zsinat előtt jóvá hagyta ezt (7). A korábban alapított rendekhez hasonlóan a ferencesek is hasonlóan a szívükön viselték a saját rendtársaik egészségét és a beteg testvérekről történő gondoskodást. Az első, 1221-ben írott Regula non Bullata (nem jóvá hagyott alapszabály) 10. pontja kimondta:

„Ha valamelyik testvér bárhol megbetegszik, a többi testvérek ne hagyják őt magára…, rendeljenek hozzá egy, vagy több testvért is… Végső szükség esetén azonban rábízhatják a beteget egy alkalmas személyre, aki azután betegsége egész tartama alatt gondozza őt" (8).

A második, Regula Bullatát 1222-ben hagyta jóvá II. Honorius pápa. Ennek a 6. pontjában ez állt: „Ha valamelyik testvér megbetegszik, a többi testvér olyan serénységgel forgolódjanak körülötte, mint kívánnék, hogy ő körülötte is forgolódjanak" (9).

Az olaszországi Assisiben, a Santa Maria degli Angeli bazilika épületében régi gyógyszerkészítési eszközöket állítottak ki. Valószínűleg volt itt régebben egy gyógyszerkészítésre alkalmas cellájuk. Minden kolostorban kialakítottak betegszobákat. A gyógyítást a rendtagokon kívül kirurgusok látták el. Később a Ferences Rendből kiváltak a kapucinusok, amelyre még visszatérünk.

Istenes Szent János, az eredeti nevén Joao Ciud (1495-1550) a portugáliai Montemer-o-Novo helységben született. Már elmúlt 42 éves, amikor már birtokában volt a nagy hivatásához szükséges érettségének. Ekkor már világossá vált előtte, hogy a rászoruló szegény betegeket kell segítenie. A legenda szerint megjelent előtte a gyermek Jézus, aki egy kereszttel átszúrt gránátalmával azt mondta neki: „Isten Jánosa, Granada lesz a kereszted". Anyagilag már olyan helyzetben volt, hogy Granadában bérelt egy házat. Oda vitte a betegeit és önfeláldozóan ápolta őket. Lassan növekedett a betegek száma és már egy nagyobb épületbe költözött. Újabb lehetőségeket is talált a nélkülözők felkarolására. Ekkor már többen csatlakoztak hozzá. Azonban az életében még nem történt meg a rendalapítás. A betegek szolgálatában megfeszített 13 év felőrölte az erejét. 1550. március 8-án halt meg. Az elhunyta után a műve egyre jobban terjedt. V. Sixtus pápa 1572-ben hagyta jóvá a Betegápoló Irgalmas Rend létrehozását. Jelképe a gránátalma. Küldetése ma is a betegek ápolása és gyógyítása (10).

A Jezsuita Rendet (Jézus Társaság) Loyolai Szent Ignác (1491-1556) alapította. A spanyolországi Loyola városban született. Fiatalon a lovagi eszményekért lelkesedett. 1521-ben megtért és levette a lovagi öltözetét. Egy évig egy lelkigyakorlatos házban élt és a környék kórházaiban is működött. A feljegyzéseiből készült el a híres Lelkigyakorlata. Később teológiát végzett és 1537-ben pappá szentelték. Közben 1534-ben több társával felismerte, hogy egy Jézus nevét hordozó rendet kellene létrehoznia. 1537-ben Rómába került, lelkipásztorként működött. III. Pál pápa 1540-ben alapította mega Jézus Társaságot. Az első generális elöljáró Ignác lett. 1551-ben megalapította Rómában a Collegium Romanumot (ma Gergely Egyetem), ahol nyelveket, filozófiát és teológiát oktattak. 1556. július 31-én halt meg Rómában. Jelmondatuk: Mindent Isten nagyobb dicsőségére. A tevékenységük alapja a lelkigyakorlatok vezetése és tudományok művelése (11). A Jezsuita Rend az egész világon elterjedt.

Az Erzsébet Nővérek Rendjét Apollonia Rademacher (1571-1626) alapította meg Aachenben, a szülőhelyén. „Erzsébet apácáknak" is nevezik a szerzetesrendet. 1611-ben a németalföldi Hertogenboschba költözött, hogy ott az egyik kórházban a betegek és a szegények gondozására szentelje az

életét. Itt került kapcsolatba azokkal a jámbor nőkkel, akik tisztasági fogadalmat tettek, de nem éltek még közösségben. 1622-ben elvállalta Aachenben a város ősi, 1336-ban alapított kórháza vezetését. 1626-ban két másik társával öltötte fel a harmadrendi ferencesek ruháját. A kis közösséget Árpádházi Szent Erzsébet pártfogásába helyezték (12). Ö is a ferences harmadrend tagja volt. A halála előtt megkezdte társaival az újoncévet, a halálos ágyán tette le az ünnepélyes fogadalmat. Aachen után 1690-ben történt meg a Grazi, 1709-ben a Bécsi, 1710-ben a Klagenfurti, 1719-ben a Prágai, 1736-ban a Breslaui, 1745-ben a Linzi, 1750-ben a Müncheni, 1754-ben a Brünni alapítás. A Klagenfurti rendházból 1911-ben indult el a kanadai Humbold-Sask-ban lévő rendi közösség létrehozása.
A betegápolás és az orvosi-gyógyszerészi tevékenység alapja bibliai eredetű. Az orvosi-gyógyszerészi hivatásról egy nagyon szép bibliai idézetet teszünk közzé. A deuterokanonikus Jézus Sirák könyve 38. fejezetéből első részt tesszük közzé: 38, 2-4. 6-9. 12-14.

„A gyógyulás úgy jön a Magasságbelitől
mint az ajándék, amit a királytól kapsz.
Tudása miatt az orvos emelt fővel járhat,
mert még a hatalmasok körében is megcsodálják.
és okos ember nem veti meg őket.
Az embernek is ő adott értelmet,
hogy magasztalja hatalmas műveit.
Ápolás, enyhítés céljára használja
a gyógyszerész is a gyógyszert, azért készíti.
Működése soha meg ne szünjék,
jóvoltából egészség terjed a földön.
Fiam, ne késlekedj, hogyha megbetegszel,
imádkozz az Úrhoz, és meggyógyít téged.
De hívd az orvost is, az Úr alkotta őt is,
ő se hiányozzék, mert rá is szükség va
Van amikor az ő kezében van az egészség,
mert ő is könyörög az Úrhoz,
hogy munkája nyomán javulás álljon be,
mert ő is könyörög az Úrhoz,
hogy munkája nyomán javulás álljon be,
s adjon gyógyulást az élet javára”.

Magyarországi szerzetesek és papok a gyógyszerészi pályán

Benedekrendiek, OSB

Géza fejedelem (972-997) a halála előtti évben alapította meg magyar földön, Pannonhalmán az első kolostort. István király uralkodása alatt fejezték be az építését. Az 1002-ben kiadott alapítólevele az új monostornak a Monte Cassino apátsággal egyenlő kiváltságokat biztosított (14). István király nevéhez fűződtek még a pécsváradi (1002), a zalavári (1019, 1021) és a bakonybéli (1037) apátságok létrehozása (15). A Pécsváradi Apátságban 1005-ben létesült hazánk első nyilvános fürdője. 1007-ben xenodochiumot rendeztek be 4 ápolóval és 6 fürdőszolgával. 1015-ben már a vízvezeték is jelent volt itt (16, 17). A Pécsváradi Monostorban ugyancsak 1015-ben létesült hazánkban az első armarium pigmentum = gyógyszertár. Abban az időben ez egy gyógyszerkészítésre is alkalmas helységet jelentett. Volt már itt a gyógynövénykert is. Így a Monte Cassinoról átkerült szerzetesek voltak hazánkban a gyógyászat apostolai, akik már a gyógyszerkészítés tudományát is jól ismerték. Ennek még külön hangsúlyt ad az a tény is, hogy az első királyunk koronáját II. Szilveszter pápától nyerte el, aki előzőleg bencés szerzetesként orvos-gyógyszerészként is működött. (18). Folyamatosan éltek gyógyítással foglalkozó szerzetesek a bencés rendben, ispotályokat is fenntartottak. 1201-ből ered egy régi oklevél, amelynek a hitelesítője között volt a „kórház mestere, Márton" szerzetes. A XVIII. század 30-as éveiben néhány évig Pannonhalmán élt a német Reisch Elek (†1735). Bajorországból képzett gyógyszerészként érkezett hazánkba. Magával hozta a „Praeciptiones Medicae" (Orvosi előírások) kéziratos, 166 oldalas receptes gyűjteményét és ez Pannonhalmán maradt Ez több mint 500 receptet tartalmaz, főleg a gyógyteákat kedvelte. Ebben a következő gyógyszerformákat találjuk: decoctum, tinktúra, emulzió, kenőcs, elektuarium, pilula, szirup és por (pulvis). A receptjeiből készültek el a pannonhalmi tea-család termékei: a Laudes, a Vesperás, a Májvédő és Szívnyugtató, a Vese és Izületi gyulladást csökkentő, a Salaktalanító és a Fogyókúrát kiegészítő teakeverékek (19).

Reisch Elek receptjei hasonlóak voltak a Dispensatorium Pharmaceuticum Viennense 1729. évi előirataival. Pannonhalmán működött még Monni Lukács (†1754) gyógyszerész is. Zsoldos Xavér (1743-1819) pápai születésű bencés szerzetespap volt. 1788-89-ben készült el a 117 oldalas „Herbarium seu nomina Herbarum" (Herbárium, avagy a növények nevei) című kéziratos könyve. Ebben 58 növény és 12 egyéb gyógymód leírását találjuk. Ezt a munkát Csepregi Kristóf és Papp Nóra ismertette (20). A szerzők szerint ez a munka alátámasztotta a szerzetesek korabeli széleskörű

gyógyászati ismereteit, amelyeket nemcsak a rendi közösség, hanem a környék lakosságának a gyógyítására is felhasználta.

Az 1948. évi XXXIII. tc. alapján állami tulajdonba kerültek az egyházi iskolák és gimnáziumok. Ez a Bencés Rendet is érintette. Az Állam és a Római Katolikus Egyház által kötött 1950. augusztus 31-i megállapodás szerint csak a Bencés, a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rend, a Piarista Rend és a Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek kettő-kettő gimnáziumban taníthattak (8 gimnázium). A Bencés Rendben Pannonhalmán és Győrben működhettek gimnáziumot és Budapesten pedig egy tanulmányi házat (kollégium). Az Elnöki Tanács 1950. szeptember 7-én keltezett 34. törvényerejű rendelete megvonta a fenti rendek kivételével az összes szerzetesrend működési engedélyét és valamennyi szerzetesi közösséget feloszlattak. Több évtized elteltével a kormány már felmondta az Állam és a Római Katolikus Egyház között 1950. augusztus 31-én kötött megállapodást. Ezzel egyidejűleg jogutód nélkül megszűnt az Állami Egyházügyi Hivatal. 1989. augusztus 30-án jelent meg a 17. számú törvényerejű rendelet a szerzetesrendek újbóli szabad működéséről. Az 1990. évi IV. törvény pedig már alapvető szabadságjognak minősítette a vallásszabadságot (21, 22).A Pannonhalmi Főapátság gyógynövény-részlege ma is alkalmaz egy gyógyszerésznőt dr. Izer Katalin személyében.

A bencés-rend állította a közegészségügy szolgálatába a tudományos alapon működő orvoslást, a kórház ügyet és a gyógyszerészetet.

Betegápoló Irgalmas Rend (OH)

A betegápolást, orvoslást és a gyógyszerészetet szolgáló szerzetesrend jelképe a gránátalma volt. A rend jelmondata a Per corpus ad animam – A testen át a lélekig. A magyarországi irgalmas rendi szerzetesek a rendalapító, Istenes Szt. János mellett még a spanyol Grande Szt. Jánost (1546-1600) irgalmas testvért is a védőszentjüknek tekintették. Ő a kórházügy apostola volt. A kórházi filozófiája a beteg embert állította a központi helyre. A róla való gondoskodás azonban nem merülhetett ki a szakszerű orvosi ellátásban. Meggyőződése volt, hogy a szenvedő ember számára a leghatékonyabb orvosság egy másik ember gondoskodó közelsége. Számtalant újítást vezetett be, amelyek ma már természetes dolgok. A páciensek betegség-csoportonkénti elosztásával jelentősen csökkentette a kórházi (iatrogen eredetű) fertőzések számát. Ezzel pedig elősegítette az orvosok és az ápolók szakosodási lehetőségeit. Számos csodás gyógyítás fűződött a nevéhez. Életét az embertársainak áldozta fel. IX. Piusz pápa 1853-ban boldoggá, majd II. János Pál pápa 1996-ban szentté avatta (23).

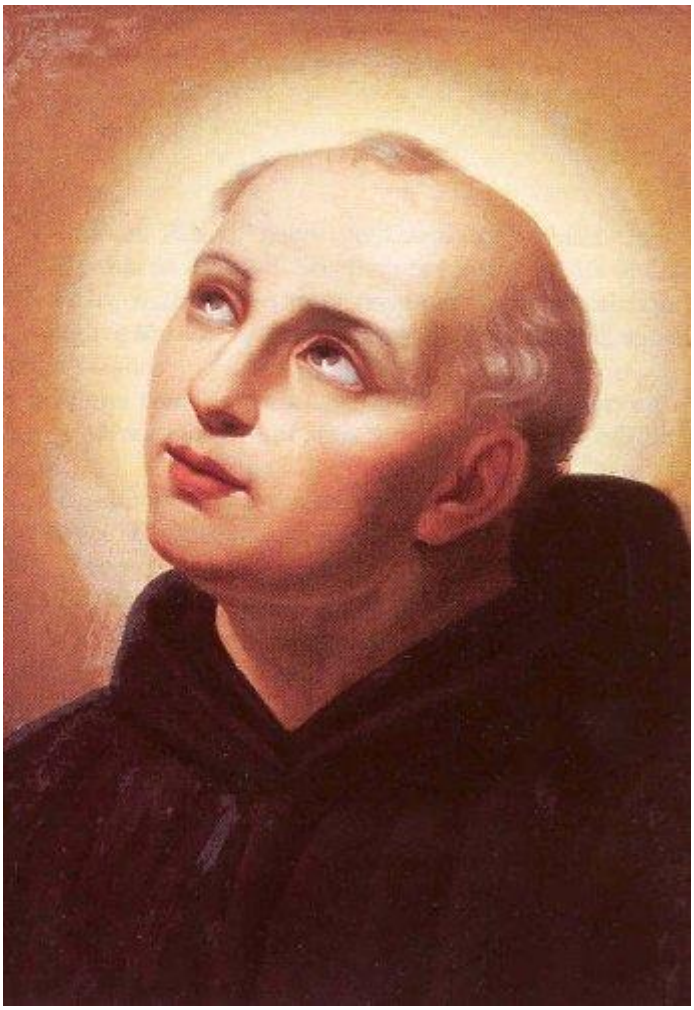

Magyar földön először 1650-ben Szepes-váralján telepedtek meg. majd 1672-ben Pozsonyban, 1737-ben Temesváron. A XVIII. század végén már nyolc rendházban működött kórház gyógyszertárral. Pozsonyban már 1673 óta működött a rendi patika. Ez volt az első irgalmas rendi gyógyszertár a történelmi Magyarországon. Háborúk idején sebesülteket láttak el és betegeket gyógyítottak. Így a beteg ápolás és gyógyítás volt a negyedik szerzetesi kötelességük a szegénységen, a tisztaságon és

engedelmességen kívül. II. József ezt a rendet is haszontannak ítélve, feloszlatta. Azonban az újjá szerveződés már gyorsan ment. 1856-ban 13 intézménnyel megalakult az önálló magyar rendtartomány. A tartományfőnökség 1856-1903 között Pozsonyban működött, ezután már Budapesten. Trianon után már csak öt intézmény maradt fenn: Buda, Eger, Pápa, Pécs és Vác.

Az Irgalmas Rendnek nem volt vagyona. Istenes Szent János szellemében, a munkájukból és az adományokból tartották fenn az intézményeket. 1950-ban a rendtartománynak 56 tagja állt a gyógyítás szolgálatában, köztük 3 orvos, 12 gyógyszerész és 4 kórházlelkész. 1950-ban az Elnöki Tanács 25. sz. törvényerejű rendelete (július 28.) a rendházakban működő gyógyszertárakat is államosította. Az 1950. évi 34. sz. törvényerejű rendelet (szeptember 7.) megvonta az Irgalmas Rend működési jogát és ezzel feloszlatta valamennyi rendház működését. Így az egykori irgalmas rendi orvosok és gyógyszerészek csak világi (állami) intézményben működhettek tovább (24, 25).

1989. augusztus 30-án kelt az Elnöki Tanács 34. sz. törvényerejű rendelete a szerzetesrendek újjá alapításáról. Az Irgalmas Rendben megkezdődött az újjászervezés előkészítése. Ma Budán (ORFI), Pécsett és Vácott működnek a szerzetesek. Pilisvörösváron idősotthont működtet a rend (26).

Valamennyi rendháznak voltak gyógyszertárai. Ezek mind közforgalmú patikák voltak. Alább találhatjuk a magyarországi irgalmas rendi patikák alapításának idejét:

Település neve	**Alapítás éve**
BUDAPEST	1815
EGER	1728
KISMARTON	1760
NAGYVÁRAD	1760
PÁPA	1757
PÉCS	1796
POZSONY	1673
SZAKOLCA	1769
SZATMÁRNÉMETI	1839
SZEPESVÁRALJA	1772
TEMESVÁR	1737
VÁC	1811
ZÁGRÁB	1804

1. Budapesti irgalmas rendi patikák

Természetes, hogy a történelmi hűség azt követeli, hogy előbb az irgalmas barátok pesti letelepedésével foglalkozzunk. Ezt az a tény is indokolja, hogy előbb Pesten működtettek gyógyszertárat. Az 1680-as évtizedben Budán és Pesten végső összecsapásra került sor a törökökkel. A sebesült katonák ellátására az Irgalmas Rend szerzeteseit kérték fel. A barátok közül sajnos többen az életüket áldozták fel a korabeli harci küzdelmekben, köztük Mithardus és Károly irgalmas rendi gyógyszerészek (27).

XI. Ince pápa (1676-1689) az egyik fő feladatául Európa, köztük Magyarország török uralom alóli felszabadítását tűzte ki céljául. A Szentszék hatalmas diplomáciai munkával készítette elő a török visszaszorítását. Bécs és Esztergom 1683-ban már szabad lett. Buda 1686-ban szabadult fel. Az 1699-i karlóczai béke vetett véget a török megszállásnak (28). A sebesült katonák ellátására az irgalmas rendi szerzeteseket kérték fel. Ince pápa azt is kérte, hogy a sebesült és rokkant katonáknak legyen hadikórházuk. Erre még Ausztriában is gyűjtés indult. Az irgalmas barátok a mai budapesti Belvárosban, a Szervita tér közelében kívánták létrehozni a kórházukat. Az események a pesti Invalidus palota építésével kezdődtek. Az alapkövet 1716. augusztus 2-án helyezték el. Közben a közeli Szervita téri templomot, amelyet a középkorban a johanniták használtak, majd 1541-től török mecset volt, Szécsényi György esztergomi érsek (1685-1695) visszaadta a szervitáknak. Az érsek anyagilag is támogatott minden szerzetesrendet. Arra is gondolt, hogy uradalmakat bocsásson a törökök elleni harcokban megsebesült pozsonyi, esztergomi és pesti ispotályok létesítésére. Azonban a halála után a hagyatékot kezelő kamara egyesítette az utóbbi kettőre szánt összeget. Ebből állították fel 1728-ban a pesti Invalidus házat (29), amely ebben az évben nyílt meg (ma a Fővárosi Önkormányzat székhelye, Városház utca). A ház katonai vezetés alatt állt, a vezetője is egy magas rangú tiszt volt. Az irgalmasok mindenben jól ellátták a rokkant és sebesült katonákat. De a tisztaság fenntartása, az élelmezés, a fűtés, világítás, és a gyógykezelések mind az irgalmas barátok feladatai voltak.

A gyógyszertár 1736-ban nyílt meg az Invalidus ház földszintjén. Elsősorban a ház betegeit látta el, de ablakon keresztül minden rászoruló megkaphatta a gyógyszereit. Előírták, hogy csak szerzetes patikus állhat a betegek rendelkezésére. Az első rendi gyógyszerész Crutin Macarius volt, de volt már egy társa is. A katonák ingyenes gyógyszerellátásban részesültek, a városi polgárok a korabeli taxa alapján jutottak hozzá a gyógyszereikhez. Az 1750-es években a patika már igen nagy forgalmat bonyolított le, ezért három növelték a gyógyszerészek számát.

Gotterdorfer Gottfriednek, a pesti Szentháromság patika tulajdonosa tisztességtelen üzleti előnnyel vádolta meg az irgalmas-rendi patikát. Azt kérte Pest városától és a katonai parancsnokságtól, hogy zárják be az irgalmasok patikáját, illetve tiltsák el őket a polgári lakosság ellátásától. Ezt a városi tanács elutasította, mivel a gyógyszertárat megvizsgáló Nicoletti hadbiztos mindenki elé állította a pesti Gránátalma Patikát. Mária Terézia királynő halála után, 1781. március 19-én Natorp Ferenc Vilmos tulajdonába került került az irgalmas rendi gyógyszertár. Ő akkor a monarchia összes katonai

gyógyszertárának is tulajdonosa volt. II. József támogatta a javaslatát, hogy egy kézbe kerüljenek a hadsereg gyógyszertárai és egységes elvek szerint működjenek. Ez már azt jelezte, hogy a pesti Invalidus-háznak is megpecsételődik a sorsa. II. József 1783. július 10-én kelt rendeletével – zsúfoltságra hivatkozva – Nagyszombatba költöztette át az intézményt, helyén a gránátosok laktanyája lett. Az irgalmas rendi patika felszerelését a váci rendházba vitték. Az irgalmasok elhagyták az ötven évig birtokolt helyüket, majd néhány évtized múlva Budán folytatták. Az épület oromzatán látható latin nyelvű felirat a következő magyarul: „VI. Károly császár alapította ezt az épületet az öregségtől, betegségtől és sebektől megtört katonák megmentésére" (30, 31).

Az irgalmas rend önálló kórházának megvalósítása összefüggött Pest és Buda népességének a gyarapodásával és az egészségügyi ellátás nyomorúságával. A Pest és Buda fejlesztésében élen járó József nádor kérésére I. Ferenc király Cziráky Antalt nevezte ki kórházépítési biztossá. Ő egy új budai kórház felépítésére összpontosította a figyelmét. Ekkor kapcsolódott be a tárgyalásokba a mélyen hívő Marczibányi István mecénás, aki korábban több tudományos és jótékonysági intézmény létre hozásában anyagilag már közreműködött. Az irgalmas rend még 1794-ben engedélyt kért arra, hogy Budán kórházat alapítson. Marczibányi a tárgyalásokon azt a megoldást javasolta, hogy Budára kellene hívni az irgalmasokat és elő kellene segíteni a letelepedésüket. Budán elsősorban a férfi beteget ellátását kellett megoldani, mert már működött az Erzsébet-apácák női kórháza. Ezt Buda városa nem ellenezte. Így a Helytartótanács arra kérte Riediger Máté tartományfőnököt, hogy Bécsből látogasson el Budára és vegye fel a kapcsolatot Cziráky gróffal. 1804. január 7-én tizenkét pontos megállapodást kötöttek, így megindult az irgalmas rend letelepedésének és a budai kórházának a szervezése. A megbeszélések sokáig elhúzódtak, így a kórház helyszínének a kijelölése is. Nagyon sok nehézség és rengeteg anyagi gond ellenére 1815. október 4-én átadták a kórházat. A rend első budai perjele, Müller Pongrác átvette a kórház felszerelését. Királyi engedéllyel ugyanekkor nyílt meg a Gránátalma Gyógyszertár is, amely mindig nyilvános volt. Első gyógyszerésze Pecha Arnold volt. Sajnos a gyógyszertár működését gyakran kísérték anyagi gondok, valamint a polgári gyógyszertárak közötti konkurencia. Az 1830-as évek első felében a gyógyszertár vizsgálatok két ízben elmarasztalták a patikát és perjelt tették felelőssé az észlelt hibákért: romlott és lejárt gyógyszereket találtak. 1835-ben már kifogástalanul működött a patika. 1853-ban teljesen új felszerelést kapott a gyógyszertár. Az 1900-as évek elején a gyógyszertárat a régi kórházépülettel egyszerre bontották le. Az új kórházépület felépítéséig ideiglenesen, az ún. primarciális házba költöztették a patikát. Az új kórházzal együtt 1903-ban nyílt meg az új Gránátalma Gyógyszertár. A patika ékessége a neogót faragott bútorzat. Sajnos ez ma már csak a képről ismert, mert az 1950-es években megsemmisítették.

A szakszerű munkavégzést megkívánta a tudás gyarapítását is. A gyógyszerészekre vonatkozó rendelkezések előírták a szakmai kézikönyvek (gyógyszerkönyvek, manuálisok, kémiai és növénytani munkák) rendszeres használatát. Ennek a kívánalomnak a Gránátalma Gyógyszertár patikusai is eleget tettek. Az Irgalmas Kórház 1950-es államosítása után egy nagyon értékes könyv- és folyóirat állománnyal rendelkező könyvtár maradt fenn. A kötetek egy része természetesen a vallásos irodalom körébe tartozott. Ugyanakkor igen jelentős volt a természettudományos, orvosi, gyógyszerészi, orvos-botanikai könyvek és folyóiratok száma. A könyvtár tudomány- és művelődéstörténeti értékét felismerve az irgalmas kórház orvos-gyógyszerészi gyűjteménye adta az alapját az Országos Orvostörténeti Könyvtárnak. További gyarapodásokkal ma ez a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Könyvtáraként működik. Ez a könyvtár a maga nemében napjainkban is országos jelentőségűvé vált.

Az 1950-ben államosított kórház, az Országos Reuma és Fürdőügyi (később Fizioterápiás) Intézet (ORFI) néven évtizedeken át működött. Az intézet gyógyszertára csak a fekvő és járó betegeket látta el. A gyógyszertár saját készítménye volt az ORFI-por, amely a reumás betegek fájdalomcsillapító szere volt. A gyógyszertár tudós vezetőjét, dr. Rogátsi Guidót az orvosok és a betegek is nagyon tisztelték.

2000-ben újra megnyílt az Intézet mellett a Gránátalma Gyógyszertár. Officinája eredetileg a budapesti Hungária gyógyszertáré volt. 1899-ben készült. Mivel a Hungaria Patika már megszűnt, a patikabútort szakszerűen restaurálták és ma a Gránátalma Patika dísze (30).

A budai Gránátalma Gyógyszertár főgyógyszerészei (1815-1950)

1815-1820: Pecha Arnold, - 1820-1822: Csesztreghy Aurélián, - 1822-1823: Svesca Facundus, - 1823 -1824: Kapaun Rudolf, - 1824-1825: Haulik Lázár, - 1825-1828: Csesztreghy Aurélián, - 1828-1831: Pecha Arnold, - 1831-1834: Lagner Annosus, - 1834-1835: Lukatsovits Anisius, - 1835-1836: Weber Caesar, - 1837-1841: Szartori Avitus, - 1841-1844: Weber Caesar, - 1844-1845: Pauer Oswald, - 1845-1847: Kuzman Speciosus,- 1847-1848: Koch Sebestyén,- 1849-1853: Jacobovits Rupert,- 1853-1859: Stepánszky Optatus, - 1859-1867: Királyovits Flórián, - 1867-1874: Kollányi Szeverin,- 1874-1879: Árgay Linus, - 1879-1880: Lasztovicza Valerián, - 1881-1882: Péter Gratus, - 1882: Lasztovicza Valerián, - 1882-1890: Thuróczy Kornél, - 1890-1892: Csincsara Béda, - 1892-1893: Rehák Ráfael, - 1893-1896: Thuróczy Kornél, - 1896-1897: Zelényi Lőrinc, - 1897-1899: Thuróczy Kornél, - 1899-1900: Krach Rudolf, - 1900-1901: Fehér Szilárd, - 1901-1904: Thuróczy Kornél, - 1904-1913: Maricsek Irén, - 1913-1921: Lóber Imre, - 1921-1925: Hiebsch Dezső, - 1925-1945: Racsek Kelemen, - 1945-1946: Ivity Mihály, - 1946-1950: Kacsur Bertalan, - 1950: Járó Szilveszter (32). – 2017: dr. Bezsila Katalin, dr. Kaszás Ildikó, dr. London Annamária, dr. Pusztai Bence, dr. Uzoni András világi gyógyszerészek (33).

2. Az egri irgalmas rendi patika

Az egri irgalmas rendi patika történetét Beniczky Miklós gyógyszerésztörténész felkutatta és megírta. Erdődy Gábor (1884-1744) egri püspök a város rohamos fejlődését látva, szükségesnek tartotta egy kórház felállítását, amelyhez gyógyszertár is tartozik. 1727 áprilisában az alapkövet, ahol ma a patika áll. Az építéssel a püspök az Egerbe telepedett olasz származású építészt, Giovanni Battista Carlonet

bízta meg. Az irgalmasok első ideiglenes patikája a püspöki palotában volt. Ezt egy szerzetes vezette. 1728. XII. 27-én a püspök az irgalmas-rendi kórház előtt átadta az épület kulcsát a tartományfőnöknek. A gyógyszertár ezzel egyidejűleg nyílt meg az épület földszintjén. Ez volt a második gyógyszertár a már működő jezsuita patika mellett. A püspök a patika felszerelésére 700, a megye 200 és a város 100 Ft-ot adományozott. Az utca felől csak egy kis ablakon keresztül látták el a betegeket. Sajnos ez a berendezés elpusztult az 1813. évi egri árvíz idején, amikor a kórháznál elérte a víz a fél métert. Ugyanakkor 1828-ban tűzvész is pusztított a városban. Ezért új berendezést kapott. Stílusa empire, klasszicista elemekkel. Aranyozott korintusi oszlopfős lizénák tagolják, az ajtók felett profitált timpanon van. 1842-ben az egyik ablak helyén ajtót alakítottak ki, így a betegek bemehettek az officinába (34, 35).

Amikor a jezsuita gyógyszertár 1773-ban megszűnt, akkor az utolsó jezsuita gyógyszerész, Neüssel Jakab betegen az irgalmas rendi kórházba került, akkor átadta az irgalmasoknak az „Egri víz” titkos összetételét és gyártási módját. Azóta az irgalmasok gyártották és forgalmazzák a gyomorerősítő és étvágyjavító egri vizet. Az 1970-es évektől ismét kapható. Az rend 1950-ben történt feloszlatása után védett patikaként tartották számon. Az officináját ma is restaurálják.

AZ IRGALMASREND EGRI GYÓGYSZERTÁRÁBAN KÉSZÍTETT

EGRI VIZ

használati módja.

Az EGRI VIZ az egészséget fenntartása tekintetében oly jó hatást gyakorol, hogy az által több, talán bekövetkező bajok elhárítatnak.

Az EGRI VIZ jótékony hatása miatt elterjedt használatban lévén, gyakran hamisíttatik, azért figyelmeztetem a t. cz. használókat, hogy az eredeti kék üveget s pecsétet szigorúan tekintetbe vegyék.

A postai megrendelések csakcsak előleges fizetés, de utánvétel mellett is gyorsan kézbesíttetnek.

Az EGRI VIZ kapható EGERBEN

AZ IRGALMASREND GYÓGYSZERTÁRÁBAN.

Az egyik bejárati timpanon az alapító, Erdődy Gábor püspök arcképe, a gyógyszertár falain a dekorációs festmények három csoportban gyógynövények képei láthatók. A gyógyszertári edények Bécsben készültek gránátalma díszítéssel.

Az egri irgalmas rendi gyógyszertár gyógyszerészeinek a nevei hiányosan maradtak fenn, 1800 előtt és 1828-1856 között sajnos nem ismerjük a neveket:

Az egri irgalmas-rendi patika gyógyszerészei:

1800-1804: Menczyl Eduárd, - 1804-1807: Joannes a Cruce, - 1807-1813: Tamerle Bernát, - 1813-1828: Spanczel Natalis, - 1857-1860: Való József Adalbert, - 1862-1866: Fekete Emil, - 1866-1881: Akantisz Timót, - 1881-1885: Lengyel József, - 1885-1889: Klinovszky Albert, - 1889-1892: Kovacsek Ernesztin, - 1892-1893: Csincsara Béda, - 1893-1894: Mura Fülöp, - 1893-1896: Görey Gyárfás, - 1896-1898: Mézes Rupert, - 1898-1904: Klinovszky Albert, - 1904-1913: Zöldesi Balázs, - 1913-1918: Berecz Fidél, - 1918-1925: Majtán Kajetán,- 1925-1926: Piszker Valér, - 1926-1934: Nyerges György, - 1934-1940: Toponáry József, - 1941-1942: Fajcsek József, - 1942-1943: Piszker Valér,- 1943-1950: Csont Gyula Lénárd (36, 37, 38).

3. A kismartoni irgalmas-rendi patika

Kismarton az Sopron vármegye egyik városa volt. Ma Eisenstadt, Ausztria burgenlandi tartományának székhelye. Az irgalmas-rendi rendházat és a kórházat Eszterházy Antal herceg, kismartoni nagybirtokos alapította 1760-ban. Ugyanekkor nyílt meg a gyógyszertár is. 1786-tól vizsgázott gyógyszerészek vezették. Ez volt a legjobban felszerelt patika. Gyakran ingyen szolgálták ki a betegeket, mert jelentős anyagi háttérrel rendelkeztek. Az irgalmas-rendi főorvosok a messze környéken híresek voltak és a betegek is nagy előszeretettel fordultak hozzájuk. Ez a gyógyszertár forgalmán is meglátszott. Trianon után, 1922 óta az osztrák rendtagok birtokában van, ma is működik.

Gyógyszerészei: 1786: Hold Flores, Ris Guntherus, Dlascovits Ladislaus, - 1788: Malzat Castus, - 1993-1801: Nowatschek Martialis, - 1793-?: Waibl Barnabas, - ? –1837: Scichrovsky Robertius, - 1848: Nekantovits Amantius, - ?-1856: Cernohorsky Bonifatius, - 1860: Lukatsovitch Anisius, Friss Odericus, - 1862: Schiech Capistran, - 1864: Gutwill Gedeon, - 1865: Baligh Alfred, Kolhay Tódor, - 1876: Kiss Clarus, - 1884: Györey Gyárfás, - 1885: Grüssner Franz, - 1890: Thuróczy Kornél, - 1893: Lasztovics Valerius, - 1896: Ziska Josef, - 1901: Maricsek Irenaeus, - 1904: Berecz Fidél, - 1908-1913: Szuló László, - 1912: Szuromy Jeromos, - 1914-1915: Klinovszky Albert, - 1915-1923: Keitner Tivadar, - 1941: Oppitz Josef Viktor, - 1946: Loibner Franz, - 1946: Schmidt Eduard, - 1959: Seelig Otto, - 1962-1963: Nicoladoni Ingeborg, - 1964: Job Hans, - 1971- : Kurol Angele (38, 39, 40).

4. Nagyváradi irgalmas rendi patika

Nagyvárad (Oradea) ma Romániában van. Az irgalmas rend nagyváradi templomának és kórházának építése 1754-ben indult poroszlói Gyöngyössy Gergely (1735-1760) kanonok kezdeményezésére. Forgách Pál püspök felkarolta a kanonok tervét és telket is ajánlott számukra. Új levéltári adatok szerint a patika felépítése 1769 szeptember-október folyamán történt. 1780. XI. 24-től Dlaskovics Ladislaus gyógyszerész vezette a patikát, részben házfőnökként is. 1773-tól már saját gyógynövénykertjük is volt. A gyógyszertár felszerelése állandóan bővült. Trianon után már nem engedték a magyar gyógyszerészeket ott működni. A második bécsi döntés után magyar gyógyszerészek álltak az élén. A Gránátalma elnevezés 1948-ig maradt meg. Az 1948. XI. 2-i államosítás után a gyógyszertár a Poliklinikához került. Ma is ugyanabban az épületben és helyiségekben működik. Gyógyszerészei:

1770-1780: Nicetius Salas, - 1780-1784: Ladislaus Dlaskovics, Christianus (Josephus) Czeycz, - 1784-1790: Patricius Schwab, - 1784-1786: Bernardus Tamerle, - 1794: Torquatus (Aloysius) Orczy, - 1793- 1800: Caesarius (Johannes) Mentzl, - 1796: Ansbertus (Josephus) Frecer, - 1801: Liborius (Franciscus) Christ, - 1803: Servatius (Joannes) Borsányi, - 1804: Bertholdus (Michael) Baranyai, - 1806-1807 és 1818-1822: Aremundus Schwarzenbach, - 1808-1810 és 1831: Aurelianus Csesztreghy, - 1818-ban és 1826-1828: Raphael Tuma, - 1818-1820: Fridolinus Rosa, - 1821-1828 és 1835-1836: Innocentius Kisely, - 1823-1825: Syrus Krob, - 1828-1830: Dorotheus Szerzény, - 1829-1834: Caesarius Weber, - 1831-1834: Leonardus Szalava, - 1837-1838 és 1847: Protus Krempa, - 1838: Tobias Maisch, - 1839- 1843: Ephrem Mikuskovits, - 1839-1842: Xaverius Androvits, - 1842-1843: Charissumus Horatsek, - 1844-1847: Hyginus Fodor, - 1847-1851: Speciosus Kuzmann, - 1851-1855: Bartholomeus Szlovik, - 1851: Királyovits Floriánus, 1858: Jellakovits Boromaeus Károly, - 1865: Kőnig Levin, - 1865: Jellakovits Károly, - 1875: Kőnig Levin,- 1882: Görey Gyárfás, - 1888: Benedictus Karlina,- 1891-1896: Lengyel József, - 1889-1906: Mura Fülöp, - 1905-1910: Hiebsch Gyula Dezső, - 1910-1927: Ronstkovits Anzelm Ferenc, - 1940: Csont Gyula Lénárd, - 1943-1944: Újhelyi Endre Ernő (41, 42, 43).

5. A pápai irgalmas rendi patika

A XVIII. században Pápán többször volt tífusz és pestises járvány. A járványok leküzdésére és a lakosság megsegítésére Eszterházy Károly egri püspök megtelepítette a településen az irgalmas rendet. A gyógyszertár a törzsjogát 1757. május 2-án szám nélküli királyi rendelettel nyerte el. Bécsből érkezett ide 1757. július 28-án frater Elseany Márton gyógyszerész és frater Weis Gerald gyógyszerész a többi szerzetessel és a gyógyszerekkel együtt. Eszterházy János Ferenc, kancellár, az egri püspök testvére ideiglenesen a Zöldfához címzett vendéglőt rendezte be számukra. Itt működött a gyógyszertár 1763-ig, amikor július 20-án Fellner Jakab építész vezetésével megkezdték a kórházi

épület építését a mai helyén. A ház földszintjén van kezdettől fogva a gyógyszertár (Jókai utca 5-7.). A kórházi épület 1768-ban nyílt meg. A patika a szegényeknek 20%-kal olcsóbban adta ki a gyógyszereket. A napoleoni háború idején (1809-1810) hadikórházként működött a patikával együtt. Többször átalakították, a legnagyobb renoválás 1626-ban történt. A kórház főbejáratához vezető lépcső korlátja fellett falba süllyesztett üvegtárló van. Üvegedényben „Lapis Divinus" szignatúrával (isteni kő) réz-timsót tartalmazó, szembetegségekre használt korabeli gyógyszer volt. Egy másik üvegben „Pulv. Fumal. Engl" szignatúrájú fertőtlenítésre használt füstölő por van. Intarziával gazdagon díszített bútorzata és néhány 18-19. századi edénye maradt fenn. Intarziái: gránát alma, kamillavirág, mozsara fölé hajló fráter talán múmiát porít, lángoló kórházból betegét mentő barát. A bejárati ajtaja felett csonka falfestmény látható a gyógyszerészi jelképekkel: mérlegen mérő barát, a másik a desztilláló üst mellett dolgozik, gyógyszeres hordó. A kép bal oldalán egy vörös fejkendős, kékcsillagos köpenyű múmia áll. A talapzatán ez áll: „Mumia Aegyptica". Az officina feletti színes faliképeken is gyógynövények láthatók. A pápai Gránátalma gyógyszertárat 1950-ben államosították. A Veszprém megyei Gyógyszertári Központ 7/25. számon működtette tovább. A Pápa Városi Kórház 1981 szeptemberében a gyógyszertárat patikamúzeummá nyilvánította bemutatva a régió gyógyszerésztörténeti emlékeit. Ez a múzeum 1992-ben bérleti joggal „Gránátalma gyógyszertár" néven magángyógyszertárként alakult át. Jankó-Szabóné, dr. Kiss Leona felkutatta a gyógyszertár történetét (44).

Gyógyszerészei: 1757: Elzeany Márton, Weis Gerald, - 1788: Nushold Restitutus, - 1832: Rehor Zephir, - 1835: Kopeczkij Kajetán, - 1857: Mais Tóbiás, - 1862: Kollányi Szeverin, - 1870: Kammerlor Vilmos, - 1875: Cservik Elek János, 1884: Kovacsik Ernő, - 1889: Csincsara Béda, - 1890: Mézes Rupert, - 1893: Krach Rudolf, - 1899: Kőnig Levin, - 1902: Maricsek Irén, - 1903: Halász Antal, - 1905: Hildelang Modest, - 1906: Halász Antal, - 1910: Majtán Kajetán, - 1913: Szuromi Jeromos, - 1914: Kapás Ákos, - 1916: Hiebsch Dezső, - 1920: Piszker Valér, - 1925: Toponáry Ede, - 1926: Kacsur Károly, - 1936: Fajcsek Ede, - 1937: Nyerges Gyula, Hajdú Zsigmond, - 1939: Újhelyi Endre, - 1943: Újhelyi Gábor, - 1946: Ivity Mátyás, - 1949-1950: Aporfi Ferenc. … - 1992-től: dr. Kiricsi Jánosné, sz. dr. Gátvölgyi Rozália (44, 45).

Az egykori irgalmasrendi, ma városi kórház

A muzeális berendezéssel működő Gránátalma-patika

Emléktábla a kórházban

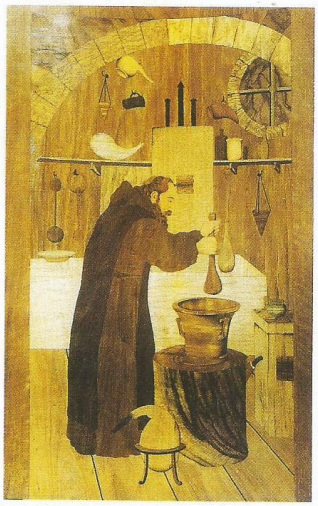

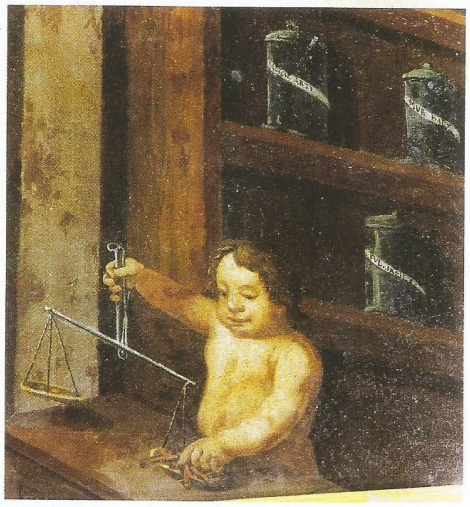

Intarzia és freskórészlet a Gránátalma-patikából

6. A pécsi irgalmas rendi patika

Krautsack János György pécsi molnár és tímármester 1795-ben elhatározta, hogy Pécs városában letelepíti az irgalmas rendet. Az elhatározását tett követte és alapítványt hozott létre, amely elnyerte I. Ferenc király támogatását. Az Irgalmas Rend bécsi tartományfőnöke megbízta Krautsack János Györgyöt, hogy a működéshez szükséges helyszínt és épületet kiválassza. Ő a II. József által megszüntetett kapucinusok templomát és rendházát ítélte megfelelőnek. Az irgalmasok 1796. augusztus 31-én foglalták el az új otthonukat. A rendházhoz tartozó kert a mai Munkácsy utca, Irgalmasok utcája, Fürdő utca és a Rákóczi út által határolt területen feküdt. Egy patak folyt keresztül rajta. Kertészkedésre és méhészkedésre használták. A gyógyszertár a beköltözés évében már működött. Szentmiklóssy János 1859-ben, innen Bécsbe került bőrgyáros a rend pécsi kórházában gondos ápolásban részesült, ezért a több, mint 200 ezer forint vagyonának kétharmadát a bécsi, a harmadát pedig a pécsi rendházra hagyta. Ez az összeg lehetővé tette a kórház bővítését.

Az irgalmasok templomának keleti oldalán a földszintes patikaszárnyra 1884-ben építettek emeletet. A homlokzatát 1891-ben a templommal együtt Kirstein Ágoston neoreneszánsz stílusúra építette át. 1927-ben az emeleten kialakítottak egy két ablakos lakószobát a gyógyszertári gondnoknak. A Gránátalma patika földszinti homlokzatát 1928-ban Hebenstreit Károly készítette. Az utcára nyíló ajtó 1930-ban készült, lehetőséget biztosítva a nyitott működésre. A gyógyszertár legszembetűnőbb díszei a szimmetrikusan elhelyezett reliefek. Jobbról Aszklépiosz, balról Hygieia, középen pedig egy gránátalma látható. A diófa borítású bútorzata a XVIII. század végén készült klasszicista stílusban. A patika falain gyógynövényeket láthatunk. A Népjóléti Minisztérium 1950. július 1-én az irgalmasok kórházát átadta az egyetemnek, klinikák létesítése céljából. Itt hozták létre a II. Belgyógyászati és a Sebészeti Klinikát. A rendi gyógyszertár pedig új feladatot kapott, az ambulanciának adta át a helyét. A berendezési tárgyai szanaszét kerültek el. Az értékes gyógynövényes freskók a higiénés szempontok miatt a gyakori meszelések, festések áldozatai lettek. A patika megmaradt hiányos bútorzatát 1953-ban a mai Ezüst Hárs patikában helyezték el. 1989-ben a Pécsi Orvostudományi Egyetem átadta a gyógyszertári helyiségeket a Baranya megyei Gyógyszertári Központnak. Répay Gábor gyógyszerész, kiváló bútor-restaurátor vállalta a megmaradt műemlék bútorzat helyreállítását. Így 1990. május 28-án újra megnyílhatott a pécsi Gránátalma patika. Első vezetője dr. Bárdosi Lászlóné volt, 1995-től pedig Ács-Santa Magdolna. A Népjóléti Minisztérium 87.653/1995, számú határozatával a rend visszakapta a rendi patika működési engedélyét. A patika az 1996. július 1-én történt privatizáció során újra vissza került az Irgalmas Rendhez. (46). Ma az Irgalmas Rend kegytárgy- és könyvesboltja működik a helyén.

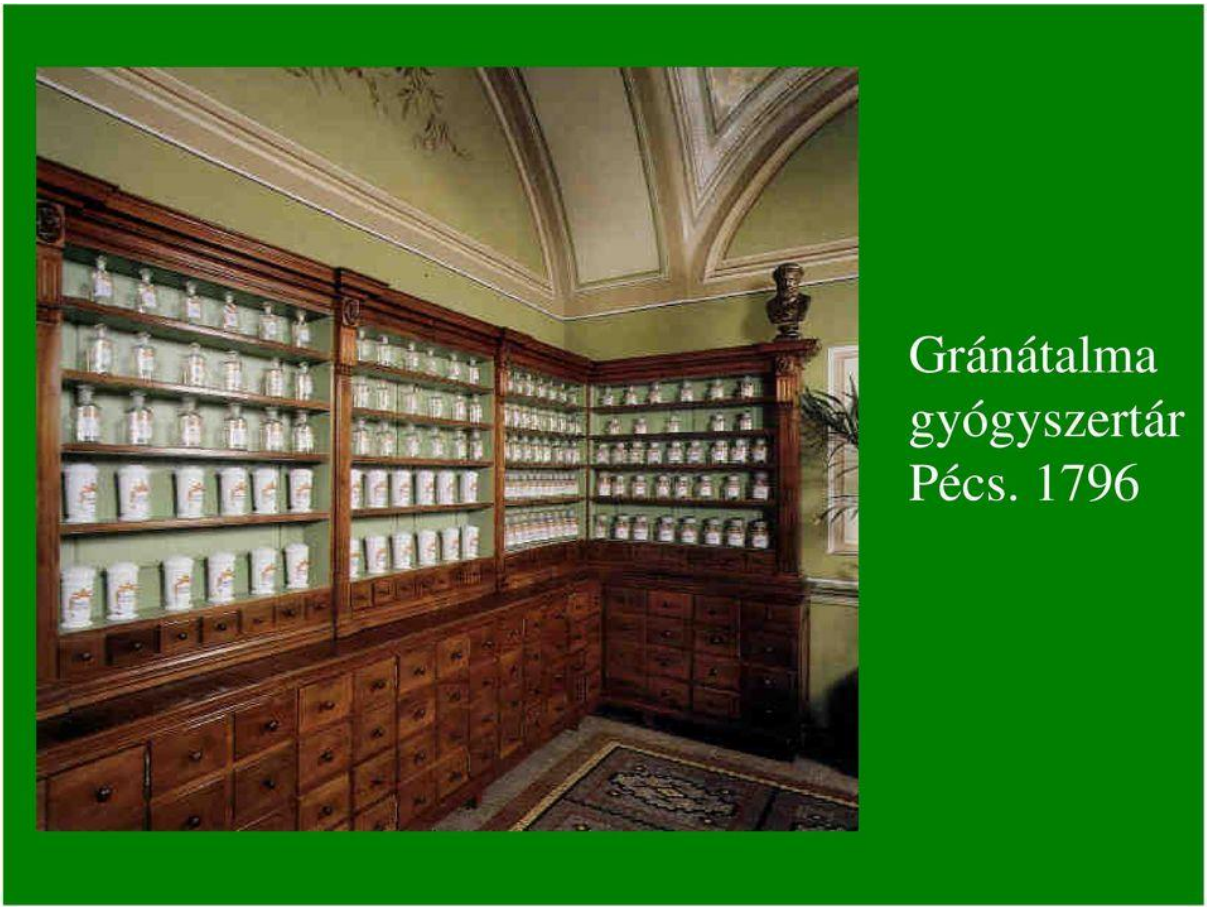

Gyógyszerészei: csak 1855-től ismertek a gyógyszerészek nevei. A korábbi nevek a bécsi rendházban lelhetők fel.

1855-1861: Lázik Ödön, - 1861-1863: Maisch Tóbiás, - 1863: Vass Eliseus, - 1864-1875: Füzy Szaniszló, - 1875-1883: Piláthy Móricz, - 1883-1888: Görey Gyárfás, - 1888-1891: Zsiska Kalazant, - 1891-1893: Kepes Alfréd, - 1893-1895: Makray Flórián, - 1895: Zelényi Lőrinc, - 1896-1897: Mézes Rupert, - 1897-1900: Fehér Szilárd, - 1905-1905: Krach Rudolf, - 1905-1913: Berecz Fidél, - 1913-1921: Maricsek Ferenc Irén, - 1921-1936: Fajcsek József Egyed, - 1936: Majtán Aajos Kajetán, - 1937: Fajcsek József Egyed, - 1938-1943: Kiss Endre, - 1943: Jerkovics Mátyás, - 1944: Ivity Mátyás, - 1946-1950: Piszker Dezső Valér (46).

7. Pozsonyi irgalmas rendi patika

Pozsony (Bratislava) ma Szlovákia fővárosa. Az irgalmasok pozsonyi rendházát, kórházát és patikáját Szelepcsényi György esztergomi érsek alapította 1669-ben. A gyógyszertárat 1673-ban adták át a közforgalomnak. Thököly Imre csapatai 1683. július 23-án elfoglalták Pozsonyt és a rendházat felgyújtották. Tűzvész áldozata lett a kórház és a patika is. A kórházat és a gyógyszertárat 1686-ban újra berendezték, majd később egy nagyobb terembe helyezték át. 1728-ban épült fel az új rendház, a kórház és a patika. Ekkor indítványozták, hogy ez nyilvános legyen, ami 1735-ben megtörtént. 1802-ben egy 14 ágyas szanatóriumot is nyitottak. Amikor 1857-ben megalakult az önálló magyar

rendtartomány, 1920-ig itt volt a tartományfőnök székhelye és novíciusháza. A gyógyszerészeinek az adatai 1857 előtti időből a bécsi rendházban lelhetők fel (47, 48). Gyógyszerészek:
1857: Schramek Hermenegild, - 1861-1863: Optatus Stepánsky, - 1871: Kiss Clarus,- 1875: Kolhánya Szever, - 1882: Fábiánus Ferd. Stepanek, - 1887-1890: Bogsch Lajos, - 1891: Görey Gyárfás, - 1893/94: Csincsara Béda, - 1900: Szilhányi János, - 1904: Klinovszky Albert, - 1905: Halász István, - 1907: Hildelang Modest, - 1909: Hiebsch Gyula, - 1912-1914: Bodor Emil,- 1915-1916: Mura Fülöp.

8. Szakolcai irgalmas rendi patika

A szlovákiai skaliczai jezsuita patikáról már megemlékeztünk. Batthyányi József esztergomi érsek a Jezsuita Rend feloszlatás után 1769-ben megszerezte a jezsuita rendházat és a gyógyszertárat az irgalmasok számára. Tehát az érsek volt a rendház és a patika alapítója. A szép domborművű gyógyszertári bútor régi jezsuita munka volt. A kis létszámú szerzetesi közösség vállalta a város gyógyszerellátását, a szegénygondozást és a házi betegápolást. 1919. január 1-től a cseh rendtagok birtokába került a patika. A gyógyszertár gondnokainak a történeti adatai a bécsi és a pozsonyi rendházban lelhetők fel (49, 50). Magyarországon már csak az 1857 utáni adatok lelhetők fel. Gyógyszerészek:
1857-1863: Ábel József, - 1863-1882: Stepánszky Opitatus, - 1886: Nihold Mihály,- 1888-1905: Argay Linus, - 1905: Kempny Károly, - 1907-1909: Kőnig Levin, - 1915/16: Fajcsek Egyed.

9. Szatmárnémeti irgalmas rendi patikája

Szatmárnémeti, Satu Mare néven ma Romániában van. A gyógyszertárat 1834-ben Hám János 0szatmár németi püspök és Leonhard János Mihály tábori püspök alapította. Az alapítólevél királyi megerősítése még abban az évben megtörtént. Az építkezés már 1838-ban befejeződött. A gyógyszertár csak 1839-ben nyílt meg, amikor az irgalmasok az új rendházba beköltöztek. Szatmárnémetiben a polgári gyógyszerészek tiltakoztak az irgalmas rendi patika felállítása ellen, de a királyi rendelet ellen nem tudtak ellenállni. A rendház eleinte anyagi és szociális gondokkal küzdött, de Gróf Mózes sebész-főorvos és Hecht Viktorián sokat tettek a helyzet javítása érdekében. Az 1848/49. évi szabadságharc idején az egész rendházat és kórházat a katonaság, majd a hadifoglyok foglalták el. Így a szerzeteseknek el kellett hagyniuk a rendházat. Csak 1850-ben térhettek újra vissza, hogy folytassák a sebesült és beteg katonák ápolását. A rendházat 1904-ben renoválták, a patika új berendezést kapott. Az I. világháború után ismét nehéz helyzetbe került a gyógyszertár, mert elveszítette a forgalmi körzetét. Csak rövid ideig tudott még magyarországi segítséggel anyagilag működni. Gyógyszerészei:
1839-1840: Hecht Viktorián, - 1840-1841: Kreimel Amadé, - 1841-1843: John Ábel, - 1843-1847: Ehenwith Florid, - 1847-1850: Kiszely Innocenc, - 1850-1853: Királyovics Flóris, - 1853-1860: Kuzman Speciosus, - 1868-1869: Schramek Hermenegild, - 1869-1870: Achantitz Timót, - 1870-

1871: Schramek Hermenegild, - 1871-1872: Vass Illés, - 1872-1885: Woltner Mihály, - 1885-1886: Klinovszky Albert, - 1886-1887: Lengyel József, - 1887-1888: Kiszlink Metód, - 1888-1890: Braneczky Kálmán. – 1890-1892: Petrony Valfréd, - 1892-1893: Kovacsik Ernő, - 1893-1895: Mézes Rupert, - 1895-1896: Zétényi Lőrinc, - 1896-1901: Halász Antal, - 1901-1903: Zöldesi Balázs, - 1903-1904: Maricsek Ferenc, - 1904-1905: Kőnig Levin, - 1905-1906: Görey Gáspár, - 1906-1907: Lengyel József, - 1907-1909: Ronstkovits Anselm Ferenc, - 1909-1911: Silhányi János, - 1911-1914: Kapás Ákos, - 1914-1940: Silhány János, - 1942-1943: Kovássy Zoltán, - 1943-1944: Becsek Sándor (51, 52).

10. Szepesváraljai irgalmas rendi patika

Szepesváralja, ma Spišské Pohradie Szlovákiában van. Az irgalmas rendházat és kórházat 1650-ben a lengyel Lubomierszky Szaniszló herceg alapította. Abban az időben még a krakkói provinciához tartozó szerzetesek működtek itt. Ez volt hazánkban az első irgalmas rendház és kórház. A kórház csak 40 ággyal rendelkezett. Lengyelország feloszlásának idején, Szepesváralja visszacsatolásakor, 1772-ben már nyilvános gyógyszertára volt. Azonban nem tudjuk a patika alapításának a pontos idejét. 1794 augusztus 19-én óriási tűzvész pusztított a városban. 400 ház égett le, köztük a rendház és a patika is. Ezért csak 1810-ben, az épület teljes megújítása után nyílt meg újra a rendi gyógyszertár. 1919-ben a cseh rendtagok birtokába került. A gyógyszerészeinek a teljes névsora Bécsben van. Neves patikusa volt Voltner Mihály, aki 20 évig volt a patika élén. Államosították az 1950-es évek elején. (53, 54).
Gyógyszerészei: 1857: Adamus Izidor Blazovicz, - 1860: Sixtus Pónitz, Benedventus Maderla, - 1863: Schramek Hermenegild, - 1871: Péter Gratus,- 1875: Joannes Ev. Alexius Csernik, - 1882: Ernestus Franc. Kovácsik,- 1888-1908: Voltner Mihály, - közben: 1891: Schramek Hermenegild, - 1909: Hiebsch Gyula, - 1915-1916: Mura Fülöp, Kapás P. Ákos

11. Temesvári irgalmas rendi patika

Temesvár, ma Timişoara Romániában van. III. Károly király 1737-ben alapította a rendházat és a kórházat. A Nepomuki Szt. János jótékonysági Egyesület építette. Korábban a városban nem volt még gyógyszertár. Ezért a rend kizárólagos jogot kapott a városban a gyógyszerek forgalmazására. Az 1738. évi pestisjárvány idején a város és környékének a lakosságát ellátta a lakosságot gyógyszerekkel. Az 1765-ben megnyílt városi katonai gyógyszertár működése miatt megszüntették a rendi gyógyszertár nyilvánossági jogát. Ezt követően csak kórházi gyógyszertárként működhetett. A házakhoz járó orvosaik révén tovább működött a patika. Az utcai ajtaja csak 1823-tól nyílt meg. A Helytartótanács 1828-ban visszaadta, majd 1830-ban 18.462. számú átirattal megerősítette és 1834-ben pedig véglegesítette a gyógyszertár nyilvánossági jogát. Közben ismételten megtámadták a Helytartótanács első határozatát. 1849-ben a város ostroma idején a rend temploma megrongálódott, a rendház tornya leégett és a gyógyszertár berendezése is tönkrement, a mennyezete is leszakadt. Ezért a

négy évig nem működött a patika. A pénzhiány miatt csak lassan haladt előre a renoválás. 1853-ban nyílt meg újra. 1875-ben a belügyminiszter elismerte a gyógyszertár reáljogát. 1928-ban új helyre költözött, a rendház Deák Ferenc utcai frontján kapott helyet. Közben előnyös átalakításokat végeztek benne.

Gyógyszerészei: 1737: Temmel Paulinus, - 1834: Kunzel Flórián, - 1840: Proditzky Jordán, - 1841: Suso-Löcher de Lindesheim, - 1843: Elsner Timotheus, - 1844: Waczaldo Bucherius, - 1854: Lázik Ödön, - 1859: Fekete Emil, - 1862: Füzy Szaniszló, - 1863: Vass Elizeus, - 1875: Ulvira Ambrus, - 1876: Péter Gratus, - 1879: Argay Linus, - 1881: Kőnig Levin, - 1884: Ulvira Ambrus, - 1885: Zsiska Kalazant, - 1887: Stephaner Fábián, - 1888: Kovacsik Ernő, - 1889: Stephaner Fábián, - 1910: Stepanek István, - 1910-1930?: Klinovszky László (55, 56, 57).

12. Váci irgalmas rendi patika

Migazzy Kristóf bécsi érsek és a helyettes váci püspök alapította a rendházat a kórházzal 1778-ban. Eleinte még nem volt gyógyszertára. 1775-ben átköltöztek a régi papnevelde épületébe. Kreitzer Abdon irgalmas rendi főorvos megvásárolta 9.000 forintért a temesvári Müller Ferenc és felesége tulajdonát képező gyógyszertár berendezését és felszerelését. 1808-ban áthelyezte a váci rendházba. A pesti Invalidus ház patikája felszerelését is kézhez kapták. Ez volt az egyedüli olyan gyógyszertára az irgalmasoknak, amelyet nem hatósági engedéllyel szereztek meg, hanem vásárlás útján. A gyógyszertár 1811-ben nyílt meg. A gyógyszertár utcai ajtaját 1873-ban készítették, amely a patika nyilvános jellegét igazolta. A kórházat és a patikát is 1950-ben államosították. A váci kórház 1995 óta a rend kezelésében van. Ma a patika Központi Gyógyszertár néven magángyógyszertárként működik.

Gyógyszerészei: 1811-1812: Peche Arnold, - 1812-1814: Krob Syrus, - 1814-1816: Csesztreghy Aurélián, - 1816-1817: Baranyai Berthold, - 1817-1819: Spancel Natalis, - 1819-1821: Sotornik Optát, - 1821-1822: John Ábel, - 1823-1826: Hanlik Lázár, - 1826-1831: Krob Syrus, - 1831-1832: Hanlik Lázár, - 1832-1834: John Ábel, - 1834-1835: Gyurcesky Ányos, - 1835-1845: Koch Sebestyén, - 1845-1847: Szitkey Bennó, - 1847-1854: Schramek Hermenegild, - 1854-1857: Ürghe Imre, - 1857-1859: Szitkey Bennó, - 1859-1865: Kiss Claurus, - 1865-1871: Gutwill Gedeon, - 1871-1878: Péter Gratus, - 1878-1881: Ulvira Ambrus, - 1881-1883: Lasztovicza Valerian, - 1883-1884: Kovácsik Ernest, - 1884-1889: Vicha Atanáz,- 1889-1895: Kőnig Levin, - 1895-1896: Makray Flórián, - 1896-1897: Zsiska Kalazant, - 1897-1903: Csincsara Béla, - 1903-1904: Zöldesi Balázs, - 1904-1905: Silhányi János, - 1905-1913: Mura Fülöp, - 1913-1918: Majtán Kajetán, - 1918-1920: Kreitner Tivadar, - 1920-1921: Fajcsek Egyed, - 1921-1926: Maricsek Irén, - 1926-1935: Toponáry Ede, - 1936-1941: Piszker Valér, - 1942-1943: Farkas József, - 1943-1946: Piszker Valér, - 1946-1950: Kiss András, Staudt Zoltán, Racsek Lajos (58, 59)

13. Zágrábi irgalmas rendi patika

Zabreb ma Horvátország fővárosa. A zágrábi irgalmas rendi kórházat Verhovácz Miksa zágrábi püspök 1804-ben alapította az irgalmasok letelepítésével. Ebben az évben királyi rendelettel hozták létre a rend gyógyszertárát. Ez a kórház volt az egyedüli, ahol nőket is ápoltak. A későbbiekben a horvát kormány arra kérte a rendet, hogy valamennyi beteg ellátását vállalja el. Így 1860-1880 között új, 400 fő befogadására alkalmas új kórházat építettek. 140 ágyas elmegyógyintézetet is nyitottak. 1914-ben 500 ággyal rendelkeztek. 1918 végén a horvát kormány lefoglalta a kórházat és a gyógyszertárat és később a rendi patika megszűnt (60, 61).
A zágrábi patika régebbi adatai a bécsi rendházban vannak. Gyógyszerészei 1857-től:
1857-1875: Koch Sebestyén, - közben: 1860: Szitkay Benno, - 1875: Királyovits Ferenc Flórián, - 1882: Koch Sebestyén, - 1891: Kovácsik Ernő, - 1893/94-1909: Lengyel József, - közben 1893/94: Klinovszky Albert és 1900: Calasantinus Ziska, - 1909-1915/16: Martinus Spanló.

Az Irgalmas Rend tartományfőnökei — a Jezsuita Rendhez hasonlóan gyakran cserélgették az igények alapján a gyógyszerészekeket. Így egy személy a pályafutása alatt több helyen működött.
A rend 1950. szeptember 7-i feloszlatása után dr. Nikolits Károly soproni gyógyszertárvezető maga köré gyűjtötte az irgalmas rendi gyógyszertárakban működött gyakornokokat. Kérte tőlük, hogy tanuljanak és szerezzék meg a gyógyszerészi oklevelet (62).

Magyarországi neves irgalmas rendi gyógyszerészek életútja

Berecz János Fidél (Vác, 1875. VII. 17. - Budapest, 1942. VI. 30.)
Pozsonyban 1894-ben lépett be az irgalmas rendbe. A Budapesti Tudományegyetemen 1904. június 18-án gyógyszerészi oklevelet szerzett. Előbb a kismartoni, majd a pápai gyógyszertár alkalmazottja. A pécsi rendi gyógyszertár vezetõje 1905-1913 között, az egri irgalmas rendi patika vezetõje 1913-1918 között. 1918-tól kismartoni kórház vezetõje volt 1922-ig. Ettől kezdve budapesti alperjel. 1925-ben pécsi perjellé nevezték ki. Itt a rend 40 ágyas kórházát 100 ágyasra egészítette ki és egyben modern színvonalra emelte. 1931. júliusától egri perjel és a kórház igazgatója. Hosszabb ideig betegeskedett a budapesti Irgalmas rendi Kórházban és ott halt meg. - Irodalom: 1. Baradlai János, Bársony Elemér: i. m. I. kötet, 220, 223, - 2. A magyar társadalom lexikonja. II. kiadás. Bp. 18, (1931). - 3. Országos Széchényi Könyvtár Gyászjelentés gyűjteménye.

Dr. Czollner Ferenc (Kassa, 1912, X. 28. – Debrecen, 1987. I. 28.)
A budapesti irgalmas-rendi gyógyszertárban volt gyakornok. A Pázmány Péter Tudományegyetemen 1940 ben szerzett gyógyszerészi oklevelet. A pályáját is a budapesti irgalmas-rendi gyógyszertárban kezdte. A debreceni Rex gyógyszergyár minőségellenőrző laboratóriumát vezette 1942-től. A

Debreceni Tudományegyetem gyógyszertárában működött 1948-tól. Előbb itt alkalmazott volt, majd 20 éven át a gyógyszertár vezető helyettese, majd 1975-től egyetemi adjunktusként a gyógyszertár vezetője. A Debreceni Tudomány egyetemen 1963-ban gyógyszerészdoktori oklevelet szerzett. Tudományos munkássága a gyógyszer hatástan témakörére terjedt ki. Szakmai munkásságát több kitüntetéssel jutalmazták. - Irodalom: 1. Gyógyszerészet, 21, 10, 233p. (1987).

Fajcsek József Egyed (Vác, 1878. II. 20. - Budapest, 1949. XI. 30.)
A váci piarista gimnáziumban érettségizett. A Betegápoló Irgalmas Rendbe 1903-ban lépett be. A gyakornoki idejét letöltve, a Budapesti Tudományegyetemen 1913. június 14-én szerzett gyógyszerészi oklevelet. Az alkalmazotti idejét letöltve, 1917-től a szakolcai rendi patika gondnoka. A váci rendi gyógyszertárat 1920-21-ben, a pécsi gyógyszertárat 1921-1936 között vezette. Itt készült a saját Domonkos-csepp készítménye. 1936-37-ben a pápai gyógyszertár vezetője, az egri rendi gyógyszertár vezetője volt 1941-42-ben. Ebben az időben választmányi tagja volt a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület Heves megyei kerületének. A pécsi irgalmas rendház perjele volt 1946-tól. Súlyosan megbetegedett és a budapesti rendi kórházban halt meg. - Irodalom: 1. A magyar társadalom lexikonja. II. kiadás. Bp. 54p. (1931)

Füzy Szaniszló (Veszprém, 1830. X. 2. - Budapest, 1903. III. 16.)
Keresztneve János volt. A középiskolai tanulmányait a veszprémi piarista gimnáziumban végezte. 1849-ben Budán lépett be az irgalmas rendbe. A szabadságharc sebesült katonáit kezelte. 3 hónap múlva a pozsonyi szemináriumban teológiát tanult. Pozsonyban, Budán és Szatmárnémetiben töltötte a gyakornoki és a segédi éveit. Bécsben pappá szentelték 1859-ben. A Bécsi Egyetemen 1861-ben szerzett gyógyszerészi oklevelet. 1862-ben a temesvári rendi gyógyszertár gondnoka. Itt 1863-ban összehívta a rendházba a bánáti gyógyszerészeket, hogy megalakítsa a Maros-Tisza közi gyógyszerészek "kebelezetét". 1864-től a pécsi gyógyszertárba került. 1874-ben a temesvári rendház perjele volt, egy év múlva már Pozsonyban töltötte be ezt a feladatkört. 1882-ben a rendi káptalan tartományfőnökké választotta. A személye iránti bizalmat az a tény bizonyította, hogy további 6 alkalommal újra választották tartományfőnöknek és pozsonyi perjelnek. 1887-ben kezdeményezte: háború esetére 500 ágyat ajánlott fel a belügyminiszternek és a vöröskeresztnek sebesült és beteg katonák részére. A betegápolás terén szerzett érdemeiért 1884-ben a Ferenc József-rend lovagja, 1888-ban királyi tanácsos, 1898-ban a III. osztályú vaskorona-rend lovagja lett. A budapesti rendházban halt meg. A pozsonyi temetőben külön sírboltja van.
Irodalom: 1. Baradlai János, Bársony Elemér: i. m. I. kötet, 217p. - II. kötet, 96p. - 2. Magyar Katolikus Lexikon. 3. kötet, 867-868p.

Jellakovits Boromeus Károly (Zágráb, 1823. IV. 23. – Nagyvárad, 1876. VIII. 14.)
A szülei szegény sorsúak voltak és nehezen tudták őt taníttatni. Iskoláit a szülővárosában végezte, ahol már zsenge ifjú korában kiváló érdeklődést mutatott fel a tudományok különböző ágai iránt. 1844. X. 10-én belépett az irgalmasok rendjébe. Egerben volt gyakornok 1848-tól. A Bécsi Egyetemen 1858-ban szerzett gyógyszerészi oklevelet. A nagyváradi Gránátalma gyógyszertár vezetője volt 1870-ig. A Debrecen-Biharmegyei Gyógyszerész Testület aktív tagja volt. Ellátta a házfőnöki teendőket is. Azonban a nagy felelősség, a keserű tapasztalatok és a súlyos megpróbáltatások felőrülték az erejét. Betegség után halt meg. Egykori rendtársa, König Levin Ignác búcsúztatta és emlékbeszédet mondott felette. – Irodalom:
1. Gyógyszerészi Hetilap, 16, 410-412, (1877) – 2. Péter H. Mária: i. m. II. kötet, 173p. (2013) – 3. Rótschnek V. Emil: A Debrecen-Bihar megyei Gyógyszerész Testület és az Általános Magyarországi Gyógyszerész Egylet III. kerület, IV. járás gyógyszertárai, testülete és egyletének története. Debrecen, 180-181, (1882).

König Levin Ignác (Kisvendég, Nyitra megye, 1839… - Pécs, 1917. VII. 15.).
Az iskolai tanulmányait Pápa városában elvégezve, 1855-ben lépett be Pozsonyban az irgalmas rendbe. A Bécsi Egyetemen 1865-ben szerzett gyógyszerészi oklevelet. A pályáját a nagyváradi rendi gyógyszertárban kezdte. 1867-től a szatmárnémeti Gránátalma gyógyszertár vezetője. Jellakovits Boromeus Károly betegsége idején újra Nagyváradon működött. Majd a temesvári, a váci, a pápai, a szatmárnémeti és a szakolcai rendi gyógyszertárakat vezette. Közben a századfordulón Szepesváralján is kisegített. Pápán pedig házfőnök volt. - Irodalom: 1. Baradlai János, Bársony Elemér: i. m. I. kötet, 224, 224p. – II. 233p. – 2. Szögi László, Kiss József Mihály: Magyarországi diákok a Bécsi Egyetemeken és főiskolákon. 1849-1867. Bp. 201p. (2003) – 3. Irgalmas rendi sematizmusok. Bp. 1865-1916. – 4. www.hungaricana.hu. – 5. Gyógyszerészi Közlöny, 33, 30, 379p. (1917).

Mura József Fülöp (Győr-sziget, 1866… - Pécs, 1933. XII. 17.)
Róla nem jelent meg az életében és a halála után sem életrajz. Ezért csak a közvetett, hiányos mozaikokból készült a pályarajz. A szülőhelye a mai Győr város része. A tanulmányait befejezve belépett az irgalmasok rendjébe. A Budapesti Tudományegyetemen 1892. VI. 18-án szerzett gyógyszerészi oklevelet. Egerben kezdte a pályáját. A nagyváradi Gránátalma gyógyszertárban dolgozott 1903-ig, utóbb házfőnökként. 1903/1904-ben Pápán volt házfőnök. 1913-ig Vácott volt házfőnök. 1915-1916-ban a pozsonyi házfőnökként működött, közben még Szepesváralján is kisegített Kapás A. Ákos gyógyszerész mellett. 1920-1925 között budapesti házfőnök volt. Végül 1925-től a pápai irgalmas kórház igazgatója volt. 1929-ben elkészített egy kéziratos munkát „A magyarországi irgalmas-rend gyógyszertárai, perjelei és gyógyszerészei” címmel. - Irodalom: 1. Gyógyszerészi Hetilap, 73, 3, 50p. (1934). – 2. Irgalmas rendi sematizmusok. – 3. www.hungaricana.hu.

Staudt Zoltán Ferenc (Budapest, 1918. I. 30. – Budapest, 1986. IV. 3.)
Az iskolai tanulmányait Vácott végezte. Az irgalmas rendbe 1936-ban lépett be. Az egri rendi gyógyszertárban volt gyakornok. A Pázmány Péter Tudományegyetemen 1942-ben szerzett gyógyszerészi oklevelet. A II. világháború idején, 1942-1945 között a budapesti II-es Helyőrségi Kórházban szolgált. Ezt követően a váci rendi gyógyszertárban működött. 1948-1950 között az egri gyógyszertárat vezette. A rend feloszlatása után kilépett a rendből. A pásztói gyógyszertár vezeppje volt. 1952-től a Nógrád megyei Gyógyszertári Központ Gyógyszergazdálkodási Osztályának vezetője volt. A Fővárosi Gyógyszertári Központ szakelőadója lett 1964-től, majd szakfelügyelő. Végül az Ellenőrzési Osztály vezetője volt. Megírta és megjelentette a Nógrád megyei gyógyszertár-hálózat fejlődését és a budapesti szakfelügyelet megalapítását és fejlődését (1951-1973), valamint 1982-ben pedig „25 éves a gyógyszerismertetői hálózat" című tanulmányát. Szakmai munkáját a nagy aktivitás, a hivatás szeretete, a szigorú pontosság és a körültekintés jellemezte.
Irodalom: 1. Gyógyszerészet, 21, 4, 151p. (1987) – 2. Zalai Károly: A magyar gyógyszerészet nagyjai. Bp. 123p. (2001)

Thuróczy Kornél (Léva, 1850. IX. 3. – Budapest, 1928. II. 6.)
Családi neve Mihály volt. A Bars megyei Léván született 1850. IX. 3-án. Az irgalmas rendbe 1873-ban lépett be. Négy éves gyógyszertári munka után a Budapesti Tudományegyetemen 1882-ben szerzett gyógyszerészi oklevelet. A friss diplomás fiatalember 1882-1890 között a budapesti irgalmas-rendi patika gondnoka volt. 1890-1893-tól egy személyben kismartoni perjel volta patika gondnoka. 1893-tól 1920-ig váci budapesti perjel volt, ami számára nagyon sok munkát adott és nagy felelősséggel járt. Közben 1901-1904 között a patikát is vezette. Sőt, 1903-tól 1925-ig még tartományfőnökként is működött. Az uralkodó 1913-ban királyi tanácsossá nevezte ki. Még 1903-ban a betegek szolgálatáról a következőket mondotta:
„Várjuk őket mindenre kiterjedő szeretettel, nem kérdvén tőlük, hogy mi módon imádják Istent, s milyen nyelven adatott meg nekik szólani, hanem azt kérdvén, mijük fáj, és törekedünk nekik a földi élet legdrágább kincseinek egyikét, az egészséget visszaadni". - Irodalom: 1. Baradlai János, Bársony Elemér: i. m. I. kötet, 218p.

Toponáry József Ede (Szigetvár, 1894. XII. 15. – Budapest, 1966…)
Az iskolai tanulmányait követően 1914. IX. 26-án lépett be Pécsett az Irgalmas Rendbe. A Pázmány Péter Tudományegyetemen 1923-ban gyógyszerészi oklevelet szerzett. 1925-től a pápai gyógyszertár vezetője. 1926-1935 között a váci gyógyszertár vezetője. 1935-1937 között egri perjel volt. 1937-től váci perjel. 1942-től a rend feloszlatásáig a magyarországi Irgalmas Rend tartományfőnöke volt. Az 1950 utáni időszakból nincs róla szakmai információ. 1957. áprilisában letartóztatták az arany és

valuta-üzérkedés (valószínűen a feloszlatott rend vagyona), valamint a fajtalanság vádjaival. Az igaztalan vádakkal kapcsolatos ítélet és a fogva tartásának ideje ismeretlen. - Irodalom: 1. Magyar Katolikus Lexikon. 14. kötet, 162p. (2009) - 2. Hetényi Varga Károly: Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában. Pécs, I. kötet, 649-650p. (1999).

Ürghe (Ferencfi) Imre (Mezőkomárom, Veszprém megye, 1817. VII. 8. – Rákospalota, 1883. XI. 14. A gimnáziumi tanulmányai után két évig joghallgató volt. Az Irgalmas rendbe 1835-ben lépett be. A Pesti Tudományegyetemen 1842-ben gyógyszerészi oklevelet szerzett. 1848-tól a pozsonyi patika gyógyszerésze, 1849-től budai, majd 1856-tól váci perjel. 1867-1869-ben ismét budai perjel. 1871-ben megválasztották a rend tartományfőnökévé. 1873-ben belügyminisztériumi engedéllyel Ferencfire módosította a nevét. 1882-ben a betegsége miatt lemondott a tisztségéről. Előbb a rend pozsonyi üdülőházában, majd a rokonainál Rákospalotán tartózkodott. 1850-ben nyilatkozott, hogy az irgalmasoknak nagy szükségük van a gyógyszerészekre, mert a gyógyszertár jövedelméből működnek a kórházak. - Irodalom: 1. Baradlai János, Bársony Elemér: i. m. I. kötet, 217p. – 2. Sasvári László: A magyarországi Betegápoló Rend működése (1867-1918). Orvostörténeti Közlemények. 115-116. szám, 125-137p. (1986).

Domonkos Rend, OP

Ez kifejezetten prédikáló és tanító koldulórend. Alapítójukat, Szt. Domonkost (1175 körül – 1221) az anyagiakban az egyszerűség és a szegénység, a szellemiekben a tanulás és a tudomány vonzotta. A rend alapítására az egyháztól elidegenedett Dél-franciaországi albigensek térítése adott neki alkalmat. III. Honorius pápa 1216-ban megerősítette a rendalapítást. Számos nagyszámú domonkos szolgálta a tudományt és a művészetet: Alberto Magnus, Aquinói Szt. Tamás, Fra Angelico festőművész, Eckehart mester és Suso Henrik.

1221-ben maga a rendalapító küldte magyar földre az első domonkos testvéreket. Az első hazai kolostor Győrben jött létre. A tatárjárás után sorra születtek meg az országban a rendi közösségek. A XV. században már félszáz kolostor hálózta be az országot. Azonban a reformáció terjedése és a török támadás miatt 1569-ben megszűnt a magyar rendtartomány. Száz év múlva, 1670-ben újra megvetették a lábukat, újjá alakultak a kolostorok. Azonban II. József feloszlató rendelkezése után már csak egy szűk mag maradt meg, amely átmentette a rendalapító karizmáját. 1938-ban alakult meg újra a magyar rend tartomány. Az 1950. évi újabb feloszlatáskor a magyar domonkosok száma elérte a százat. 1989 óta újrakezdték a működésüket. Jelmondatuk: Istent dicsérni, áldást mondani és igét hirdetni (63, 64).

Weszprémi István a magyar és az erdélyi orvos-életrajzi művében (1778) megemlítette Erdélyi Péter (Petrus de Dacia) domonkosrendi szerzetest, aki 1300 körül írta meg hazánkban az első latin nyelvű matematikai munkát „Liber de calculo seu computo” címmel (65). Ezt Szinnyei József, Magyary Kossa Gyula és Hints Elek is megerősítették (66, 67, 68).

Hints Elek azonban azt is közölte, hogy Erdélyi Péternek Budán gyógyszertára volt, akit apothecarius-nak és confector medicinariumnak neveztek (69).

Andriska József ezzel szemben csak Petrus physicus apothecarius budensist tárgyalta. A nevével igazolta, hogy már a XIV. század elején nyilvános gyógyszertár működött Budán (70).

Czagány István megismételve a fentieket, közölte: Erdélyi Péter domonkosrendi szerzetes a korszak egyik legjelentősebb egyénisége volt. Azonban a gyógyszertára nem lehetett más, mint házipatika a Hess András u. 1-2 szám alatti kolostorban. Ez beépült a mai Hilton szállodába. Nehezményezte, hogy a személye még ma sincs elválasztva a névrokonától, Petrus physicus, apothecarius budensistől (71).

Erzsébet nővérek

A bécsi Erzsébet nővérek 1738 tavaszán kérvényt nyújtottak be III. Károly királyhoz, amelyben engedélyt kértek, hogy Budán megtelepedhessenek. Azonban ez a szándékuk már évekkel korábban megszületett, mert Dosetlné Planck Mária Katalin postamesterné 1736-ban tett végrendeletében ugyanerre a célra hagyott a számukra telket, szőlőt és pénzt. Végül a nővérek a postamesternénél komolyabb pártfogót találtak Esterházy Imre esztergomi érsek személyében. Ezért inkább Pozsonyban, az Ispotály utcában vásároltak telket Esterházy Pál Antaltól. Az ottani kolostor javára a bécsi kolostor maga tett le egy 16.000 Ft-os alapítványt. Ehhez még megkapták a budai Dosetl hagyatékot is. A kolostort és a templomot 1739-1745 között építtette föl az érsek Franz Anton Pilgram tervei szerint, valamint Paul Troger festményeivel és Ludwig Code szobraival. Mária Terézia 1773-ban jelentős összeggel egészítette ki a kórház alapítványát (72).

A XIX. században megszigorították a ferences szegénység gyakorlását. 1905-től a ferencesek nagy családjához tartoznak. Karizmájuk: Szent Erzsébet szeretetével, ferences derűvel a betegek önzetlen, szakszerű szolgálata (73).

1. **Pozsonyi gyógyszertár**

A gyógyszertárat 1757-ben állították fel. Mint kórházi patika csak 1899-ben nyert miniszteri engedélyt. Berendezése az 1750-es évekből való. A bécsi rendház patikájának a leegyszerűsített változata. Barnára festett, tölgyfából készült bútorzata alul födeles ládás, fölötte négy sorban fiókos, afölött pedig polcozatú. Polcain az eredeti gyógyszeres edények állnak, párját ritkító formagazdagságukkal és díszítményeikkel. Színesen festett fatégelyein szentek arcképei láthatók. Fehér mázas fajansz edényeit a habánok készítették. Illóolajtartó üvegedényei talpon álló gömb alakúak. Hasáb alakú nagyobb méretű üvegpalackjait szentek és mártírok életéből vett jelenetek díszítik. Födeles edényei ritka formájúak. gömb testűek, nyújtott nyakúak. Különleges értéke, hogy a ritkaságszámba menő állványedényzet és bútorzat az eredeti helyén, a XVIII. század közepe óta érintetlenül megmaradt (74).

2. **Budai Erzsébet apácák**

A betegápolás megoldására a város és II. József sürgetésére 1785. XI. 6-án a bécsi kolostorból húsz nővér vette át a kiürített kolostort és húsz ággyal megnyitották a város első női kórházát a mai Fő utcában. 1806. április 22-én Marczibányi István nagy összegű alapítványt juttatott a kórháznak és egy kétemeletes épületet emeltetett a kolostortemplom északi oldalán „lábadozóház” céljára. 1831-ben kolerakórházat nyitottak az épületben, ahol az apácák az életük kockáztatásával ápolták a tömegesen ide menekült betegeket. A kolostori gyógyszertárban a nővérek készítették a gyógyszereket. A kórház állandó orvosait (főorvos, másodorvos) a főnöknő nevezte ki. A főorvos vezette a kórházat, kezelte a belgyógyászati és szemészeti betegeket, a másodorvos a pedig a járó betegeket és sebészeti betegeket.

1892-ben a térrendezés miatt az egyik épületszárnyat emeletráépítéssel pótolták. A kórház csak női betegeket fogadott, kivéve a háborús éveket. 1944-ben betegség címén több mint száz zsidót rejtegettek és számos zsidót mentettek ki az óbudai téglagyárból is. A Fő utcai kórházon kívül az újpesti városi kórházban, a Budakeszi út 46. és az Alkony u. 17-19. sz. alatti szociális intézetekben is gondozták a betegeket (75).

A budai kórház gyógyszertára az alapításától kezdve királyi engedéllyel működött. Már az első időszakban lényegesnek tartották a füves-padlást. Valamennyi gyógyszerész nagyon ügyelt arra, hogy minden gyógyszer romlatlan állapotban rendelkezésre álljon. Természetes volt, hogy csak egyetemet végzett gyógyszerész készíthetett gyógyszert. A gyógyszertár engedélyt kapott gyakornokok foglalkoztatására is. Pokorny Emánuel közzétette a budai szerzetesnők adatait 1785-től kezdve. A munkájának az a hiányossága, hogy a nevek mellől kimaradtak az érintettek foglalkozásai. (76). Így nem ismerjük a gyógyszerészek neveit.

Ma már nagyon leromlott állapotban van az egykor kolostor-épület. A rend 1950. évi feloszlatása után Fővárosi Szociális Otthonként működött. Ma a Máltai Szeretetszolgálat működteti.

Globuli ad Erysipelas nominalium St. Elisabetae

Ez a készítmény a magyarországi Erzsébet-nővérek saját gyógyszere volt. Ez már hivatalos volt az 1775. évi Osztrák Provinciális Gyógyszerkönyvben, valamint a későbbi manuálisokban is. Az eredeti recept még a bécsi súlyrendszer szerint készíttetette (77). Ezt orbánc kezelésére rendelték az orvosok.

Rp. Aluminis 3 rész,
Ammonii chlorati 1,5 rész
Creatae 3,5 rész
Camphorae 1 rész
Aquae destillatae 1,3 rész
M. f. globulus. Divide in doses CCL.

A recepten található Creta egyenlő volt a Calcium Carbonicummal.

Kazay Endre 1916-ban külön cikket szentelt Árpádházi Szent Erzsébetnek. Itt megemlítette azt, hogy a XVI. században az orbánc (Rotlauf) ellen agyagból, ecetből és timsóból már ismert volt egy gyógyszer. Ez a tübingeni, 1596-ban megjelent nyomtatott Arzney-buchban szerepelt (78).

Ferences Rend, OFM

Magyarországon az első Ferences Rendi kolostort Esztergomban kezdték építeni 1226 előtt. 1232-ben már önálló rendtartományt alkottak. IV. Béla király (1235-1270) harmadrendi ferences volt. aki segítette a letelepedésüket (79). IX. Gergely pápa a rend első magyarországi tartományfőnökévé nevezte ki Francia Jánost, a francia királyi család rokonát. Kiváló orvos volt, három elhunytat támasztott fel és imádsággal gyógyított meg egy önkívületi állapotban (epilepszia) lévő nőt. 1240 körül halt meg (70). A XIII. század elején már 25 kolostor működött, majd a XIV. század elejére ez 43-ra emelkedett.

Az olasz Marchiai Szent Jakab (1394-1476) orvosi és jogi tanulmányokat is folyatott. Később ferences pap lett. V. Miklós, II. Callictus és IV. Jenő pápa megbízásából háromszor járt Magyarországon, ahol még a Szeged, Alsóvárosi Ferences kolostort is felkereste. Egy ideig a szegedi kolostor házfőnöke is volt. Fennmaradt 1450-ből a cellájában a széke (80, 81). A Szeged-Alsóvárosi ferences rendi kolostorban több tény bizonyítja a szerzetesek gyógyító tevékenységét. Két híres kódexet említünk, amelyeket a szerzetesek használtak a munkájuk során. 1. Bartholomaeus Anglicus: De proprietatibus rerum. Nürnberg, 1483. – 2. Fuchsius Leonhardus: Commentarius de stirpium historia. Basel, 1542.

Az első kódexben magyar nyelvű bejegyzéseket találhatunk „Alsóvárosi glosszák" címen (82). A második kódexet Iványi Béla ismertette (83), amely magyar nyelvű növényneveket tartalmazott. Ma mindkét kötetet a szegedi Somogy Könyvtár őrzi.

A Kapucinus Rendet a Ferences Rend egyik ágaként alapította meg Matteo de Bascio, aki 1525-ben remeteségbe vonult. Az életformáját 1528. július 3-án erősítette meg VII. Kelemen pápa. Önálló szerzetesrend lett, amikor V. Pál pápa megszüntette a ferences rendtől való függését (84).

Magyar földön 1674-ben kezdték meg a működésüket. Az alapítások: Bazin (1674), Buda (1687), Mór (1695), Eszék (1703), Tokaj (1712), Nagyvárad (1727), Bodajk (1741), Tata (1744), Besnyő (1763). II. József 1787-ben megszüntette a kolostorokat. Trianon után a budai, a móri, a máriabesnyői és a tatai rendház maradt meg. Az 1930-as években új rendházak nyíltak Szentesen, Békéscsabán és Nagymágócson. 1989-től Budán, Máriabesnyőn, Móron és Tatán működnek (85).

A Ferences Rend csak zárt forgalmú, ún. gyógyszeres szobákat működtethetett a XVIII. században. Ezeket sebészek, kirurgusok, ritkábban gyógyszerészsegédek kezelték. A település lakosságát csak nagyon ritkán, csak sürgős esetben látták el gyógyszerrel.

A XVIII. században a Ferences Rend az alábbi rendtartományokhoz tartozott Magyarországon

- Mariánus rendtartomány 1523-tól.
- Ladiszlaita Rendtartomány a Dráván túli területtel (Horvátország), de néhány Nyugat-dunántúli rendház is ide tartozott (1661), amely csak 1800-ig működött.
- Kapisztrán Szent János rendtartomány 1757-től,
- Stefanita rendtartomány Erdélyben (1729).

1. **Bucsuszentlászló**

Széchenyi Pál 1694-ben a mariánus rendtartományra bízta a kolostort. Az egykori számadáskönyvek szerint 1698. XI. 8-án kifizették Borbil János borbélysebészt. A szerzetesek 1714-ben telepedtek le itt véglegesen. Ekkor már a ladiszlaita tartományhoz tartoztak. A plébánia vezetését 1720-ban vették át. A gyógyszereket egy fűszeres kamrában tárolták. A gyógyszerek legnagyobb részét nem maguk készítették, hanem beszerezték: összetett gyógyszerek Sopronból (számadáskönyv adata). A környék lakosságát is ellátták. A rendházban őriztek egy népgyógyászati munkát, amely gyógyszereket írt. le. Későbbi sebészek: 1766: Pető István, - 1776: Purchardt Fábián, - 1779: Penitz János. A gyógyszertár 1796-ban még működött. Ezt követően Tietl Lukács ferences maradt még a faluban. Gyógyszereket is készített már és 1800 után is ellátta a sebészi feladatokat. Deák Ferenc 1803. évi söjtöri világra jöttét Lukács testvér nagy orvosi gyakorlatának köszönhette. Lukács Andocson halt meg 1815. XI. 12-én. Amikor 1874-ben a településen nagy tűzvész pusztított, Deák Ferenc kegyeletes vonzalomból és a pártfogásával segítette a leégett monostort újra felépíteni (86, 87).

2. **Nagykanizsa**

Ezen a településen 1696-ban telepedtek le először a ferencesek. Levéltári források szerint a gyógyszertár már 1714-ben létezett. A gyógyszertár nyilvános volt, amelyet kirurgusok kezeltek. Ők 1730-ban eladták ezt Büx (Pix) Simon testvérnek. Az egykori krónika őt nevezetes gyógyszerésznek tartotta. Segesdre helyezték át 1769-ben a nagykanizsai ferences rendi gyógyszertárat. Ettől kezdve innen láttak el a nagykanizsai ferences kolostor betegeit. Nagykanizsa első polgári gyógyszerésze Reiner Antal volt, aki az 1780-as évek elejétől volt a Fekete Sas gyógyszertár tulajdonosa (88, 89).

3. **Andocs**

Itt 1716 szeptemberében telepedtek le a ferencesek. 1723-tól már gyógyszertáruk is volt. Az eelső sebész gyógyszerészek voltak: 1723: Sirmon Brunó, - 1724: Zing Brunó. A gyógyszertár havi forgalma az 1849. XI. 19-i kimutatás szerint 49.85 Ft volt. 1751-ben Wettstein Amadé sebész volt a gyógyszertár tulajdonosa. 1796-tól Peresits János (†1812) volt a tulajdonos. II. József 16 pappal és 2 testvérrel erősítette meg a kolostort, de a gyógyszertárat megszüntette. Azonban a Helytartótanács 1783. I. 20-i rendelete szerint tovább működhetett. 1796. XI. 15-én a királyi tanács elrendelte, hogy andocsi lakosoknak ne adjanak gyógyszereket. Ekkor szűnt meg a gyógyszertár. A felszerelésének egy része a keszthelyi gyógyszertárba került. Peresits János és a Bucsuszentlászlóról érkezett Lukács testvér még néhány évig szolgálták a betegeket (89, 90, 91).

4. **Keszthely**

A városban 1723-ban telepedtek le a ferences szerzetesek. A gyógyszertár 1748-tól működött. A Festetics uradalom csak szükség szerint támogatta. Knapp Vitus guardián 1751. VIII. 24-én a 24 éves

zirci kirurgust osztotta be szolgálatba. A gyógyszertár csak a kolostor és az uradalom betegeit látta el. Gietz Ágoston 1751-től, majd 1766-tól Mayerberger Kamill (1737-1800) orvos álltak a gyógyszertár élén. Fenn maradt három orvosi kézirata. Ebben az időben Fejér György (1766-1851) történetíró, katolikus pap, teológiai tanár itt végezte a középiskolai tanulmányait. Kamill atya kigyógyította a kenőcsével a fertőző betegségét. Ebben az időben jól jövedelmezett a gyógyszertár, de 1788-ban megszűnt. A rendtagok 1769-ben hagyták el a várost. Ezt követően La Rosé volt a kirurgus. A Festetics család tulajdonába került a gyógyszertár. A gyógyszertár kezelők névsora: 1801: Joseph Gründl,- 1802: Thomas Rakowetz, - 1805-1809: Leopold Manovics, - 1809: Halbauer, - 1814-1816: - Hoch, - 1816-1820: Haaároly. Halbauer és Hoch csak provizorok voltak. 1820-1848 között Irsabek Károly (1794-1848), majd 1848-1864 között Pfiszterer Károly volt a gyógyszertár tulajdonosa. A Festeticc család 1864-ben adta el a gyógyszertárat Vadona János gyógyszerésznek, aki új épületbe költöztette át a gyógyszertárat (92, 93).

5. Gyöngyös

A Ferences Rend gyöngyösi jelenlétét 1475-ben említették a régi oklevelek. Az 1500-as években csak a rendi elöljárók engedélyével foglalkozhatott gyógyítással egy-egy szerzetes. Ők nem láthatták el a település lakosságát, sőt még gyógyszert sem készíthettek. Elvben csak a gyógyfüvek alkalmazásáról adhattak tanácsokat. A település szükségletei, valamint az 1710. évi pestisjárvány is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a gyógyászat irányában képezze magát egy-egy szerzetes. A gyöngyösi ferences rendi gyógyszertárról az első adat 1764-ből eredt. Ekkor a város idős kirurgusa, Keszler Ferenc (†1765. III. 4.) működött. Almásy Pál gróf 1764-ben felkérte a gyöngyösi szerzeteseket a kirurgusi teendők ellátására, Ettől kezdve az egyik korábbi kirurgus, Somodi Jácint látta el újra a teendőket. A gyógyszertár a rendház földszintjén, a templomi sekrestye közelében a 6. cellában működött. Itt a gyógyszerek mellett orvosi könyveket is őriztek. Kolligátumként egybe kötve használtak 3 kötetet: 1. Kathius: De gubernanda Sanitatis, 1577, -2. Bobanus: De tuenda bona valtudine. 1566, - 3. Conservanda Sanitatis. 1577. Az utóbbi a salernói orvosi iskola Regimen Sanitatisát fogalmazta újra. Ebbe jegyezték fel a legtöbb lapszéli, magyar feljegyzést. Több ősnyomtatványt is használtak: 1. Barthalomaeus Anglicus: De proprietatibus rerum. Strassburg, 1485, Ez a munka a minorita pap 1260-ban írott művét tartalmazta. A biblia, a teológia és a természettudományok kérdéseit tárgyalta. – 2. Plinius: Historiae mundi. 1545, - 3. Matheus Desser: De partibus humanii corporis. Lipcse, 1593.

A rendi gyógyszertár működését veszélyeztette az a tény, hogy 1786-ban Venczel Mihály gyógyszertári jogosítványt szerzett Gyöngyösön egy közforgalmú polgári gyógyszertár felállítására. Még ebben az évben megnyílt Gyöngyös első közforgalmú gyógyszertára. Venczel mindent megtett a konkurencia letörésére. De a városi tanács ekkor bezárta a ferences rendi gyógyszertárat (94, 95).

6. Segesd

A töröktől visszafoglalt Somogy megyei Segesd földjét I. Lipót király 1687-ben a Széchenyi családnak adományozta. Ezt követően telepedtek le a Segesdi várromokon a ferences szerzetesek. Először csak egy fatemplomot, később pedig egy fatornyos kápolnát építettek. A nagytemplom és a rendház építése 1756-ban kezdődött és 12 évig tartott. A nyugati szárny falait 1769. VIII. 2-én kezdték felhúzni. Ennek a földszintjén akartak egy gyógyszertárat létrehozni. A zágrábi ladiszlaita provinciális az 1714-ben alapított nagykanizsai gyógyszertár Segesdre történő áthelyezéséről döntött az 1769. III. 5-i rendelkezésében. A patikaszárny építését Pix Simon irányította, aki azonban 1770-ben egy súlyos betegségben elhunyt. A gyógyszeres helységet Gellért és Lukács testvérek kifestették. A mennyezet freskója az irgalmas szamaritánus bibliai jelenetét ((Lukács, 10, 25-37) ábrázolja. Az állványedényekre, a fatégelyekre és a fiókra aranyozott pajzsokat és szignatúrákat is készítettek. A gyógyszertár építése és felszerelése 1781-ben fejeződött be. Az alapításkor a Szent Didák nevet kapta. A munka dandárjába a füvekből, helyi polgárok is bekapcsolódtak. A vármegye és a Széchenyi család anyagilag is segítette az építést. Segesden is kirurgusok, sebészek működtek. Főleg füvekből, illatos szárított virágokból készítettek enyhülést hozó gyógyszereket. Azonban itt sem engedték a település betegeinek az ellátását. II. József néhány hónap múlva, 1781-ben megszüntette a segesdi gyógyszertárat. Ekkor Sigray Károly főispán a Somogy vármegyéhez írott levelében a szerzetesrend iránti sajnálkozása mellett meghajolt a királyi rendelet előtt. Azonban azt is szóvá tette, hogy az „apothecarius frátereknek" nincs megfelelő képzettségük. A rend vezetői tudták, hogy a segesdi gyógyszertárban működő Steinmahler Faustinnak nincs képesítése, azért a Pesti Egyetemre küldték, ahol sebészi-gyógyszerészi minősítést nyert 1786-ban. Röviddel később, 1786. március 22-én váratlanul meghalt. A Helytartótanács 1783. I. 20-i pozsonyi határozata szerint az andocsi és a segesdi gyógyszertárak tovább működhettek. A sok vihart megélt gyógyszertár 1796-ig a település betegeit is elláthatta Kozma szerzetes, sebész személyében. Az officináját a keszthelyi rendházba szállították. Fausbsich Antal házfőnök 1300 Ft-ért megvásárolta az egyik, már megszűnt bécsi gyógyszertár felszerelését. Ettől kezdve ismét csak rövid ideig működött a segesdi gyógyszertár. A rendház épületében ma a plébániahivatal működik. Megmaradt az egykori irgalmas szamaritánus freskó (96, 97).

7. Szolnok

A ferencesek 1686-ban telepedtek le a városban egy mecset mellett, amelyet katolikus templommá alakítottak át. Thököly katonái ezt 1697-ben felgyújtották. 1723-ban új rendház, 1736-ban új templom építésébe fogtak Giovannini Battista Carlone egri építész tervei szerint. 1752-ben készen lettek az épületek. Abban az időben ez volt még az egyetlen templom a városban. Minden jel arra mutatott, hogy a rendházban abban az időben már működött a házi gyógyszertár. 1799. augusztusában gyógyszertárvizsgálatot végeztek itt. A neves egri orvos, Markos M. kereste fel a rendi gyógyszerárat.

Ugyanebben az évben Mária Terézia dekrétuma alapján minden városban kötelezővé tették egy gyógyszertár felállítását. Az első polgári gyógyszertár 1799-ben nyílt meg Szolnokon (98, 99).

Kapucinusrendi gyógyszertárak

4. Hatvan

A kapucinus szerzetesek 1729-ben telepedtek le Hatvanban. Az egykori premontrei prépostság helyén kolostort és templomot építettek. Az itt működött szerzetesek 1749-ig Gyöngyösről Kessler Ferenc orvostól szerezték be a gyógyszereiket. Ekkor egy házi gyógyszertárat nyitottak, amely már 1766-tól közforgalmú gyógyszertárként működött. II. József 1787-ben a hatvani kolostort is megszüntette. Pataki Katalin részletesen írt az 1786. évi gyógyszertárvizsgálat tapasztalatairól. Az egykori kapucinus kolostor helyén ma a Városháza áll (100, 101).

5. Mór

Klagenfurti Rafael 1734-ben alapította meg a mór rendház gyógyszertárát. Ő ügyes sebész volt. 1738-ban átépítették a gyógyszertárat. Ettől kezdve Segítő Boldogasszony néven működött tovább. A nagy pestisjárvány idején a környék betegeit is ellátta. Ezt a segítséget a betegek nem pénzzel, hanem más módon köszönték meg a betegek (tojás, baromfi, bor). Így a gyógyszertár működése is virágzásnak indult. Rafael után már Frater Didacus került a gyógyszertár élére. Ő a németországi Würzburgban született és a Pesti Tudományegyetemen 1787. június 2-án szerzett gyógyszerészi oklevelet. Ekkor már a település lakóit is elláthatták. A kolostor birtokában maradt a gyógyszertár 1807-ig, amikor Luzsánszky Erzsébet, sz. Bezerédy grófné a zárdától négyezer forintért megvásárolta. Ettől kezdve közforgalmú gyógyszertárként működött Mór legrégibb gyógyszertáraként (102, 103).

6. Besnyő (Máriabesnyő):

Elözményként említjük, a hatvani zárdát 1729-ben alapították. 1749-1751 között a morvaországi származású Seraphinus gyógyszerészt találjuk ott. De 1752-től már a kolostor gyógyszerésze, a bécsi Joachim testvér volt. Előzőleg sebészként működött. A besnyői zárdát 1763-ban alapították. 1765-ben már szükség volt a besnyői szolgálatára, mert Nikodim atya súlyosan megbetegedett. Pár év múlva, 1768-ban Joachim testvér három évre Besnyőre költözött. A besnyői kapucinusok és az alapító Grassalkovich-család elhatározták közösen, hogy gyógyszertárat állítanak fel a monostor régi reflektóriumában. Ebbe a tartományfőnök is beleegyezett, így 1769 végén megkezdték a gyógyszertár felszerelését. Az alapító családból a fiatal Grassalkovich Antal a feleségével és több más nemes úrral összeadták a szükséges pénzt a gyógyszertár berendezésére. Joachimnak kötelessége volt már a gyógynövények gyűjtése és a gyógyszerek készítése. Hiszen a gyógyszerész nemcsak ismeri a gyógyszereket, nemcsak gyógyszereket tud belőlük készíteni, melyről a megyei főorvos hivatalos látogatásakor is tett tanúbizonyságot, - hanem a vármegyétől is felhatalmazást kapott a járás területén a betegek gyógyítására. Joachim testvér így igazi orvosi munkát is végzett, faluról-falura vitte magával az orvosi szereit. Egy-egy sikeres gyógyítását anyagilag is honorálták a besnyői rendi gyógyszertár

fenntartására. De ezekből az adományokból a rendnek is jutott. Joachimot persze időnként a régi működési területére, a hatvani járásba is többször elhívták. De abban az időben ennek ellátása már a hatvani rendház munkakörébe tartozott. P. Bassianus tartományfőnök 1770. május 9-én letiltotta a hatvani-körzetbeli gyógyításait. Így is nagyon sok emberen segített, gyógyított. Váratlanul elérte őt a váltóláz. Több hónapos szenvedés után, 1780. január 27-én adta vissza lelkét Teremtőjének. A besnyői gyógyszertárat azonban nem lehetett vezető nélkül hagyni. Lucián provinciális atya úgy rendelkezett, hogy a tiroli Bernardinus folytatja majd a gyógyítást. Ő még fiatalember volt. Alig négy év múlva, az 1784. június 25-i tartománygyűlés a bazini rendházba helyezte át. A rendi gyógyszertárakat is gyakran ellenőrizték. Ebből az időből az egykori források megetettek egy gyógyszerészsegédet, a sziléziai Joanes Pirchillinget, aki még 1783. április 18-án halt meg. Valószínűen őt még Joachim testvér vette fel. A segédek úgy elsajátították a gyógyszerészetet, hogy később a tudásukkal önálló gyógyszerészként szerencsésen helytállhattak. I. Ferenc császár idején, 1802-től működött Máriabesnyőn Fredericus Lambacensis, aki 1805-től már a családi nevén szerepel: Fredericus Holtzegger gyógyszerész. Őt 1814-ben helyezték át a budai kolostorba. Őt követően már nem volt több gyógyszerész a rendtagok között. A gyógyszerellátásban pedig a gödöllői 1769-ben alapított Magyar Korona gyógyszertár vette át a feladatkörét (104, 105).

Ispotályos lovagrendek

Két nagy rend kapcsolódott be a gyógyítás körébe a 11. és 12. század óta. Róluk nagy mennyiségű irodalmi forrásanyag áll ma rendelkezésünkre. Nemcsak könyvek és folyóiratcikkek tárgyalták a rendek működését, hanem még doktori értekezés is készült ebben a témakörben. A szerzetesrendek:

- Jeruzsálemi Szent János Lovagrend, ispotályos keresztesek, johanniták. A XVI. században ez átalakult Máltai Lovagrenddé.
- Szentlélek ispotályos rendje.

Jeruzsálemi Szent János Lovagrend

Ez a szentföldi zarándokok elhelyezésére, ellátására, lelki gondozására, védelmére és a betegek ápolására Jeruzsálemben 1050 körül alakult szervezet. Ez a Keresztelő Szent János ispotályból fejlődött ki: egy Gerardus nevű férfi alapította a zarándok betegek szolgálatára. Ezt a közösséget II. Paszkál pápa (1099-1118) 1113. II. 15-én kiadott bullájával ismerte el. Gerardus utódait előbb mesternek, 1167-től nagymesternek nevezték. 1136-ban Raymund de Puy vezetése idején az ispotály és a közösség élete megváltozott: az intézmény ápoltjainak és a zarándokok biztonsága érdekében szükségessé vált a védelem megszervezése. Ezzel a közösség religio militaris, egyházi katonarend lett. Tagjai 3 osztályt alkottak: nemesi származású lovag-keresztesek, papok és fegyveres szolgák. A rend idővel hatalmas vagyonra tett szert, amelyből ispotályok hálózatát hozták létre. A jeruzsálemi ispotályt 1156-ban kibővítették, így már kétezer személyt fogadhatott be. A rend nagymestere, Roger de Moulins (†1187) az 1181. évi szabályzatában elrendelte a betegek ápolását és részükre a szirupok adagolását. Ez a tény gyógyszerkészítésre és nagyfokú medikalizációra utalt. A gyógynövényeket liktáriumok és szirupok formájában adagolták. Ezek összetétele ismeretlen volt, de biztosan szerepelt közöttük oxymel (ecet-méz) is. Ez ecetsav tartalmú gyógynövény-forrázat volt nagy mennyiségű mézzel főzve (pl. Oxymel scillae). Az Oxymel simplex hivatalos volt az I. és a II. Magyar Gyógyszerkönyvben (ecetsav + méz).

Több európai országban, Franciaországban, Itáliában, Portugáliában és német földön jelentek meg. Miután 1187-ben Szaladin szultán elfoglalta Jeruzsálemet, a lovagok Akkóba helyezték át a székhelyüket. Mivel 1291-ben ez is elesett, átköltöztek Ciprus szigetére. Az egykor nagymester újjá szervezte a megfogyatkozott közösséget és megújította a fegyelmet. Hajókat is építtetett. Visszafoglalta Rodosz szigetét. Itt is hatalmas ispotályt létesítettek.

A rend tagjai 1522-ben kolostorban eltöltött noviciátus után kórházi szolgálatot teljesítettek. Katonai és tengerész kiképzést is kaptak, végül fogadalmat tettek. 1522-ben Villiers de I'sle nagymester hat hónapos ostrom után Rodoszt átadta Nagy Szulimán szultánnak és 1523. I. 1-én a közösségükkel, a kincseikkel és a levéltári anyagaikkal elhagyták a szigetet. Hat évig éltek Szirakuzában. A terület nélkül maradt rendnek V. Károly császár (1519-1556) hűbérként átadta a szicíliai királysághoz tartozó

Máltát. Ekkor alakult meg a porosz rendtartományban a rend protestáns ága Johannita Rend néven (106, 107).

1. **Máltai Lovagrend**

1530-ban telepedtek le Máltán. A rend hadiflottája az 1500-as években először négy, 1596-tól öt, 1628 tól hat, 1651-től hét, 1685-től nyolc gályából állt. Ez a tengeri flotta részben rendészeti feladatokat látott el: rendszeresen járőrözött a Máltai szorosban, a Tirrén tengeren, Szicília körül és az Adria bejáratánál. A XVIII. században a nagymesterek színházat, könyvtárat alapítottak a szigeten és létrehozták Málta egyetemét. Mintegy 250 éves függetlenség után 1798-ban előbb Napoléon, majd a franciák elleni küzdelembe beszállva az angolok elfoglalták a szigeteket. Mivel a lovagrend tagjai számára tiltott volt más keresztény állam ellen háborút vívni, ezért el kellett hagyniuk Málta szigetét. A rend Triesztbe helyezte át a székhelyét. Bár az 1802. évi amiensi szerződés elismerte a Máltai Lovagrend fennhatóságát Málta szigete felett, ezért csak 1991-ben kapott arra lehetőséget, hogy újra visszatérjenek Máltára. Előbb a lovagok Messinában, majd Catániában és 1834-ben Rómában telepedtek le. Ott területen kívüliséget élveztek. XII. Pius pápa 1951-ben felülvizsgáltatta a rend jogi helyzetét és 1953. I. 24-én megerősítette a hagyományos jogállását. Ma is a rend a betegség, a szegénység, a társadalmi elszigeteltség, a türelmetlenség elleni harcot, a hit védelmét és előmozdítását tekinti a fő feladatának. A rendnek női ága is van. Ők elsősorban a női betegek ápolásával foglalkoznak az ispotályokban.

Magyarország és a rend kapcsolata 1135-ben kezdődött. Egy Domina Petronilla nevű magyar hölgy Jeruzsálemben szálláshelyet vásárolt a magyar zarándokoknak és kapcsolatba lépett a renddel. A lovagok II. Géza király (1147-1162) idejében telepedtek meg Székesfehérvárott (az ispotály alapítási ideje: 1165/66), Esztergomban (1230 körül), Sopronban (1250 körül), Boisce-ben (Dalmácia, 1320 körül), Győrben (13. század eleje), Ljuba-ban (Dalmácia, 13. század), Vrana-ban (1328 körül). Az ispotályokat forrás közelében működtették. A betegek orvosi ellátása és gyógyszerelése megfelelt az európai gyakorlatnak. Minden ispotályban volt egy gyógyszerkészítésre is alkalmas terem. 1330-ban a szlavóniai Vrana lett a rend központja. Kölnei Lívia és Varjassy Péter szerint másutt nem működött (Óbuda, Al- és Felhévíz) Szent János Lovagrendi ispotály (108, 109)

A XV. században Hunyadi János és a lovagok között jó viszony alakult ki, ami folytatódott Mátyás király (1458-1490) uralkodása alatt. Azonban a XVI. században, a három részre szakadó országban Vrana hosszú ideig török kézen maradt. Buda eleste (1541) után Székesfehérvár is az ostromgyűrűbe került. Dalmady Sebestyénnek néhány életben maradt lovaggal és a négy évszázados kolostori levéltárral sikerült elmenekülnie. A győri kolostor 1566-ban a tűz martaléka lett. Dalmady Pozsonyban kezdte meg a rend újjászervezését, de 1576-ban meghalt. Még biztonságba tudta helyezni a rendház irattárát, amely később sem semmisült meg. A soproni lovagház 1636-ig maradt meg, ekkor átadták a jezsuitáknak. A XVII. században a rend tevékenysége Magyarországon szünetelt, 1807-től jogilag is

megszűnt (108, 109). 1928-ban megalakult a Magyarországi Máltai Lovagok Szövetsége. 1945 után lehetetlenné vált a működésük, ezért emigrációba kényszerültek. 1996. I. 27-én a nagymester által újonnan választott magyar elnökség Rómából Budára helyezte át a székhelyét. A rend még 1991-ben megnyitotta a budapesti nagykövetségét.

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat az ország egyik legnagyobb hatékonyságú karitatív és segély szolgálatává vált, kivívva ezzel a magyar és a nemzetközi társadalom elismerését. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat alapítása: a magyar származású Csilla von Boesenlager az özvegységében a szegények megsegítésére szentelte mindenét. 1987 őszén kapcsolatba került Kozma Imre Budapest-zugligeti plébánossal. 1988-ban megalapította Németországban az Ungarischer Malteser Karitas-Dienst-tet, hogy a Máltai Lovagrend szellemében segítsék a magyarországi szegényeket. A Magyar Máltai Szeretet szolgálatot Kozma Imre alapította meg 1989. II. 10-én. 1989 őszén a német szervezet segítségével több tízezer keletnémet menekült ellátásáról gondoskodott. Majd decemberben Romániába a Szeretet szolgálat vitt gyógyszereket, élelmet és ruhaneműt. 1991-ben a Jugoszláviából menekültek mentése, ellátása és továbbsegítése volt a fő feladatuk. Közben a magyar kormányszervek és a társadalmi szervezetek partnere lett. 2002-ig hálózatot szerveztek a hajléktalanokról, a magányos betegekről, öregekről, fogyatékosokról, kilátástalan helyzetű családokról és a veszélyeztetett gyermekekről való gondoskodásra. 1999-ben nyolc területi egységben 150 helyi csoport dolgozott (108). A Magyar Máltai Lovagrendnek és a Magyar Máltai Szeretetszolgálatnak van ma egy gyógyszerész végzettségű női tagja dr. Petress Emőke személyében.

2. Szentlélek ispotályosok rendje

Ezt a rendet a 1190-ben Montpellier-i Guidó alapította a betegek és a szegények ápolására. III. Ince pápa (1198-1206) 1198. IV. 24-én kelt bullájával renddé emelte a Szent Ágoston-féle regula követésével. A pápa még rész vett még a szabályzatuk megfogalmazásában. A pápa a bizalma jeléül 1204. VI. 19-én, korábban az angolszászok által működtetetett római zarándokházat is nekik ajándékozta, hogy ott kórházat hozzanak létre. Így lett a római Hospitale S. Spiritus in Scassia a rend kórháza. Mivel a két ház viszonya a későbbiekben tisztázatlan volt, ezért a pápa a viszálykodás elkerüléséért a keresztény közösség területét az alamizsna-gyűjtés terén két részre osztotta: 1. Itália, Szicília, Anglia és Magyar ország a római házhoz tartoztak. 2. A többi területen gyűjtött adomány a Montpellier-i anyaházat gazdagította. A rend célja alapvetően karitatív volt. A rászoruló szegényeket, betegeket és öregeket, ha kellett, az otthonaikban rendszeresen felkeresték, segítették és ápolták őket. Nővérek is tevékenykedtek a körükben, akik a nőkkel és a gyermekekkel foglalkoztak. Felszentelt papoknak a regula megtiltotta azt, hogy a ház anyagi ügyébe avatkozzanak. Ezért csak a lelki szükségletek kielégítésén fáradoztak (110). Az első hazai alapítás Nagyszebenben volt 1292-ben. Ekkor keletkezett egy oklevél, hogy az ispotályban istentiszteletet tartsanak, továbbá ott betegeket és szegényeket istápoljanak.

A buda-felhévízi (Calida aqua) rendház és az ispotály 1294-ben nyílt meg a mai Lukács fürdővel szemben. Ortoflus volt a ház mestere, egyben preceptor generális. Természetes volt, hogy ez forrás közelében volt. Saját fürdővel rendelkezett. A vizet malmok hajtására is használták. Ezek a télen soha nem fagytak be. A ház tagjai a XIV. században szűkösen éltek, ezért a rend tulajdonában lévő egyik malmot eladni kényszerültek. Ez a házuk hiteles helyi kiváltságot élvezett. Magyary Kossa Gyula szerint gyógyszertáruk is volt. A reformáció terjedése és Buda eleste (1541) következtében megszűnt (110, 111, 112, 113).

További ispotályok működtek Besztercén, Földvárott, Királynémetiben, Segesvárott, Székely udvarhelyen, Pécsett és egy nehezen azonosítható Acra településen (113).

Jezsuiták, SJ

A rendalapító, Loyolai Szent Ignác halála (†1556) után öt évvel érkeztek magyar földre az első jezsuiták. Oláh Miklós esztergomi érsek a segítségüket kérte a trentói zsinat szellemében kidolgozott reform elképzeléseinek a megvalósításához. 1561-ben Nagyszombatban jött létre az első rendház, de a tagok hiánya miatt hat év múlva ez megszűnt. Oláh Miklós összevonta 1580-ban a római Collegium Germanicumot a Collegium Hungarorummal. Báthory István erdélyi fejedelem megbízásából 1781-ben a jezsuiták Kolozsvárott egy hittudományi, bölcsészeti és akadémiát nyitottak Kolozsvárott. A célja az volt, hogy a műveltségi szintet egy olyan hazai főiskola alapításával növelje, amely versenyképes volt a nyugat-európai egyetemekkel. Ez volt az 1872-ben alapított Kolozsvári Tudományegyetem fontos, történelmi előzménye. A rend feloszlatásakor, 1773-ban 18 kollégium (iskola), 20 rendház és 11 missziós állomás működött hazánkban. A jezsuita rend tagjai nemcsak a teológia és a hitélet (lelkigyakorlatok) területén, hanem az irodalom, a pedagógia és a művészetek művelésében is kitűntek. Az önálló magyar rendtartomány 1909-ben alakult meg (114).

A jezsuita rend alapszabályából hiányzott a betegápolás intézménye, de ezt a felebaráti szeretetből mégis gyakorolták. A megélhetésük érdekében állt a patikák alapítása és fenntartása a XVII-XVIII. században Erdélyben (Gyulafehérvár) teljesített szolgálatot 1582-1589 évig az olasz Maximus Millanesius jezsuita fráter. A pestis járvány idején pestises betegeket ápolt, majd ő maga is áldozatul esett a járványnak. Azonban nincs annak nyoma, hogy gyógyszerészi beosztásban lett volna. – A soproni kollégiumban volt a rendnek 3 gyógyszerésze 1754-1760 kötött, akik a ház gyógyszeres cellájában működtek: Matthias Standler, Jacobus Weiss, Adamus Schwingheier. Abban az időben volt már Sopronnak két közforgalmú patikája. - Egyesek úgy tudták, hogy Znióváralján is volt a rendnek gyógyszertára, de ott csak egy kollégium működött. A téves hírt az olejkárok terjesztették (115, 118).

A magyarországi jezsuita gyógyszertárakról már több közlemény jelent meg. Dr. Abay Nemes Gyula hat jezsuita rendi gyógyszertárról emlékezett meg (116, 117, 118). Dr. Grabarits István és a felesége, dr. Ihász Zsuzsanna pedig a kalocsai Főszékesegyházi Könyvtárban található „Catalogus Personarum et officiorum Provinciae Austriae S. J”. 1716-1773 közötti kötetek adatait gyűjtötték ki. Ez az Osztrák-Magyar Monarchia gyógyszerészeinek, gyógyszerész-segédeinek és segédszemélyzetének a névsorát közli időrendi sorrendben: hol, mettől-meddig és hol működtek (118).

Dr. Sági Erzsébet fáradságos, de nagyon eredményes levéltári és könyvtári kutatással felkutatta a magyarországi jezsuita gyógyszertárak történetét. Az volt a célja, hogy kiegészítse és helyesbítse a jezsuita gyógyszertárakra vonatkozó korábbi közléseket. A munkájához a magyar jezsuita történész, Lukács László (1910-1998) Rómában 1551-1995 között megjelent „Catalogus personarum et officiorum Provinciae Austriae S. J. 1551-1773” (119) című köteteit használta fel forrásmunkaként. Lukács László adatai a régebbi időktől (1551) kezdődnek, míg a kalocsai Catalogus csak 1713-tól (118). A két Catalogus között apró különbségek is vannak a gyógyszerész neveknél.

Dr. Sági Erzsébet cikksorozatának bibliográfiai adatai:

1. A régi magyarországi jezsuita patikák ismertetése a legújabb kutatások alapján. Gyógyszerészet, 42, 1, 29p. (1998)
2. Az egykori ungvári jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 1, 30p. (1998)
3. Az egykori zágrábi jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 2, 87-88p. (1998)
4. Az egykori pozsegai jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 2, 88-89p. (1998)
5. Az egykori kolozsvári jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 266p. (1998)
6. Az egykori nagyváradi jezsuita patika. Gyógyszerészet. 42, 5, 267p. (1998)
7. Az egykori szakolcai jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 6, 337p. (1998)
8. Az egykori eperjesi jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 6,10. 338-339p. (1998)
9. Az egykori trencséni jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 6, 339-340p. (1998)
10. Az egykori kassai jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 7-8, 416-418p. (1998)
11. Az egykori nagyszombati jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 7-8, 418-419p. (1998)
12. Az egykori pozsonyi jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 7-8, 420-421p. (1998)
13. Az egykori egri jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 11, 596-597p. (1998)
14. Az egykori győri jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 12, 659-660p. (1998)
15. Az egykori székesfehérvári jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 12, 661-662p. (1998)
16. Az egykori kőszegi jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 12, 663-664p. (1998)

A legszebb és legértékesebb magyarországi patikabútorok éppen a XVIII. századi jezsuita rendi patikákból maradtak fenn. A XX. század második felében mind múzeumi látnivalók lettek: Eger, Győr, Kőszeg, Székesfehérvár. A győri jezsuita gyógyszertár átalakítás után ma is működik Széchenyi patika néven. Sági Erzsébet fenti közleményein kívül korábban számos jezsuita gyógyszertár történetét részletesen felkutatták és megírták a helytörténészek.

Mielőtt részletesen foglalkoznánk a jezsuita gyógyszertárakkal, előtte néhány szót szólunk a jezsuita labdacsról: híres volt Erdélyben a XVII. században a jezsuiták hashajtó hatású pilulája, amely nagyon keresett készítmény volt egész Európában. A Pilula nobiles jesuitarum Pragensium volt a hivatalos elnevezése. A világhírű Hager Hermann gyógyszerész manuálisában (120) és a XX. századi Vondrasek József gyógyszerészeti technológiai kézkönyvében is szerepelt (121). De a Magyar Katolikus Lexikonban is cikkely jelent meg róla (122). Összetétele:

Rp. Agarici
Colocynthidis praep. (sártök)
Radicis Rhei
Foliorum Sennae
Cassiae cinnamomeae
Pulveris aromatici

Aloes ana g 1,0

Mastiches

Caryophyllori

Myrrhae ana g 0,50

M. f. pilulae. Divide in doses No. VI.

Konspergaló szer: Pulvis radicis Iiridis

A magyarországi jezsuita gyógyszertárak a következők voltak az alapítási éveikkel:

A GYÓGYSZERTÁR HELYE	ALAPÍTÁS ÉVE
EGER	1714
EPERJES	1751
GYŐR	1687
KASSA	1662
KOLOZSVÁR	1732
KŐSZEG	1743
NAGYSZOMBAT	1635
NAGYVÁRAD	1748
POZSEGA	1741
POZSONY	1655
SZAKOLCA	1740
SZÉKESFEHÉRVÁR	1746
TRENCSÉN	1668
UNGVÁR	1745
ZÁGRÁB	1719

A tizenöt gyógyszertárból hat működött a Felvidéken (ma Szlovákia), kettő Erdélyben (ma Románia), kettő Horvátországban és egy Kárpátalján. Az alapítási évek szerint a legrégibb a nagyszombati volt (1635) és a legutolsó alapítás pedig az eperjesi patika (1751) volt.

1. Az egri jezsuita patika

Eger városa, mint Heves vármegye székhelye püspöki székhely volt. Eger 1804-ben lett érsekség. 1678-ban a törökök kiűzése után kap helyet a Jézus Társaság. 1688-ban megnyílt a rendház és az iskola. A Rákóczi szabadságharc miatt 1703-1711 között a szerzeteseknek el kellett hagyniuk a várost. A vissza térés után haladéktalanul megkezdték a papképzést és felgyorsították az építkezést. Telekessy István egri püspök 2000 Ft-ot adományozott kegyes célra. 1712-ben Hevenesi Gábor provinciális úgy

döntött, hogy ezt az összeget az egri gyógyszertár létesítésére kell fordítani, majd a patika hasznából kell a templomot berendezni és fenntartani. A jezsuita gyógyszertár 1714-ben nyílt meg. Az alapításakor ez volt még a város egyetlen közforgalmú gyógyszertára.
A gyógyszertár gyógyszerészeinek névsora: 1714-1715: Casparus Steyer, - 1716-1722: Tobias Chmell, - 1723-1726: Michael Guett, - 1727-1728: Casparus Steyer, - 1729-1731: Michael Guett, - 1732-1733: Franciscus Simon, - 1734-1735: Josephus Reiser, - 1736: Michael Guett, - 1737-1738: Antonius Otto, - 1739-1741: Ferdinandus Schiffkorn, - 1742-1745: Christophorus Hartl, - 1746-1761: Franciscus Simon (†1761. augusztus 1.) – 1761: Georgius Balásovics,. 1762-1769: Jacobus Neussel, - 1770: Martinus Wisgrill, - 1771-1773: Jacobus Neüssel.

A jezsuita gyógyszerészek gyakran ápolási feladatot is ellátták. A rend feloszlatásakor (1773) a felszámoló bizottság bérbe adta a patikát 1774-ben Joseph Artner gyógyszerésznek. Tőle pedig a cisztercita rend vette meg tőle a gyógyszertárat, majd azt néhány évig provizorokkal működtette. Mivel a gyógyszertár nem hozta meg a remélt hozamot, ezért eladták az egyik alkalmazott gyógyszerészüknek, Spetz Józsefnek. Azóta polgári kézben van.
A bútorzat rokokó stílusban készült, tölgyfából, feltehetően a XVIII. század negyvenes éveinek a közepén. A táraasztal 1870-be készült. Fennmaradt több min száz, eredetileg márványozott festésű, részben átfestett fatégely és tízen felüli darabszámú, hasáb alakú, fehér ónmázas, holicsi fajansz palack, amelyet Telekessy István püspök címere díszit (123).
A gyógyszertár specialitása volt az „Egri víz”, amely nem gyógyszer volt, hanem itókaként volt ismert, de országszerte ma is élvezik. Később az irgalmasok gyártották és forgalmazták (124).
Nagy Árpád egy hosszabb közleményt írt az egri jezsuita gyógyszertár történetéről (125).

2. Az eperjesi jezsuita patika

Eperjes ma Prešov, Szlovákiában van. Egykor szabad királyi város volt Sáros megyében. 1647-től kezdték meg a városban a működésüket, de politikai októl többször szünetek voltak. 1672-ban telepedtek le ismét, akkor gimnáziumot nyitottak és átvették a plébánia vezetését. 1682-1687 között a Thököly-féle felkelés miatt szüneteltették a tevékenységüket. A visszatérés után bővítették a berevárost. Visszatértük után a rend feloszlatásáig már folyamatosan munkálkodtak.

Az eperjesi jezsuita rendházban az első szerzetes Matthias Stadler volt 1751-től ápolóként és az élelmezési részleg vezetőjeként. De gondot viselt már a házi patikára. sem katolikus gyógyszerész. Őt 1753-ban gyógyszerészként találjuk itt. Az 1754-1755. évben találunk adatot.

Eperjesen az 1750 utáni években már két polgári gyógyszertár, az Arany Sas és a Szerecsen már 1711 óta működött. A jezsuita patika a városban a polgári gyógyszerészeknek konkurenciát jelentett és így az érdeküket is sértette. Egyikük több mint tíz éven keresztül ismételten követelte, hogy tiltsák meg a jezsuitáknak a patika fenntartását. A jezsuita atyák azzal érveltek, hogy a megyében nincs katolikus orvos, sem katolikus gyógyszerész. A katolikus hívek pedig jobban bíznak az atyákban. Így a betegeknek szükségük van a patikára, ezért nem tagadhatják meg tőlük a gyógyszerellátást. Ezért a királynő úgy döntött, hogy a patika szüntesse be Eperjesen a ténykedését és adják el a patikát

Nagybányának. Utóbbi megpróbált a döntés ellen tiltakozni. Azt írták, nincs pénz a patika vételárára, ami 3500 Ft volt, sem patikus tartására. Ennek ellenére 1766-ban Nagybányára került a gyógyszertár.
További gyógyszerészek: 1756-1759: Jacobus Neussel, - 1760: Goergius Balásovics, - 1761: Ferdinandus Ibandt, - 1762: Josephus Winckler, - 1763-1764: Adamus Schwinheimer, - 1765: Jabobus Weiss, - 1766: Matthaeus Rauzi.
A vételár arra enged következtetni, hogy szép bútorzattal, eszközökkel és gyógyszerekkel jól ellátott gyógyszertár volt (126).

3. A győri jezsuita gyógyszertár

Az 1600-as évekről nem maradt fenn háztörténet, az éves jelentések a patikáról nem közölnek adatokat. Dallos Miklós győri püspök segítségével 1627-ben a jezsuiták telket kaptak Győr város főterén. Először a kéttornyú templom és a rendház készült el. Ez csak 1667-ben történt meg. A rendház északnyugati szegletében rendezték be a patikát. Ezt Széchenyi György győri püspökről nevezték el, amely csak törökök kiűzetése (1683) után, 1687-ben nyílt meg a lakosság felé. Más források szerint már 1654-ben működött itt egy házi patika. A rendházban 1787-től a következő fráterek szolgáltak: 1687-1688: Joannes Rauplik, - 1689: Andreas Heder, - 1690-1691: Joannes Rauplik, - 1692-1693: Joannes Talek, - 1694: Joannes Rauplik, - 1695-1697: Adamus Feichter, - 1698: Ferdinand Tindelli, -1699-1700: Adamus Feichter, - 1701-1702: Carolus Unz, - 1703: Jacobus Sebaldt, - 1704-1715: nincs adat. 1716: Philippus Braun, - 1717-1719: nincs adat, - 1720-1723: Antonius Wendau, - 1724-1727: Jacobus Kuster, - 1728-1730: Thobias Chmell, - 1731-1733: Franciscus Fridlein, - 1734-1740: Michael Schlecht, - 1741: Antonius Otto, - 1742-1746: Michael Schlecht, - 1747-1761: Wichelmus (Guilelmus) Pfaller, - 1762-1773: Joannes Tumler.
Gyógyszerész hiánya esetén is működött valamennyi patika. A győri kollégium rektora szerződést kötött 1707. december 16-án Franciscus Josephus Seiler provizorral. Nem tudhatjuk, hogy Seiler meddig szolgált Győrben. Közismert volt, hogy 1715-től 1740-ig a budavári Arany Sas patika tulajdonosa volt. A győri jezsuita patika a rend feloszlatásáig közforgalmú gyógyszertárként működött. Ezután már polgári gyógyszerészek tulajdonában volt. 1802-ben a bencések vették át a rendházat és a templomot. 1860-tól 1969-ig vaskereskedés volt a gyógyszertár helyén. A többször átalakított épület 1970-ben az Országos Műemléki Felügyelőség elvi irányítása mellett, Kriszt György építész és Molnár Pál tervei szerint visszanyerte a korabeli külsejét. A Győr-Sopron Megyei Gyógyszertári Központ igazgatója, dr. Józsa Alajos kezdeményezésére a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum igazgatója, dr. Antall József támogatásával készült el a mai kiállítás, munkatársa, dr. Vida Mária rendezésében. Az újra működő gyógyszertárral és a gyógyítás történetének a bemutatásával az értékek megbecsülésének az iskolapéldáját teremtették meg (127, 128).

4. A kassai jezsuita patika

Kassa, ma Kosice Szlovákiában van. Egykori szabad király város volt és Abaúj-Torna vármegye székhelye. Kassán már a XVI. század második felében megjelent a jezsuita rend. A következő évek a megtelepedési kísérletek és elűzések sorozata volt. Az atyák 1640-ben tértek újra vissza a városba. A patikáról Gyenis András rendtörténész írta: 1660 körül felmerül a gyógyszertár terve, s néhány éven belül felállítják majd az Istenszeméhez címzett gyógyszertárat. Így a gyógyszertár alapítását az első rendi gyógyszerész megjelenésétől kell számítani: 1762. Azokban az években, amikor a kollégium már működhetett, de nem találunk a rendi névjegyzékben jezsuita gyógyszerészt, akkor világi provizort alkalmaztak. A kassai jezsuita patikát is rendszeresen ellenőrizték.

Kassán a következő patikusok teljesítettek szolgálatot: 1662-1669: Henningus Funck, - 1670-1674: Joannes Wilser, - 1675-1676: Adamus Statelich, - 1677-1682: Joannes Talck, - 1683-1685: működés szünetel, - 1786: nincs adat, - 1687-1691: Joannes Talck, - 1692-1693: Joannes Holosinski, - 1700-1702: nincs adat, - 1703-1706: Joannes Holosinski, - 1707-1711: nincs adat, - 1712-1715: Tobias Chmell, - 1716: Casparus Steyer, - 1717-1723: Jacobus Kuster, - 1724: Casparus Steyer, - 1725-1727: Thobias Chmell, - 1728-1732: Hieronymus Pezelt, - 1733: Antonius Schlössel, - 1734-1736: Franciscus Simon, - 1737-1745: Franciscus Althaus, - 1746: Norbertus Zinlakh, - 1747-1751: Joannes B. Hradeck, - 1752: Matthias Saglmayr, - 1753: Adamus Schwingheimer, - 1754-1759: Thaddaeus Dilling, - 1760-1773: Christianus Schram.

A jezsuita rend 1773. évi feloszlatása után, 1775. szeptember 30-án Christianus Schram 3500 Ft-ért vette meg a gyógyszertárat és még éveken át volt annak a tulajdonosa (129).

5. Kolozsvári jezsuita gyógyszertár

Csernovics Ferenc, a jezsuiták kollégiumának a rektora kért jogot a gyógyszertár felállítására A gyógyszertár működéséhez szükséges jogosítvány 1731-ben kelt. A patika 1732-ben nyílt meg a rendházban a nyomda mellett Egyszarvú néven. A nyilvános jellegéhez a városban már működő polgári gyógyszertár neves tulajdonosa, Mauksch Tóbiás azzal a feltétellel járult hozzá, hogy a jezsuiták kötelesek neki bizonyos mennyiségű élelmiszert, bort, tűzifát és pénzt adni. A jezsuita rend feloszlatása után ez lett az Egyszarvú Patika. A bútorzatáról csak annyi feljegyzés maradt, hogy a nagy részmozsarat 1890-ben adta el az akkori tulajdonos. Gyógyszerészei: 1732-1735: Michael Guett, - 1736-1753: Josephus Reiser, - 1754-1755: Georgius Balásovics, - 1756-1769: Josephus Reiser, - 1770: Jacobus Neussel, - 1771-1773: Antonius Schmadlpauer. Világi gyógyszerész: 1732-1741: Durly József (130). A patika 1774-ben árverésre került, amelyet Mauksch Tóbiás vett meg, de 6 év múlva eladta a vejének.

6. Kőszegi jezsuita patika

Sztankay Pál, a kőszegi jezsuita kollégium rektora 1743. február 8-án a városi magisztrátustól engedélyt kért patika felállítására. A beadványában ígéretet tett jó és olcsó gyógyszerek forgalmazására, a bécsi taxa alkalmazására, valamint arra, hogy a szegényeket ingyen látják el orvossággal. A város négy nappal később megadta az engedélyt, sőt a szegények ingyenes ellátása fejében a patika adómentességet is kapott. A szép patika Venceslaus Ettl művészi képei, az egyik a Boldogságos Szüzet, a másik Szt. Kozmát és Damjánt ábrázolja. Az officina fafaragványa bécsi művészettel készült, nemes fémekkel. Iparművészek véleménye szerint a kőszegi jezsuita patikát európai viszonylatban is az egyik legszebb barokk patikává avatja, amelyet a külhoni művészettörténészek is számon tartanak. A jezsuita patika fennállása alatt még egy polgári kézben működő patika volt Kőszegen.

A kőszegi jezsuita patika kezdettől fogva közforgalmú volt. Gyógyszerészei: 1743-1745: Sebastianus Grandtner, - 1746-1751: Michael Schlecht, - 1752-1753: Thaddaeus Dilling, - 1754: Jacobus Weiss, - 1755-1762: Jacobus Voglwöger, - 1763-1773: Thaddaeus Dilling.

1775 februárjában Svalla Mátyás vásárolta meg a gyógyszertárat 4000 Ft-ért. Ezt követően kérte a tanácstól, hogy a patika egyik ablaka helyett ajtót nyithasson az utca felé, majd 1777-ben a rendház épületéből ki kellett költöznie.

A jezsuita patika bútorzatát és eszközeit a budapesti Iparművészeti Múzeum értékmentés céljából 1910-ben megvásárolta az akkori tulajdonostól és azt évtizedekig őrizte és gondozta. 1980-ban egyedülálló, ám követésre méltó cselekedetként Kőszeg város a Semmelweis Orvostörténeti Múzeummal a restaurált, ún. régi patikaházban patikamúzeumot hozott létre. Az Iparművészeti Múzeumtól vissza kapott nemes fából készült, dúsan faragott barokk bútorzat az officina falát beburkolja. Helyére került a régi tárasztal is. Az 1842-ben festett „Magyar király" képe alatti ajtó két oldalára visszakerült a két szerecsen szobor. Ugyancsak visszakerült Venceslaus Ettl a Madonna a gyermek Jézussal, valamint Szt. Kozmát és Damjánt ábrázoló festménye. A polcokat az eredeti XVIII. századi fatégelyek és üvegedények díszletezi. A múzeum a kerttől a padlásig a gyógyszerészet múltjának a bemutatását szolgálja (131, 132).

7. Az egykori nagyszombati jezsuita patika

Nagyszombat, ma Trnava, Szlovákiában van. A Pozsony megyei város 1543-tól az esztergomi érsek és a főkáptalan székhelye volt. Itt volt 1777-ig egyetem. A nagyszombati kollégium 1615-ben, a nemesi konviktus 1624-ben, a Pázmány Péter által alapította egyetem két karral 1635-ben nyílt meg, majd jogi karral bővült. Thököly Imre és II. Rákóczi Ferenc hadi cselekményei miatt a fejlődés és a működés

nem volt teljesen zavartalan. Az 1769-ben a királynő által alapított orvosi kar is itt nyert elhelyezést. A jezsuita rendi gyógyszertárat 1635-ban alapították, az első gyógyszerésze Abraham Jung ápolói beosztásban is volt. A város polgári gyógyszerészei 1738-tól éveken keresztül több beadványt intéztek a Helytartótanácshoz. Az érdekeiket sértette a jezsuita rendi patika működése. 1747-től 1763-ig a négy polgári patikából csak három maradt meg. 1748. március 28-án a királynő rendeletileg visszavonta a jezsuita gyógyszertár közforgalmi jogát, ezt követően csak házi patika lehetett. Ezután is tartott rend gyógyszerész frátert a kollégiumban a feloszlatásig. Gyógyszerészei: 1635-1648: Abraham Jung, - 1649-1652: Udalricus Steidler, - 1653: Ignatius Scheiber,- 1654: Abraham Jung, - 1655-1659: nincs adat, - 1660: Ignatius Reichardt, - 1661-1665: nincs adat, - 1666: Matthias Hotschevar, - 1667-1669: nincs adat, - 1670: Balthasar Feuerstein, - 1671: Henningus Funck, - 1672-1674: nincs adat, - 1675: Joannes Wilser, - 1676-1677: Balthasar Feuerstein, - 1678: nincs adat, - 1679: Jacobus Sebaldt, - 1680: Andreas Heder, - 1681-1682: Joannes Eichler, - 1683: Matthias Mayrhoffer, - 1684-1685: Joannes Talck, - 1686-1687: Joannes Taborski, - 1688: Andreas Heder, - 1689: Joannes Rauplik, - 1690-1692: Joannes Holosinski, - 1693-1694: Joannes Taborski, - 1695: Cornelius Wirkner, - 1696-1697: Franciscus Pärtl, - 1698: Carolus Unz, - 1699-1707: Ferdinandus Tindell, - 1708: Carolus Unz, - 1708: Carolus Unz, - 1709-1710: Ferdinandus Tindell, - 1711: Tobias Chmell, - 1712: Phillippus Braun (Praun), 1713-1714: Antonius Wendau, - 1715-1718: Joannes Escherich, - 1719: Jacobus Seyer, - 1720-1722: Michael Guett, - 1723-1724: Tobias Chmell, - 1725-1726: Casparus Steyer, - 1727-1728: Michael Guett, - 1729: Sebastianus Grandtner, - 1730-1732: Antonius Schlösser, - 1733-1734: Hieronymus Pezelt, - 1735-1741: Christoph Hartl, - 1742-1745: Ferdinandus Schiffkorn, - 1746: Leopoldus Hartung, - 1747: Norbertus Zuilackh, - 1748: Norbertus Zuilackh és Joannes Maschner. - 1749-1751: Joannes Maschner, - 1752: Sebastianus Grandtner, - 1753-1759: Carolus Schmichei,- 1760: Thaddeus Diiling, - 1761-1762: Matthias Saglmayr, - 1763-1764: Jacobus Weiss, - 1765: Paulus Thaller, - 1766-1767: Joannes Pleydl, - 1768: Franciscus Tandler, - 1769-1770: Carolus Bader (Pader), - 1771-1772: Petrus Skorscheban, - 1773: Matthaeus Rauzi.

Az 1773. évi felszámolási leltár leírta a patikabútort, a gyógyszereket, eszközöket, edényzetet, valamint 78 orvosi könyvet. A jezsuita patika értékeit pénzzé tették és megszűnt létezni, holott az orvosi kar kérte oktatási célra (133).

8. A nagyváradi jezsuita patika

Nagyvárad abban az időben Bihar vármegye székhelye volt, ma Oradea (Románia). Nagyváradon az 1700-as elején jelentek meg a jezsuiták. 1728-ban már iskolát alapítottak. 1745-ben gyógyszertár működtetésére kértek engedélyt. A premontrei rend kezelésében 1730-ig már működő, de üresen álló gyógyszerárat akarták megvenni. Ez 1747-ben megtörtént. 1748-ban nyílt meg a jezsuita patika Fortuna néven.

Gyógyszerészei: 1748-1751: Matthias Saglmayer, - 1752: Joannes Maschner, - 1753: Jocobus Weiss, - 1754-1755: Josephus Reiser, - 1756-1759: Georgius Balásovics, - 1760-1761: Jacobus Neussel, - 1762-1763: Georgius Balásovics, - 1764-1765: Joannes Királyi, - 1766: Adamus Schwingheimer, - 1767-1770: Matthaeus Rauzzi, - 1770-1773: Franciscus Tandrel. A rend feloszlatása után, 1774-ben a patikát elárverezték és Joannes Stacho nagyváradi gyógyszerész vette meg. Így magántulajdonba került Arany Korona néven. (134).

9. A pozsegai jezsuita patika

Ma, Požega Horvátországban van, megyei székhely. 1687-ig török megszállás alatt volt. Utána közigazgatási szempontból a katonai határőrvidékhez tartozott. 1699-ben jezsuita missziós állomás létesült, amely 1701-ben rezidenciává, majd 1731-ben kollégiummá fejlődött. 1762-től magasabtanulmányokat is végezhettek benne. A gyógyszertár 1741-ben nyílt meg. Gyógyszerészei:
1741-1743: Sebastianus Grandtner, - 1744-1760: Michael Sager, - 1761-1763: Carolus Smichei, - 1764-1765: Joannes Baptista Pleydl, - 1766-1773: Paulus Thaller. Mellett szolgált 1773-ban Ignatius Paulin. A pozsegai rendházban folyamatosan szolgált rendtag gyógyszerész. A rendház feloszlatásakor Paulus Thaller továbbra is a patikát vezette, miután megvette a patikát. 1786-ban felszólították, hogy tegye le az egyetemi vizsgát, amit Bécsben realizált. Ignatius Paulin, foglalkozása szerint sebész, kérte, hogy a rendházban maradhasson (135).

10. Az egykori pozsonyi jezsuita patika

Ma Bratislava Szlovákia fővárosa. A tárgyidőben szabad király város, az ország kormányzásának a székhelye volt, 1563-1830 között a királyainkat itt koronázták, 1848-ig az országgyűléseket is itt tartották. Pozsonyban Pázmány Péter telepítette le a jezsuitákat 1622-ben. 1627-ben megnyílik az iskola, az eddigi rezidencia 1631-ben kollégiummá fejlődött. 1713-ban felépül az új Salvator kollégium, melybe a hat osztályúvá kibővített gimnázium átköltözik. A régi kollégium rezidenciává fejlődik vissza, jazsuitaEbben marad a jezsuita patika. Lippay György esztergomi érsek 1655-ben alapította meg a pozsonyi jezsuita gyógyszertárat, majd azt az 1658. május 31-én kelt adománylevelével a kollégiumnak adományozta. Gyógyszerészei: 1655-1661: Udalricus Steidler, + 1660-ban: Geoorgius Weigl, - 1662-1683: nem találunk rendi patikust, de a háztörténet megemlíti, hogy 1676-1677-ben, hogy onnan gyógyszert adtak ki. Világi patikust szerződhettek, - 1683-1711: Mathias Mayrhoffer, - 1712: Andreas Heder, - 1713-1716: Mathias Mayrhoffer, + 1713-ban: Augustus Erspaumer, - 1717: Joannes Mango, - 1718: Jacobus Seyer, - 1719: Antonius Wendau, - 1720-1723: Henricus Mularz, + 1722-1723: Josephus Keill, - 1724-1751: Mathias Freydich, - + 1724-1726: Christophorus Härtl, - 1743: Thaddeus Dilling, - 1744: Christophorus Decker, - 1748: Martinus Wisgrill, - 1752-1770: Joannes Baptista Hradeck, - 1771-1772: Martinus Wisgrill,- + 1772: Carolus Pader,- 1773: Carolus Pader.

A város polgári patikusai a XVIII. században többször kérvényezték, hogy a szerzetesrendek patikái ne lássák el a közönséget. A király 1727-ben megerősítette a jezsuita patika közforgalmi jogát, egyben azt is elrendelte, hogy vesse alá magát a rendszeres ellenőrzésnek. 1735-ben azt kérte a király, hogy a városnak fizessen évente 60 Ft-ot adót, vagy annak megváltásképpen egy összegben 1000 Ft-ot. A királynő 1748-ban ismételten privilégiumot a pozsonyi jezsuita patikának. Az officina 1727-ben új berendezést kapott. Bútorzata klasszicista stílusú. Gyógyító szentek képeit ésszobrait találjuk benne. A város orvosi receptjeire évente 60 Ft értékű gyógyszert adtak ingyen a szegényeknek. A rend feloszlatása után két polgári gyógyszerész, Neuber Kelemen és Sessel Károly vették meg. A patikában 1773-ban 577 könyv volt, 19 gyógyszerészi, 7 kémiai, 17 botanikai, 444 orvosi és 88 egyéb mű. Emellett volt a pozsonyi rezidenciának 1490, a kollégiumnak 3097 könyve, előbbiből 90, utóbbiból 100 orvosi tárgyú. 1778-tól Salvator néven működött. Sajnos 1996 óta üresen áll. A képe a következő oldalon van (136).

11. A szakolcai jezsuita patika

Szakolca (Skalicza) ma szlovákiai város, a régi morva határnál. Szakolca 1372-ben Nagy Lajostól nyerte a szabad királyi városi rangját, amit a fekvésének köszönhet: Nyitra vármegye legjelentősebb városa volt. A város jezsuita rendháza 1646-1647-been missziós állomás volt. A templom építését, mely a város dísze volt, 1699-ben fejezték be. A missziós állomás rezidenciává fejlődött, az iskola 1666-1672 között nyílt meg. 1701-től a kollégium, a hatosztályú gimnáziumon kívül itt volt az egyik jezsuita tanárképző is. Az első említés a szakolcai jezsuita patikáról 1740. május 5-i keltezésű, amikor a város hozzájárul ahhoz, hogy ott a kollégium gyógyszertárat létesítsen. Az 1740. május 2-i egyezség szerint az elhunyt Chistophorus Aerlszer patikáját a szakolcai jezsuita kollégium megvásárolja az özvegytől 650 Ft-ért. Ennek az összeg átvételét Maria Catharina Aelszerin 1740. szeptember 9-én kapott nyugtával elismeri. A gyógyszertár 1741-ben nyílt meg. Egyértelműen közforgalmú volt, azt rendszeresen vizitálta a városi fizikus. A gyógyszertárban folyamatosan volt gyógyszerész. Gyógyszerészei: 1740-1745: Franciscus Simon, - 1746: Ferdinandus Schiffkorn,- 1747: Martinus Wisgrill,- 1748: Joannes Wimmer,- 1759-1753: Martinus Wisgrill, - 1754-1770: Antonius Daniel,- 1771-1773: Franciscus Topolanszky.

A rend feloszlatásakor a gyógyszertárat árverés útján értékesítették. Josephus Novák nagyszombati patikus Carolus Bernasconi pozsonyi alkalmazott gyógyszerésszel közösen vették meg a patikát 3000 Ft-ért (137).

12. A székesfehérvári jezsuita patika

1688-ban jezsuita missziós állomás nyílt meg a török uralom alól felszabadított városban. Az iskolai oktatás 1727-ben kezdődött, a rendház 1745-ben készült el. A városnak már 1688-ban volt polgári gyógyszertára, amelynek az első tulajdonosa Sartory János volt. A háztörténet beszámolt arról, hogy az özvegy patikusné halála után megvette a patikát a rend. Az első jezsuita gyógyszerész Joannes Maschner volt, aki korábban ápolóként is működött a városban. Több nyelven beszélt. Ő 1745-1747-ben működött a patikában. Őt követte 1748-1773 között Matthias Hyll. A gyógyszertár végig közfogalmú patikaként állt a betegek rendelkezésére.

A jezsuiták mindenütt igen nagy gondot fordítottak a gyógyszertár berendezésére és felszerelésére. A rendházban 1760-ig folyamatosan működött asztalos fráter. A ma is látható tölgyfa bútorzatot Baumgartner Bernát készíthette az 1750-es években. Fennmaradt a díszes mintázatú fatégelyből 160 darab, néhány IHS jelű szögletes üvegtégely, az egykorú tinktúra prés és egy 1752 évszámot viselő rézmozsár. A rend feloszlatásakor Walter Ferenc vette meg a patikát, annak a licitálásakor 8160 Ft-ért. A székesfehérvári jezsuita patika officinája a fafaragó művészet egyik legszebb magyarországi alkotása. Ma Fekete Sas Patikamúzeumként működik. 1975. május 22-én nyílt meg Mojzer Miklós művészettörténész megnyitó beszédével. A patikamúzeumban rendszeresen tartanak előadásokat és interaktív foglalkozásokat (138, 139, 140, 141).

13. A trencséni jezsuita patika

Ma Trenčin, Szlovákiában van. Szabad királyi város volt és Trencsén vármegye székhelye. A jezsuita atyák 1647-ben költöztek Trencsénbe. 1649-ben megnyílt a gimnázium, 1655-ben a noviciátus. 1663-tól 1666-ig a török elől Bécsbe menekültek. 1683-tól két évig, majd a Thököly Imre és a II. Rákóczi Ferenc seregei akadályozták a tevékenységüket. A rendház 1708-ban leégett, de 1712-től már folyamatosan működtek. A gyógyszertár 1668-ban nyílt meg, a rend feloszlatásáig folyamatosan közforgalomban működött. Azokban az években, amikor nem volt a rendházban patikus fráter,

gyógyszerész noviciusokkal, vagy alkalmazott világi gyógyszerészekkel biztosították az ellátást. 1746-tól már két gyógyszertár működött a városban. Gyógyszerészek: 1668-1671: Philippus Raab, - 1672-1673: Matthias Perl, - 1674-1676: Joannes Rauplik novicius, - 1677-1678: Joannes Rauplik,- 1679: Andreas Heder 2. éves novicius, - 1680: Jacobus Sebaldt, - 1681-1683: Andreas Heder,- 1683-1685: Joannes Taborski, - 1686: Joannes Talck, - 1687: Joannes Martinachich 2. éves novicius, - 1688: Joannes Holosinki, (+ 1688: Christophorus Leo, - 1689: Georg. Palck alkalmazott gyógyszerész), - 1690-1693: Andreas Heder,- 1694-1697: Ferdinand Tindell, - 1698-1734: Joannes Gludovach,- 1735-1736: Antonius Otto, - 1737-1744: Michael Guett, - 1745: Leopoldus Hartung, - 1746: Joannes Baptista Hradeck,- 1747-1753: Antonius Daniel,- 1754-1766: Martinus Wisgrill, - 1767: Jacobus Vogelwöger,- 1768-1769: Martinus Wisgrill,- 1770: Franciscus Topolanszky,- 1770: Carolus Pader, - 1772: Martinus Rauzi, - 1773: Petrus Skorscheban.

A rend feloszlatása után tartott árveréskor Petrus Skorscheban lett a polgári gyógyszertár tulajdonosa. Ő Budán született 1739-ben. Sopronban volt gyakornok. A Nagyszombati Egyetemen szerzett gyógyszerészi oklevelet (142).

14. Az ungvári jezsuita patika

Ungvár Ung vármegye székhelye volt, ma Užhorod városa Ukrajnában. Az ungvári jezsuita rendház története Homonnán kezdődik. Homonnai Drugeth György, Ung és Zemplén vármegye főispánja hívta be a jezsuitákat, 1613-ban lakhelyet és jószágot adományozott nekik. Ők kollégiumot alapítottak és megkezdték a tanítást. 1619-ben Bethlen Gábor katonái elől Lengyelországba menekültek és csak 10 év múlva tértek vissza. 1640-ban áttelepültek Ungvárra. Drugeth új rendházat és templomot építtetett nekik. 1644-ben I. Rákóczi György csapatai elől ismét eltávoztak, majd Thököly Imre serege 1679-ben újra elűzte őket. Az iskola 1700-ban már újra működött, de a Rákóczi-szabadságharc miatt nem volt folyamatos a jelenlét, sem az oktatás. Holott az iskola nagyon népszerű volt, három megyéből küldték oda a szülők a fiaikat ott tanulni. Homonnán 1640-1642 években ápolóként, majd 1643-tól patikusként tartózkodott Petrus de Portes fáter. Azonban ott még nem működött közforgalmú gyógyszertár. A jezsuita rend 1745-től alkalmazta Ungvárott elsőként Christophorus Hartl gyógyszerészt. A patika egy vezetőt, egy beosztott patikust és egy laboránst alkalmazott. Gyógyszerészei:

1745-1761: Christophorus Hartl,- 1762-1767: Franciscus Ibandt, - 1768: Wenceslaus Dukat, - 1769-1770: Franciscus Tandler, - 1771: Matthias Rauzi, - 1772-1773: Joannes Nep. Friesl.

A rend feloszlatása után, 1775. június 18-án tartott árverésen a gyógyszertárat Joannes Nep. Friesl vette meg. Győri születésű volt és Komáromban volt gyakornok. A Pesti Egyetemen 1786-ban szerzett gyógyszerészi oklevelet (143).

15. A zágrábi jezsuita patika

Zagreb Horvátországban van, a tárgyidőben Horvát-Szlavonország fővárosa. A városban az 1300-as évek közepétől folyamatosan működött gyógyszerész. Zágrábban az 1603-ban alapított misszió állomás 1612-ben kollégiummá fejlődött. A bölcsészeti akadémiája 1666-ban egyetemi rangot nyert.

A zágrábi jezsuita gyógyszertár 1643-ban nyílt meg. Az első patikus Bernhard Rechperger volt, aki már az előző évben ápolóként ott szolgált. Másutt is előfordult az, ha a rend nem tudott gyógyszerész frátert odahelyezni, ezért világi provizort alkalmaztak.

Gyógyszerészek: 1643-1654: Bernhard Rechperger, - 1655: Michael Pock, - 1656-1660: Andreas Pfeiffer, - 1661-1663: Joannes Wilser, - 1664-1667: Andreas Pfeiffer, - 1668-1673: nincs rendtag gyógyszerész, - 1674: Adamus Statelich, - 1675-1676: nincs rendtag gyógyszerész, - 1677: Adamus Statelich, - 1678-1681: Joannes Schendl, - 1682: nincs rendtag gyógyszerész, - 1683-1684: Richardus Sembler, - 1685-1687: nincs rendtag gyógyszerész, - 1688-1891: Joannes Martinachich, - 1692: nincs rendtag gyógyszerész, - 1693: Carolus Unz, - 1694: nincs rendtag gyógyszerész, - 1695-1697: Joannes Punzart, - 1698-1700: Franciscus Pärtl, - 1701-1702: Adamus Feichter, - 1703-1704: nincs rendtag gyógyszerész, - 1705-1711: Rupertus Goderich, - 1712: Wenceslaus Hönzy (Honzigg), - 1713-1714: Philippus Braun, - 1715: Christian Miller, - 1716-1718: nincs rendtag gyógyszerész, - 1719-1728: Joannes Mango, - 1729: Antonius Schlösser, - 1730-1731: Sebastianus Grandtner, - 1732-1735: Chiristophorus Hartl, - 1736: Antonius Hantlas, - 1737-1739: Sebastianus Grandtner, - 1740: Franciscus Simon, - 1741-1744: Leopoldus Hartung, - 1745-1746: Christophorus Decker, - 1747-1752: Joannes Köhler, - 1753: Sebastianus Grandtner, - 1754: Jacobus Vogelwöger, - 1755-1758: Mathias Saglmayr, - 1759-1760: Franciscus Xaver Puechsachner, - 1761-1762: Adamus Schwingheimer, - 1763-1764: Antonius Wöber.

Az uralkodó 1763-ban elrendelte, hogy a jezsuita kollégium szüntesse be a gyógyszer árusítást a közönség felé. A rektor kérte és megkapta az engedélyt arra, hogy a patikát polgári személynek eladja. A vevő Joseph Wilart approbált gyógyszerész volt. Liechtenstein nagyhercegség Troppau városában született. Temesváron Ignatius Hartung polgári patikusnál szabadult fel, 1750. május 28-án nyert testimonium tirocinalet. A szerződés kelte 1764. február 21. volt. Mivel nem volt egyetemi oklevele, ezért kénytelen volt eladni a patikát. Az új vevő Carol Fröschl volt. Bécsben szerzett gyógyszerészi oklevelet 1759. október 8-án. Előzőleg gyulafehérvári tábori patikában volt provizor. 1772. január 1-én vette át a patikát (144).

Ha összehasonlítjuk a tizenöt patika gyógyszerészeit, megállapíthatjuk, hogy a rendfőnökök igénye szerint gyakran váltogatták a helyüket. Ezt bizonyítja az az összeállítás is, amely Grabarits és Ihász közleménye második részében közölt. Felsorolt számos gyógyszerészt, hol működtek az életük során (118).

A jezsuita rend a későbbiekben már nem tartott fenn gyógyszertárakat Magyarországon.

Kamalduli Rend, OSBCam

Az olasz Roumald herceg 1019-ben az Arezzo-tól északra lévő Camaldoli településen öt cellát épített. A működésük Nursiai Szt. Benedek regulájára épült, de remeteségben. Az elöljáró vezetése alatt szigorú böjtben, hallgatásban, a cellában és a magányban való kitartásban éltek Isten felé fordulva. Igazi aszkéták voltak és kiszűrve a világ zaját, biztosította számukra a remete-élet zavartalanságát. Sem a külvilággal, de még egymással sem érintkezhettek. Lelki tökéletességre törekedtek. II. Sándor pápától exemptiót nyertek. Napi hét órát kellett dolgozniuk. Itália számos tartománya őrzi mezőgazdasági, gyógynövény termesztési, szőlészeti és erdőgazdasági vívmányaikat. Az ősi kolostorok mellett kórházak is működtek, hogy egészségi segítséget nyújtsanak a környék lakosságának. A kórház és a gyógyszertár őre a monachus infirmarius (szerzetes beteggondozó) volt. Nagy hírnevű volt a Camaldoli kórház, már 1048-ban működött. A rendi patikát is egy szerzetes vezette. Firenzéből és Velencéből szerezték be a szükséges alapanyagokat. A patika nagyon jól fel volt szerelve könyvekkel. Camaldoli monostori könyvtárában kétszáz, XVI-XX. századi orvosi, sebészeti és gyógynövényekről szóló kötetet őriznek. Ma Rómában is van monostoruk és gyógyszertáruk. Gyógylikőröket, illóolajokat, tea keverékeket és a Camaldoli Balzsamot ma is forgalmazzák. Ez kitűnő hatású lumbágó, izomfájdalmak és zúzódások kezelésére (145, 146).

Magyar földön csak több évszázaddal később, elsőként 1691-ben telepedtek le Jaklin Balázs nyitrai püspök kezdeményezésére az egykori Nyitra melletti Zobor-hegyi bencés apátság helyén. Eszterházy Pál alapította a Sopron megyei lánzséri (ma Ausztria, Burgenland, Landsee) kolostort. A Szepes megyei Lehnicen Mattyakovszky László nyitrai püspök hozta létre a megszűnt karthauzi kolostor helyén a kamalduli monostort. Eszterházy József, Komárom vármegye főispánja 1735-ben az egykori majki premontrei prépostság területére hívta a kamalduliakat. A majki kolostor Oroszlány közelében

volt. Valamennyi magyarországi kamalduli kolostort 1782-ben feloszlatta II. József. A majki kolostor később is az Eszterházy-család tulajdonában volt. 1973-ig itt élt a család utolsó tagja, Eszterházy Móricné. A majk-pusztai épület felújítását az 1990-es végén megkezdték. (145, 147, 148).

Számunkra gyógyszerésztörténeti szempontból a lehnici kolostor foglalkoztat bennünket. A mai Alsólehnic a késmárki járásban van Ólublótól 25 km-re északnyugatra, a szlovák-lengyel határ közelében, a Dunajec folyó jobb partján. Itt van az egykori Vörös Kolostor, Čeverný Klaštor. Az eredetileg gótikus stílusú kolostort 1750-ban átépítették. A XVIII. század második felében átalakították barokk stilusúvá. 1782-ben ezt a monostort is feloszlatta II. József. 1786-ban az eperjesi görögkatolikus püspökség tulajdonába került, amelyet 1848-ban eladott. A nagy értékű könyvtára Budapestre, a művészi értékű kincsei pedig a lengyelországi Muszynába kerültek. 1956-ban és 1974-ben felújították. Cyprián barát volt az egyetlen orvos-gyógyszerész szerzetes a kamalduli rendben.

Cyprián barát életútja

Polkowicze, Lengyelország, Szilézia, 1724. július 28. – Alsólehnic, Szepes megye, 1775. április 16.

Cyprián barát

Az eredeti neve volt: Franz Ignatz Jaisge. Korán árvaságra jutott. Egy lőcsei sebésznél tanult, majd a częstohowai és a brünni kamalduli kolostorokban működött. 1752-ben Nyitrán fogadták be, majd 1756-tól a kamalduli szerzetesek orvosa, gyógyszerésze, végül gondnoka. Elsősorban gyógynövényekkel gyógyított. A növényeket maga gyűjtötte be, így a Tátrában is megfordult, 1756 körül a Fekete-víz völgyben, majd az 1760-as évek végén a Javornai-Fekete-tó völgyében. Nagy tudós volt, mert az 1765-1771 között gyűjtéseiből a herbáriumába 272 lepréselt növényt helyezett el. A műve második részében a növények négy nyelvű, görög-latin-német-szlovák nevét tette közzé, majd pedig 36 oldalon leírta a leggyakoribb betegségek tüneteit, a diagnózisokat és ezek gyógynövényes kezelését. Abban az időben ez páratlan teljesítmény volt, azonban az akkori viszonyok miatt ez az összeállítás csak kéziratban maradt fenn. A későbbiekben a herbáriumát és a jegyzeteit a felkai Tátra Múzeumban helyezték el. Napjainkban ez a jelentős összeállítást a Tátrai Nemzeti Park tátralomnici múzeumában őrzik. Az alsólehnici fürdő forrásvizét is elemezte. Nagy mennyiségű gyógyhatású nátrium-szulfátot mutatott ki a vízben. Az örökösen munkálkodó és fúró-faragó Cyprián barát egy olyan szárnyas szerkezetet épített, mellyel több alkalommal sikeres siklórepüléseket hajtott végre. Ha értesült a közeli falvakban beteg emberekről, így hamar eljutatta nekik a gyógyteákat, vagy orvosolta a panaszaikat. Minden egyes útja után a kolostor udvarán landolt a gépe. Még a Dunajec folyót is sikeresen átrepülte. Gépe a vitorlázó repülőgépek ősének volt tekinthető. Ezért még az életében „repülő sebésznek” tartották őt. Az egyházi felettesei azonban már nem nézték jó szemmel az „ördögszekeres” szárnypróbálkozásait. Ezért a nyitrai püspök 1770-ben Cyprián fráter repülőszerkezetét Szepesbéla főterén elégettette. A püspök abban tévedett, hogy nem értékelte a repülő szerkezet technikai jelentőségét (149, 150).

Szepesi N.- Vilmos ismertette a növényes és terápiás jegyzeteit. 97 lapból álló herbáriumot állított össze 272 préselt növénnyel. Cyprián fáter még nem követte a növények elnevezéseiben Carl Linné növényrendszerét. De a terápiás javallataiban már ma is ismert elveket vallott. Gyógyítás közben három dologra kell ügyelni: 1. milyen ételt adjunk a betegnek. - 2. mennyi ételt fogyasszon a beteg, - 3. milyen gyakran és mennyi ételt kapjon a beteg. A beteg ne fogyasszon izgató szereket, így bort, gyömbért és erős fűszereket. A legyengült betegnek árpalevet, tyúkhúslevest, esetleg zabdarát adjunk. Az egészséges kövér ember naponta csak kétszer egyen. A sovány ember, ha sokat jön-megy, gyakran, sokat és jól egyen. A barát felhívta a figyelmet még az erényes életre, a következő mottóval (151): „Az erény az egekbe visz a halál után is" (Cyprián barát).

Karthauzi Rend, O. Cart

Alapítója a Kölnben született Szt. Brunó (1032-1101) volt, aki 1084-ben hat társával elvonult remete életmódra La Chartreuse-be, egy egyedülálló helységbe, a franciaországi Grenoble mellett. Ezt a területet Grenoblei Szt. Hugó adományozta neki, miután látomása volt. Azt álmodta, hogy hét csillag hullik le La Chartreuse-ben. Brunó a társaival templomot és közösségi helyiségeket építettek maguknak. Nemsokára további férfiak csatlakoztak hozzájuk. Így megnőtt a közösség létszáma. Az volt a rend anya kolostora, amely az alapítási helyéről kapta a nevét. Brunó az életében nem írt regulát. Az első remeték életmódját átvették a későbbiek. 1127-ben Guigo de Chastel írta meg a rend életszabályát. 1133-ban III. Sándor pápa elfogadta a regulát. Ebben a későbbiekben változtatások történtek.

A karthauzi szerzetes szolgálata az egész életében Isten megismerésével és viszont szeretetével foglalkozik, ezért olvas, tanul és dolgozik. A magányában az isteni cél felé irányul az élete. Ezért távol tartatja magát a külsőségektől, hallgatag, csak a legszükségesebb esetekben szólal meg röviden. Innen ered a „néma barátok” megjelölés (152).

Magyarországi kolostorok:

HELY/MEGYE	ALAPÍTÁS/MEGSZŰNÉS ÉVE	MEGJEGYZÉS
ERCSÉNY, ERCSI (Fejér megye	1227-1241	a meglazult fegyelem miatt a tatárjárás alatt elpusztult
LÉTÁNFALVA, MENEDÉK-KŐ (Szepes megye)	1299-1543	
LEHNIC (Szepes megye)	1319-1563	1720-ban királyi rendelettel a kamalduli szerzetesek kapták meg: Vörös Kolostor.
LÖVÖLD (Városlőd, Veszprém megye)	1304-1554	
TÁRKÁNY (Felsőtárkány, Heves megye)	1332-XVI. század közepe	

A magyarországi karthauzi szerzetesek 1259. évi rendelete szerint minden kolostorának volt orvosa és házi gyógyszertára. Nem engedték meg a rendházon kívüli betegeket ellátni. (153). A menedékkővi és a lehnici ispotályok szállóhelyül és szegényházként is szolgáltak. Fürdőket is fenntartottak az ispotály mellett. Egerben nem volt a karthauziaknak rendházuk, de Magyary Kossa Gyula szerint

gyógyszertáruk és fürdőjük is volt. A szegények ingyen kaptak gyógyszereket és az ispotályban ingyenes kezelésben is részesültek (154).

Erdélyi János karthauzi szerzetes, a menedékkői kolostor perjele a kolostorban alkímiai kísérleteket végzett, amellyel majdnem mind elsikkasztotta a kolostor pénzét. Ezért leváltották a tisztségéből 1476-ban (155).

Pálos Rend, OSPPE

A magyar földön született rend eredete a magyar remete-mozgalom kezdeteihez nyúlik vissza. Egyenként, vagy nagyobb csoportokban a Bakony, a Pilis és Mecsek hegyvidékein, forrás közelében telepedtek le a magányt kereső, imádkozó és vezeklő remeték. Bertalan pécsi püspök 1225 körül hozta létre a Szent Jakab közösséget a Patacs fölötti hegyen és számukra regulát is össze állított. Nem sokkal később, 1250 körül az előkelő családból származó Özséb (1200 körül – 1270. január 20) esztergomi kanonok visszavonult a hivatalától és remete-életmódot folytatott. Egy misztikus élményből indítva a Pilisben lévő Klastrompusztán egybe gyűjtötte a szétszórtan élő remetéket és a Szent Kereszt oltalma alá helyezte őket. Egy rendi családba egyesítette a klastrompusztai és a patacsi monostort. A thébai Remete Szent Pál (228 körül – 341) lett a védőszentjük és innen a rendi elnevezés is. Özséb 1262-ben több társával együtt Rómába ment. II. Orbán pápa tudomásul vette a működésüket, de a közösség még nem rendelkezett a megélhetéshez szükséges anyagi alappal. Közben szép számmal gyarapodtak a kolostorok száma. A mai Budapesten, a Budakeszi út 91-95. telken 1290-ben egy Szt. Lőrincnek szentelt kápolnát létesítettek, melyet egy remete gondjára bíztak. 1301-ben kezdődött a monostor építése és 1308-ban ez lett a Pálos Rend központja. Nagy Lajos király (1342-1382) később idehozatta Remete Szent Pál hamvait és itt újra temették. Budaszentlőrincen ispotályuk is volt (156). 1308. december 13-án V. Kelemen pápa az ágostoni regula szerint engedélyezte a működésüket, de a végleges jóváhagyást XI. Gergely pápa adta meg 1371. október 17-én. Ekkor már lengyel földön és Palesztinában is működtek már pálosok. A napjaikat az imádság, olvasás, elmélkedés és a kétkezi munka töltötte ki. Nem törekedtek magasabb tanulmányokra és lelkipásztorkodásra (157, 158). Az ágostoni regula még nem tartalmazta a beteggondozást, de több irodalmi forrásmunka utalt a gyógyító tevékenységükre. Gyöngyösi Gergely (1472-1545) pálos szerzetes, történetíró megírta a Pálos rendi szerzetesek történetét. Váradi Futó Mihály (1485-87 körül) budaszentlőrinci szerzetes „úgy kitűnt az orvosi tudományokban, hogy a legtapasztaltabb gyógyszerészek is megcsodálhatták”. – Orgonista Kálmán testvér: orvos volt, és (ahogy hiszik) inkább Istentől tanulta, mint az emberektől. Mindenkit orvosolt, gyógyított, a testvéreket éppen úgy, mint a világiakat. Bizony semmi kétség, a lelkiismeret tisztaságából mindig vidám és jó kedvű volt. Jóllehet maga is állandóan betegeskedett, mégis a szomorúakat, a gyöngéket, a betegeket vigasztalta, segítette és erősítette. Ungváron halt meg 1500-ban (159). Mátyás király (1458-1490) idején biztosan gyógyítottak a pálosok. A római Casanata könyvtárban őrzött egyik korvina erre utal az egyik orvosi recept végén: „Premissa omnia sunt probata her heremitas santi Paulli”.

2.) *Bursa pastoris – gezemicze* (Capsella bursa pastoris L., pásztortáska), Bibl. Casanatense, Cod. f. 44r.

Ezt a munkát Schönherr Gyula ismertette a Magyar Könyvszemle 1904. évfolyamában. A becses korvinában a XV. század harmadik negyedévétől kezdve a XVI. század elejéig 87 növény latin nyelvű leírása mellé két személy írásából azok régi magyar neveit találhatjuk meg. Ezeket a magyar

gyógynövényneveket Grynaeus Tamás és Papp József is közzé tette. A Régi Magyar Glosszáriumban is megjelentek ezek a nevek (160, 161, 162). Ezek is bizonyítékok a pálosok gyógyító munkájára.

A mohácsi csata (1526) után már csak a lengyel és a portugál tartományok maradtak meg. A törökök lerombolták a budaszentlőrinci kolostort. Számos értéket megsemmisítettek, több pálos meghalt, vagy fogságba került. Az országban tíz kolostor menekült meg a teljes pusztulástól. A rend központja átkerült a horvátországi Leopaglavába, később pedig a Pozsony melletti Máriavölgybe (157).

Jóval később, Csáktornya környékén Matheovics János pálos különösen értett az orvosláshoz. Nemcsak lelkileg segítette, hanem még gyógyfüvekkel is kezelte a testvéreket és a beteg lakókat. Csáktornyán halt meg 1652-ben (163).

Bár nem tartozott Magyarországhoz, de a szlovén-horvát határ közelében lévő Olimje Pálos Rendi Gyógyszertáráról dr. Szigetváry Ferenc gyógyszerésztörténész még az 1980-as években erről egy vetített képes előadást tartott. Ide 1663-ban Leopaglavából érkeztek pálos szerzetesek. Ők építették a kolostor mellé a templomot. Itt gyógyszertárat is alapítottak, amelynek a barokk stílusú officinája és a freskóinak a művészi kialakítása 1780-ban történt meg. II. József ezt a kolostort is feloszlatta 1786-ban. Azóta a templomot és a patikát is restaurálták. Ma a gyógyszertár patikamúzeum. Az 1990-es évek óta a Minorita Rend szerzetesei élnek a kolostorban. Mintegy kétszáz-féle gyógynövényt termesztenek és ezekből teakeverékeket készítenek. Ebből élnek a szerzetesek (164). A kép a következő oldalon található.

1950-ben a Pálos Rendet is feloszlatták. De újra megtelepültek az országban. Ma a rend magyarországi központja Pécsett van. Ma Budapesten (Gellért-hegy, Sziklatemplom), Márianosztrán és Petőfiszállás Szentkúton működnek még a pálos rendi szerzetesek. A Pálos Rend központi háza a lengyelországi Częstochowában van (156).

Neves botanikus és gyógynövényes papok, szerzetesek rövid életútja és munkássága

Agnelli József (Szakolca, 1852. II. 23. – Holics, VIII. 6.)

Pappá szentelték 1876-ban. Fiatal kora óta gazdálkodott. Több újfajta burgonyát, gabonát, kukoricát és dinnyét hozott forgalomba. A gyógynövénytermesztés terén is érdemei voltak. Cikkei a bécsi Pharmazeutische Postban és a Journal Pharmaceutique de New York-ban is megjelentek. Főbb művei: 1. Über die Cultur der Arzneipflanzen. Szakolca, 1893; 2. A gyógy- és műszaki növények termesztése. Sopron, 1915.

Irodalom: 1. Gulyás Pál: A magyar írók élete és munkái. Bp. 269-270p. (1939). 2. Beke Margit: Az esztergomi főegyházmegye papsága 1892-12006. Bp. 20p. (2008).

Dr. Cserey Adolf (Besztercebánya, 1851. XII. 9. - Bp. 1928. X. 28.)

Cisztercita szerzetes 1869-1879 között. Természetrajz és földrajz tanári oklevelet szerzett. Bölcsész-doktor: Bp. 1881. Gimnáziumokban tanított. Növényhatározóját évtizedeken át használták.

Irodalom: 1. Új Magyar Életrajzi Lexikon. 1. kötet. 1132p. (2001).

Horvát Adolf Olivér (Girált, Sáros megye, 1907. III. 6. – Zírc, 2006. VIII. 17.)

Cisztercita szerzetes, tanár. Pappá szentelték 1929. IX. 8-án. 1958-ban elnyerte a biológia tudomány kandidátusa fokozatot. A növénytakaró ökológiáját és fejlődéstörténetét kutatta. A Mecsek és

környéke növényvilágának kiváló ismerője. Külső-Somogyban is kutatott. 146 cikke jelent meg a szaklapokban. Főműve: Mecseki erdőtípusok. Kandidátusi értekezés, Pécs, (1958).

Irodalom:

1. Magyar Katolikus Lexikon. 5. kötet, 36-37p. (2000)
2. Kevey Balázs, Szabó László Gy.: In memoriam Horvát Adolf Olivér. Kitaibelia, 13, 1, 5-16p. (2008)
3. Stirling János: Hittel és alázattal. Köszöntő kötet a 95. születésnapra. Pécs, (2002).

Menyhárt László (Nagyszombat, 1866. VIII. 13. – Zumbo, Afrika, 1897. XI. 16.)

Botanikus, jezsuita pap. Előbb Kalocsán tanított. 1879-ben pappá szentelték. Fiatalon Kalocsán flóra kutató és teológiai tanár volt. 1890-től Kelet-Afrikában, Boromában is tanított, nevelt. A helyi flórát kutatta. 20 új növényt fedezett fel, ezek az ő nevét viselik. 1300 növényt és magot küldött a Bécsi múzeumnak.

Irodalom:

1. Új Magyar Életrajzi Lexikon. Bp. 4. kötet, 663p. (2002)
2. www.jezsuita.hu/nevtar/menyhart-laszlo/

Dr. Szalai Miklós (Békés, 1902. X. 24. – Halimba, Veszprém megye, 1989. V. 1.)

Pappá szentelték 1926. VI. 20-án. Teológiai doktori oklevelet szerzett 1927. V. 28-án. Teológiai tanár volt Veszprémben. Halimbai plébános lett 1947. X. 18-tól. Nyugdíjba ment 1962. IX. 1-én. Intenzíven érdeklődött a gyógynövényes terápia iránt és nagy tudású volt. Felismerte a környékben termő gyógynövényeket. Ezeket begyűjtötte és megszárította. A betegségekre teakeverékeket készítetett és forgalmazott. A teák összetételét időnként változtatta. A „Fűben-fában orvosság” c. könyvét 1973-ban bezúzták. A helyi körzeti orvos is elismerte a munkásságát. Később eladta a receptjeit a Herbária cégnek és a teákat „Halimbárium” néven ma is forgalmazzák.

Irodalom:

1. Pfeiffer János: A veszprémi egyházmegye történeti névtára 1630-1950. München, 961-962p. (1987)
2. Szalai Miklós: Halimbai füveskönyv. Mezőgazdasági Kiadó, Debrecen, 192 oldal (1991).

Dr. Zelenyák János (Szepesalmás, 1860. VI.16. – Pozsony, 1929. XI. 23.)

1883. IX. 17-én pappá szentelték, 1885-ben teológiai doktori oklevelet szerzett. Teológiai tanár volt Szepeshelyen. Lekéri (Bars vármegye) plábános lett 1903-tól. A természetes gyógymódok egyik terjesztője. Többször kérte a cikkeiben a higiéne betartását. A gyógynövények hatásáról is értekezett. Több találmánya volt. -Főbb művei: 1. A gyógynövények hatása és használata. Bp. 1908.; 2. Az egészség anyakönyve. Bp. 1911.; 3. A szellemi munkás hygiéniája. Bp. 1913.

Irodalom:

1. Beke Margit: Az esztergomi főegyházmegye papsága. 1892-2006. Bp. 818p. (2008)

2. Magyar Katolikus Lexikon. 15. kötet, 530p. (2010).

További gyógyszerész papok

Dr. Tokaji-Nagy Tivadar (1922. X. 30. - 2010. VI. 8)

Budapesten született 1922. X. 30.-án. Gyermekkorát a budai Krisztinavárosban töltötte. Élete jelentős élménye volt az 1938. évi Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus. Papi hivatást érzett, de egészségi okból megszakította teológiai tanulmányait. Civil hallgatóként tanult a Központi Szemináriumban. Minden vasárnap a Császárfürdő közelében lévő Szent István kápolnába járt szent misére. Itt megismerkedett Toponáry Ede gyógyszerész, irgalmas-rendi tartományfőnökkel és más rendtagokkal. Nekik volt köszönhető, hogy 1949-ben megvédte a doktori értekezését „Az Irgalmas Rend működése Pesten és Budán” címmel. Ebben Zöldesi Balázs gyógyszerész, a rend levéltárosa is segítette. Ez 2001-ben könyv alakban, nyomtatásban is megjelent. Felvételét kérte az Irgalmas Rendbe, Egerben töltötte a noviciátust. Ő készítette itt utoljára az Egri Vizet. A Pázmány Péter Tudomány egyetemen csak egy évig tanult. Mivel ebben az időben (1950) történt a szerzetesrendek feloszlatása és a kórházak államosítása, ezért a Heves Megyei Gyógyszertár Vállalatnál helyezkedett el. Az 1960-as évek elején folytatta a teológiai tanulmányait. Grősz József kalocsai érsek 1961. VI. 18-án pappá szentelte. 1961-1964 között Kápolnán volt káplán, 1964-1965-ben Jászberényben volt káplán, majd 1965-1971 között Gyöngyös-Felsővárosban volt káplán. 1971-2000 között Tarnazsadány plébánosa volt. Ekkor nyugállományba került és a Nyíregyházi Papi Öregotthonban élt. 2010. VI. 8-án halt meg. Jelmondata volt: „Tegyetek jót, testvérek!”

Irodalom:

www.regi-eger-egyhazmegye-hu/index.php/2010

Dr. Zimonyi János (Kispest, 1932. I. 3. - Esztergom, 2017. VI. 22.)

A budapesti Szent Imre, később József Attila Gimnáziumban 1950-ben érettségizett. Eredetileg magyar-történelem szakra jelentkezett, de nem vették fel az Eötvös Lóránd Tudományegyetemre. Rövid ideig műszaki rajzolóként működött. 1952-ben kezdte meg a gyógyszerészi tanulmányait a Budapesti Orvostudományi Egyetemen. Az 1956-os forradalom idején többször megfordult Bécsben, hogy néhány évfolyamtársával gyógyszereket juttassanak el a budapesti kórházakba. 1957-ben szerzett gyógyszerészi oklevelet. Pályáját egy szekszárdi gyógyszertárban kezdte, ahol két évig működött. Már lappangott benne a papi hivatás, így felvették őt az Esztergomi Papnevelő Intézetbe. 1961. június 18-án szentelték pappá. Előbb a Nógrád megyei Nagylócon, majd Kemencén működött káplánként. A budapesti Bakáts téri plébánia káplánja volt 1963-1971 között. Majd az Esztergomi Papnevelő Intézetben 1971-1973 között teológiai tanár és prefektus volt. A budapesti Patrona Hungariae Leánygimnázium hittanára 1973-1981 között. Nagymarosi plébánossá nevezték ki 1981-ben, amelyet 2011-ig látott el. 2008-ban Nagymaros díszpolgárává avatták. Az élete utolsó éveit Esztergomban töltötte. 2009-ben a magyar Parlament épületében ünnepélyes formában vette át a foglalkozásdoktori oklevelet dr. Klebovich Imre professzor-dékántól. Elnyerte 1985-ben a tiszteletbeli kanonoki címet, majd 2010-ben iktatták be a mesterkanonoki stallumba. Nagy irodalmi műveltségű volt. A papi működése alatt is gyakran olvasott gyógyszerészi és orvosi szakkönyveket. A papi pályáján továbbra is kapcsolatban maradt a gyógyszerészekkel és a gyógyszerészettel. Egy művelt, mosolygós és nagyon segítőkész kolléga volt.

Irodalom: 1. Beke Margit: i. m. Bp. 823p. (2008)
2. Gyógyszerészet, 61, 7, 440p. (2017)
3. Gyógyszerészi Hírlap, 2, 8, 28p. (2017)

Katolikus Gyógyszerészek Nemzetközi Szövetsége (FIPC)

Ezt a nemzetközi szervezetet 1950-ben alapították meg a Pax Romana katolikus értelmiségi mozgalom titkárságaként. Angol elnevezése: International Federation of Catholic Pharmacist. 1963-tól önálló nemzetközi szervezet. Célja, hogy a gyógyszerészi tevékenységben felmerülő morális kérdésekre (a születésszabályozó szerek forgalmazása, kábítószerek, szakmai titoktartás) a keresztény hit és erkölcs, valamint a betegek szolgálata szemszögéből keresse a választ. Támogassa az egyházat a gyógyszerészettel kapcsolatos katolikus etikai elvek terjesztésében; hozzájáruljon a gyógyszerészi tevékenység továbbfejlesztéséhez; nemzetközi kapcsolatokat épitsen ki a gyógyszerész-szervezetek között keresse a választ. Támogassa az egyházat a gyógyszerészettel kapcsolatos katolikus etikai elvek terjesztésében; hozzájáruljon a gyógyszerészi tevékenység tovább fejlesztéséhez; nemzetközi kapcsolatokat építsen ki a gyógyszerész-szervezetek között; különös hangsúllyal a harmadik világ felé; rászorulók részére a gyógyszertámogatás gyűjtését szervezi. A nemzetközi kongresszusokat és szakmai tanulmányi alkalmakat szervezi. Székhelye Eupen, Belgium. Kapcsolatot tart az Egyesült Nemzetek Szervezetének iparfejlesztési szakosított szervével, az UNIDO-val, az Európa Fejlődését Segítő Katolikus Kezdeményezések Irodájával, a Medicus Mundi Internationalis orvosi világszervezettel. Tagja a Nemzetközi Katolikus Szervezetek Konferenciájának. Tagsága nemzeti szervezetek, illetve egyéni tagok 22 országban, köztük Magyarországon. Néhány magyar egyetemi tanár részt vett a szövetség kongresszusain (1).

Irodalom

1. Magyar Katolikus Lexikon. 6. kötet, 351p. (2001)

Zárógondolatok

Isten öröktől fogva van és létezni fog. Az isteni gondviselés az emberek cselekedetein keresztül is tevékenykedik. „Ars longa, vita brevis”, a művészet örök, az élet rövid. Ezért fejezte ki Cyprián barát: „az erény az egekbe visz a halál után is”.

2017 július 8-án, XIV. Nyári Gyógyszerésztörténeti EgyetemenEgyetemen felkerestük az egri irgalmas rendi gyógyszertárat. Az üres termet meglátva azon gondolkodtam, milyen jó lenne mielőbb újjá alakítani a régi szép patikát. Ekkor már tudtam, hogy felkérésre fel kell dolgoznom ezt a témát. A kutatás iránya is az egri patikában fogalmazódott meg bennem. Előzőleg áttanulmányoztam Tribel Emese Zsuzsanna hasonló témájú, kitűnően szerkesztett „Szerzetesrendi gyógyszertárak Magyarországon és Erdélyben a IX-XX. században” című 1994-ben megvédett doktori értekezését. Egyháztörténeti, a gyógyszerésztörténeti és a gyakorló gyógyszerészi ismereteim birtokában kezdtem el a munkát. Így az eddig is ismert tényeket újabb, még nem publikált adatokkal egészítettem ki. A nagy feladatot nemcsak a saját, hanem több budapesti könyvtárban és az interneten kutatva nagyon serény, olykor több éjszakába nyúló kutatással és írással végeztem el. Ennek a sikerét azonban nem én döntöm el, hanem a tisztelt gyógyszerészek, olvasók.

Eddig csak hiányosan ismertük az irgalmas rendi gyógyszertárakban működő gyógyszerészek neveit. 1857 előtt csak külföldi rendtagok működtek a patikákban, az ő adataik a bécsi rendházban vannak. A gyógyszerészi zsebnaptárakból és az egyik budapesti könyvtárban, az ott meglévő, 1857-1915 közötti, nem teljes rendi sematizmusokból mindent kiírtam.

A papok és szerzetesek gyógyító tevékenysége a szakmai munkájukkal az imádkozáson alapul (v. ö. Sirák 38,14). Nemcsak szintetikumokkal, drogokkal és így tovább, lehet gyógyítani, hanem ez még szavakkal is lehetséges. A gyógyító szó óriási hatású! Ezt fejezi ki a Bölcsesség Könyvéből vett idézet: „Mert nem gyógyfű orvosolta őket, hanem a te szavad Uram, mely mindent meggyógyít” (Bölcs 16,12). Befejezésül idézzük fel Falu Tamás (1881-1977) költő nagyon szép versét Kamilla címen:

Kis kamilla finom szirma,
Balzsama a gyógyulásnak,
Enyhíts minden sebet, lobot,
Ahol gyógyulásra várnak.

Kis kamilla, a földgömbön
Mindig kigyullad az átok,
Lepj el minden csöppnyi helyet,
És gyógyítsd meg a világot.

Így legyen!

Irodalmi hivatkozások

1. *Vanyó László:* Az ókeresztény egyház irodalma. Sztmt István Társulat, Bp. 547-550p. (1980)
2. *Vanyó László:* i. m. 555p.
3. *Adriányi Gábor:* Az egyháztörténet kézikönyve. Szent István Társulat, Bp. 126p. (2001)
4. *Rapaics Raymund:* Magyar kertek. A kertművészet Magyarországon. Bp. 12-16p. (1940)
5. *Szennay András:* Népek nagy nevelője. Szent Benedek regulája. Bp. 154-155p. (1981)
6. *Szennay András:* i. m. 144p.
7. *Puskely Mária:* Keresztény szerzetesség. Történelmi kalauz. I. kötet, Bp. 285p. (1995)
8. Az egyszerűség útja. Assisi Szent Ferenc írásai. Fordította Szedő Dénes. Bp. 100-101p. (1981)
9. Az egyszerűség útja. i. m. 115p
10. *Diós István:* Szentek élete. Szent István Társulat, Bp. 1387-394p. (1984)
11. *Puskely Mária:* i. m. I. kötet, 382-384p.
12. *Puskely Mária*: i. m. I. kötet, 258-259p.
13. Biblia. Ó és Újszövetségi Szentírás. Szent István Társulat, Bp. 774p. (2008)
14. *Puskely Mária:* i. m. 782-783p.
15. *Szántó Konrád:* A katolikus egyház története. I. kötet. Ecclesia Kiadó, Bp. 315p. (1983)
16. *Hints Elek:* A középkori orvostudomány. Bp. 115p. (1939)
17. *Magyary Kossa Gyula:* Magyar orvosi emlékek. III. kötet. Adattár 1000-1700-ig. Bp. 2. pont (1931)
18. *Grabarits István:* Bevezetés. In Szent István király pécsváradi alapítólevele. Bp. 6p. (2000)
19. *Horváth T. Cirill:* Újjáélesztett tradíció. Monostori gyógynövénykultúra a Pannonhalmi Apátságban. Gyógyszerészet, 52, 9. 558-559p. (2008)
20. *Csepregi Kristóf, Papp Nóra:* A Pannonhalmi Főapátság gyógyászati értékei. Gyógynövények Zsoldos Xavér herbáriumában. (1788). Botanikai Közlemények. 97, 1-2, 25-38p. (2010)
21. Magyarország a XX. században. Szekszárd, 388-389, 398, 440-441p.
22. *Horváth Csaba:* Magyarország 1944-től napjainkig. Pécs, 128-131p. (1991)
23. *Grande Szt. János:* www.uj.katolikus.hu./rendek.php = 115.
24. *Puskely Mária:* i. m. I. kötet, 131-132 p.
25. *Ambrus Tünde:* A Betegápoló Irgalmas Rend magyar tartományának gyógyszertári személyzete a 20. század első évtizedében. Kaleidoscope, 5, 9, 130-135p. (2014). O
26. www.irgalmasrend.hu/site/betegapoloirgalmasrend/magyartartomany/abetegpolirgalmalmastoer
27. Tokaji-Nagy Tivadar: Az Irgalmas Rend működése Pesten és Budán. Bp. 12.14p. (2001)
28. *Szántó Konrád:* A katolikus egyház története. II. Kötet, Bp. 2899. (1985)
29. *Beke Margit:* Esztergomi érsekek. Szt. István Társulat, Bp 315p. (2003)
30. *Kapronczay Katalin:* Az irgalmasok pest-budai kórházának patikája. Gyógyszerészettörténet. 11,

2, 4-7, (2013)

31. Tokaji-Nagy Tivadar: i. m. 30-33p.
32. Tokaji-Nagy Tivadar. i.m. 151-152p.
33. Irgalmasrend.hu/site/budapest/gyogyitasapolas/granatalmapatia/oktasstudomny.
34. *Beniczky Miklós:* Az egri irgalmas rendi gyógyszertár rövid története. Gyógyszerésztörténeti Diarium, 3, 4. 9-11p. (1974)
35. *Lipp Mónika:* Az egri irgalmas rendi kolostor templom, kórház XVIII. századi berendezése. Doktori értekezés. Eötvös Lóránd Tudományegyetem. Bp. 2012.
36. *Dr. Baradlai János, Bársony Elemér:* i. m. I. kötet, 220p.
37. Gyógyszerészi Évkönyvek, Zsebnaptárak. 1927-1948.
38. Magyar Katolikus Lexikon. VI. kötet, 887p.
39. *Kurt Ryslavy:* Materialien zur Geschichte der Apotheken und Apothekern in Burgenland. Eisenstadt, 92p. (1979)
40. Sematismus ordinis S. Johannis Deo alm. Provinc. Hungaricae kötetei. (1857-1916)
41. *Péter H. Mária:* Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai. Kolozsvár, I. kötet, 21-22p. (2013)
42. Sematismus ordinis S. Johannis Deo alme Provinc. Hungaricae Conceotionae B. M. V. kötetei (1857-1916)
43. Gyógyszerészi Évkönyvek, zsebnaptárak. 1861-1918, 1940-1944.
44. *Jankó-Szabóné, dr. Kiss Leona:* Az irgalmas rend Gránátalma gyógyszertára Pápán (1757-1950). Gyógyszerészet, 38, 10, 341-344p. (1994)
45. Magyar Katolikus Lexikon. 10. kötet, 557p. (2005)
46. *Ács-Sánta Magdolna:* A pécsi Gránátalma patika 200 éves története. Gyógyszerészet, 42. 333-336p. (1998)
47. *Baradlai János, Bársony Elemér:* i. m. I. kötet, 218-219p.
48. Magyar Katolikus Lexikon. 11. kötet, 216p (2006)
49. *Baradlai János, Bársony Elemér:* i. m. 223p.
50. *Kapronczay Károly:* Irgalmas-rendi patikák. www.orvostortenet.hu/tankonyvek/tk-06pdf/02-kapronczay-irgalmas-rendi-patikak-uj.pdf
51. *Péter H. Mária:* i.m. I. kötet, 22-24p.
52. Magyar Katolikus Lexikon. 12. kötet, 616, 626p. (2007)
53. *Dr. Baradlai János, Bársony Elemér:* i. m. 220-221p.
54. Magyar Katolikus Lexikon. 13. kötet, 183-184p. (2008)
55. *Péter H. Mária:* i. m. I. köttet, 20-21p.
56. *Baradlai János, Bársony Elemér:* i. m. I. kötet, 220-221p.
57. Magyar Katolikus Lexikon. 13. kötet, 795p. (2008)

58. *Baradlai János, Bársony Elemér:* i. m. I. kötet, 224p.
59. Magyar Katolikus Lexikon. 14. kötet, 640p. (2009)
60. *Baradlai János, Bársony Elemér:* i. m. I. kötet, 224.,
61. Magyar Katolikus Lexikon. 15. kötet, 440p. (2010)
62. *Tribel Emese Zsuzsanna:* Szerzetesrendi gyógyszertárak Magyarországon és Erdélyben a IX-XX. században. Gyógyszerészdoktori értekezés. Bp. 122p. (1994)
63. *Puskely Mária:* i. m. I. kötet, 226-231p.
64. Magyar Katolikus Lexikon. 2. kötet, 677-681p. (1993)
65. *Weszprémi István:* Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza. Fordította: Kővári Aladár, II. kötet, Bp. 62-63p. (1962)
66. www.mek.oszk.hu/03600/03630/html/
67. *Magyary Kossa Gyula:* Magyar orvosi emlékek. III. kötet, 135pont. (1930)
68. *Hints Elek:* A középkori orvostudomány. Bp. 186, 273, 306p. (1939)
69. *Hints Elek:* i. m. 193p,
70. *Andriska József:* Régi budavári és budai gyógyszertárak. Várkerület, 82-84p. (1969)
71. *Czagány István:* A budai orvosok és gyógyszerészek a feudalizmus korában. Orvostörténeti Közlemények. 71-72. szám, 52-69p. (1974).
72. https:/szerzetes/hypotheses.org/magyarorszagi-rendek/erzsebet
73. *Puskely Mária:* i. m. I. kötet, 258-261p.
74. Magyar Katolikus Lexikon. 11. kötet. 215-216p. (2006)
75. Magyar Katolikus Lexikon. 2. kötet, 77p. (1993)
76. *Pokorny Emánuel:* A Szent Erzsébet-szerzet tekintettel budapesti kolostorára, templomára, női kórházára. Bp. 142, 162-167p. (1935)
77. *Hager Hermann:* Manuale pharmaceuticum seu promtuarium… , 7. kiadás, Lipcse, 345p. (1892)
78. *Kazay Endre:* Magyarországi Szent Erzsébet a gyógyszerészetben. Gyógyszerészi Hetilap, 49, 52, 655-658p. (1916)
79. *Magyary-Kossa Gyula:* i. m. III. kötet, 62. pont.
80. *Diós István:* i. m. 875,
81. *Bálint Sándor:* Szeged-Alsóváros. Bp. 14-15, 35-36p. (1983)
82. *Bálint Sándor:* Szeged-Alsóvárosi Ferences Kolostor és hajdani gyógyító tevékenysége és orvosi szakkönyvei. Orvostörténeti Közlemények, 73-74. kötet, 173-177p. (1974).
83. *Iványi Béla:* Régi magyar növénynevek. Népünk és Nyelvünk, 7, 172-186p. (1935)
84. *Szántó Konrád:* A katolikus egyház története. Ecclesia Kiadó, Bp. II. kötet, 117-118p. (1985)
85. *Puskely Mária:* i. m. I. kötet. 495-496p.
86. *Blázy Árpád:* A gyógyszerészet megjelenése és fejlődése Zala megyében. 1711-1847. Zalaegerszeg, Zalai Gyűjtemény, 1. szám, 40-41p.

87. *Takács József Ince:* Szent Imre fiai a Veszprémi Egyházmegyében. II. kötet, Pápa-Zalaegerszeg, 622-624p. (2011)
88. Magyar Katolikus Lexikon. Szt. István Társulat, Bp. 2. kötet, 72-73p. (1993)
89. *Blázy Árpád:* i. m. 28p.
90. *Takács József Ince:* i. m. II. kötet, 628p.
91. Magyar Katolikus Lexikon. 1. kötet, 241-243p. (1993)
92. *Blázy Árpád:* i. m. 30-35p.
93. Magyar Katolikus Lexikon. 6. kötet, 713-716p. (2001)
94. *Fáy Zoltán:* Ferencesek Gyöngyösön. Bp. 73-74p. (1999)
95. *Fáy Zoltán:* Négyszáz éves tanácsok. Magyar Nemzet, 2005. május 21. – www.mno.hu/migr_ 1834/ negyszaz-eves-tanacsok—576232
96. *Matolcsy István:* Gyógyszertár a segesdi kolostorban. Acta Pharmaceutica Hungarica, Supplementum,337-340 (1976)
97. *Takács József Ince:* i. m. II. kötet, 625-627p.
98. *Kovács Kálmán:* Szolnok város gyógyszerészetének kialakulása, gyógyszertárainak tulajdonosai., kezelői, bérlői 1861-1945 között. Gyógyszerésztörténeti Diarium, 3, 1, 8-13p. (1974)
99. Magyar Katolikus Lexikon. 13. kötet, 391p. (2008)
100. *Pataki Katalin:* A hatvani kapucinusok gyógyszertára. (1785-87). Archívum, A Heves Megyei Levéltár Közleményei. Eger, 35-50p. (2003)
101. Magyar Katolikus Lexikon. 4. kötet, 648p.
102. *Takács József Ince:* i. m. 627p.
103. *Süli Borbála:* A Pesti Egyetemen végzett gyógyszerészmesterek adatai. (1771-1751/52). Doktori disszertáció. Bp. 9p. (1991)
104. K. K. M: Besnyői kapucinus gyógyszerészek. Gyógyszerészi Közlöny, 55, 45, 724-725p. (1939)
105. Magyar Katolikus Lexikon. V. kötet, Szt. István Társulat, Bp. 171-172p. (2001).
106. *Puskely Mária:* i. m. I. kötet. 459-465p.
107. *Kölnei Livia, Varjassy Péter:* Az ispotályos lovagok. Máriabesnyő, 20, 23-24p. (2012)
108. Magyar Katolikus Lexikon. 5. kötet, 759-761p. (2000) – 8. kötet, 569-570p. (2003)
109. *Kölnei Lívia, Varjassy Péter:* A Jeruzsálemi Szent János Lovagrend ispotályai a középkori Magyar országon. Orvostörténeti Közlemények. 226-229. kötet, 5-23ö. (2014)
110. *Falus Orsolya:* Ispotályos kersztes lovagrendek az Árpádkori Magyarországon. Pécs, (2012) – ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/falus-orsolya-frizsina/falus-orsolya-fruzsina/vedes-ertekezes.pdf.
111. Magyar Katolikus Lexikon. 13. kötet, 97p. (2008)
112. *Magyary-Kossa Gyula:* Magyar orvosi emlékek. III. kötet, 130. Pont
113. *Varjassy Péter, Kölnei Lívia:* Az ispotályos lovagok. Máriabesnyő, 92p. (2012)

114. *Puskely Mária:* i. m. I. kötet, 455-456p. , 5
115. *Sági Erzsébet:* És hol nem volt jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 12, 664p. (1998)
116. *Abay Nemes Gyula:* Jezsuita gyógyszertárak Magyarországon. Gyógyszerészi Értesítő, Bp. 32, 1, 4-7p – 4, 2-5p., -5, 2-4p., - 8, 2-3, - 9, 2-3p. (1924)
117. *Dr. Baradlai János, Bársony Elemér:* A magyarországi gyógyszerészet története. Bp. I. kötet, 205-215p. (1930)
118. *Grabarits István, Grabaritsné, Ihász Zsuzsanna:* Az osztrák rendtartomány patikái és patikusai. 1716-1773. Orvostörténeti Közlemények. Bp. 107-108. kötet, 137-160p. (1984
119. *Lukács László:* Catalogus personarum et officionorum Provinciae Austriaae. S. I. Róma, (1978-1995)
120. *Hager Hermann:* Manuale pharmaceuticum seu promptuarium.. 6. kiadás, Lipcse, 592p. (1892)
121. *Dr. Vondrasek József:* A gyógyszerészi gyakorlat és a gyógyszerüzemi technika kézikönyve különös tekintettel a kozmetikára és a kémiai kisipar készítményeire. II. kiadás. Budapest, 271p. (1925)
122. Magyar Katolikus Lexikon. Szt. István Társulat. Bp. 5. kötet, 822p. (2000)
123. *Sági Erzsébet:* Az egri jezsuita gyógyszertár története. Gyógyszerészet, 42, 11, 596-597p. (1998)
124. *Sugár István:* Az „Egri Víz" története. Orvostörténeti Közlemények, 89-91. kötet, 191-207p. (1980)
125. *Nagy Árpád:* Az egri volt jezsuita („Magyar Király") patika története. Archívum, a Heves megyei Levéltár Közleményei. 1. szám, 31-41p. (1973)
126. *Sági Erzsébet:* Az egykori eperjesi jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 6, 318-319p. (1998)
127. *Sági Erzsébet:* Az egykori győri jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 12, 659-660p. (1998)
128. *Bozsoki Éva:* A Széchenyi Múzeumpatika története. Gyógyszerészet, 36, 3, 137-139p. (1992)
129. *Sági Erzsébet:* Az egykor kassai jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42. 7-8, 416-419p. (1998)
130. *Sági Erzsébet:* Az egykori kolozsvári jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 5, 266p. (1998)
131. *Sági Erzsébet:* Az egykori kőszegi jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 12, 663-664p. (1998)
132. *Szigetváry Ferenc:* Különböző tulajdonviszonyú patikák kialakulása a XVI-XVIII. században. III. rész, Savaria, Szombathely, 15. kötet, 451-479 (1981)
133. *Sági Erzsébet:* Az egykori nagyszombati jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 7-8, 418-419p. (1998)
134. *Sági Erzsébet:* Az egykori nagyváradi jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 5, 267p. (1998)
135. *Sági Erzsébet:* Az egykori pozsegai jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 2, 88-89p. (1998)
136. *Sági Erzsébet:* Az egykori pozsonyi jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 7-8, 420-421p. (1988)
137. Az egykori szakolcai jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 6, 337p. (1998)
138. *Sági Erzsébet:* Az egykori székesfehérvári jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 12, 661-662p. (1998)

139. *Szabó Lóránt:* Székesfehérvár gyógyszerészetének története a XVII-XVIII. században. Gyógyszerész történeti Diárium, 4, 1, 8-25p. (1975)
140. Mojzer Miklós ünnepi beszéde 1975. május 22-én. Gyógyszerésztörténeti Diárium, 4. 3, 57-58p. (1975)
141. *Lakat Erika:* Patikaköszöntő. 40 éves a székesfehérvári Fekete Sas Patikamúzeum. Székesfehérvár (2016)
142. *Sági Erzsébet:* Az egykori trencséni jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 6, 339-340p. (1998)
143. *Sági Erzsébet:* Az egykori ungvári jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 1, 130p. (1998)
144. *Sági Erzsébet:* Az egykori zágrábi jezsuita patika. Gyógyszerészet, 42, 2, 87p. (1998)
145. *Puskely Mária:* i. m. I. kötet, 483-486p.
146. www.hoyart.it/it/prodotti-dei-monastery/cosmetic-e-oli-essentiali/prodotti-curativi-lentivi/crema-ol- mentolo-balsamo-di-camaldoli.
147. Wikipedia. Kamalduli Rend.
148. Magyar Katolikus Lexikon. 6. kötet, 102-107p., 8. kötet, 524-531p.
149. Új Magyar Életrajzi Lexikon. Magyar Könyvklub, Bp. I. kötet, 1018-1019p. (2001)
150. Wikipedia. Vöröskolostor.
151. Szepesi N. Vilmos: Az ősi Szepesség. Bp. 286-293p. (1943)
152. Wikipedia. Karthauzi rend.
153. *Magyary-Kossa Gyula:* i. m. III. kötet, 80. pont (reprint)
154. *Magyary-Kossa Gyula:* i. m. III. kötet, 200., 330. pont.
155. *Szathmáry László:* Magyar alkémisták. Új kiadás. Bp. 299-300p. (1986)
156. *Puskely Mária:* A keresztény szerzetesek történeti fogalomtára. Bp. 323p. (2006)
157. *Puskely Mária:* i. m. II. kötet, 776-782p.
158. Wikipedia. Pálos-Rend.
159. *Gyöngyösi Gergely:* I. Remete Szt. Pál Testvéreinek élete. Fordította: Árva Vince. Pilisszántó, 126, 166- 167p. (1998)
160. *Schönherr Gyula:* A római Casanata-könyvtár Corvin-kódexe. Magyar Könyvszemle, 12, 4. 435-469p. (1904)
161. *Grynaeus Tamás, Papp József:* Régi magyar (gyógy)növénynevek. Historia Pharmaceutica, Orvostörténeti Közlemények Supplementum, 9-10. szám, 31-50p. – melléklet, (1977)
162. *Berrár Jolán, Károlyi Sándor:* Magyar glosszárium. Akadémiai Kiadó, Bp. 805p. (1984).
163. *Kisbán Emil:* A Pálos Rend története. II. kötet, 236p. (1940)
164. www.tivadvisor.com/LocationPhotoDirektLink-g1057702-d1043346-i-24910801-Olimje-Castle-Podcertek-Styria-Region.html